

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

X. 1990

Josef Jelínek

O b s a h:

Miroslav Červenka: Soukromý diskusní kroužek	(2)
Eda Kriseová: Březen	(3 ÷ 4)
Václav Zykmund: K otázce interpretace výtvarného symbolu a znaku	(5 ÷ 10)
G. Konrád: Ruky bozkávám, súdružka	(11 ÷ 20)
Andrej Stankovič: Verše	(21 ÷ 52)
Jan Trefulka: Milovaný muž	(57 ÷ 68)
Mojmír Klánský: Kachnička	(69 ÷ 92)
Karel Pecka: Rucet říkanek	(93 ÷ 94)
Petr Kabeš: Těžitka	(95 ÷ 97)
Milan Jungmann: Cena za seberealizaci II	(98 ÷ 106)
fp: Procházkovo a Kohoutovo Ucho v televizi našich sousedů	(107 ÷ 109)
fk: Vajdův Danton	(110 ÷ 111)
fp: Informace česky mluvícím a píšícím Čechům	(112 ÷ 113)
Milen Uhde: Milý pane Vodňanský	(114 ÷ 115)
Ludvík Vaculík: Jaro je tady	(116 ÷ 118)
Václav Havel: Hovězí pondělka	(53 ÷ 56)
Václav Havel: Pavel z Teplíc	
Březen 1984	

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

Vážení přátelé,

berete právě do rukou složku Obsahu za březen 1984.
Chtěl bych Vás upozornit na okolnost, že texty, jež se
scházejí v Obsahu, jsou začasťe teprve první verze díla,
na němž autoři dále pracují, a mnohdy teprve pozdější
verze díla je autorizována pro zveřejnění. Nedbání tohoto
stavu věci může vést k zbytečnému vynakládání energie,
anebo k rozladění u autorů. Neraď komukoli přidávám práci,
ale možná by stálo za to se pozeptat, dříve než dáte do
sazby text převzatý z některé složky Obsahu.

čubem 1984

Srdečně váš

-vpn-

O b s a h:

Miroslav Červenka: Soukromý diskusní kroužek

Eda Kriseová: Březen

Václav Zykmund: K otázce interpretace výtvarného symbolu
a znaku

G.Konrád: Ruky bozkávám, súdružka

Andrej Stankovič: Verše

Jan Trefulka: Milovaný muž

Mojmír Klánský: Kachnička

Karel Pecka: Fucet říkanek

Petr Kabeš: Těžítka

Milan Jungmann: Cena za seberealizaci II

fp: Procházkovo a Kchoutovo Ucho v televizi našich sousedů

ik: Vajdův Danton

fp: Informace česky mluvícím a píšícím Čechům

Milan Uhde: Milý pane Vodňanský

Ludvík Vaculík: Jaro je tady

Eda Kriseová

B Ř E Z E N

Je předjaří, je čekání, je neklid.
Strom pilný k puknutí připraven,
poslední chvíle.
Potom už nelze nic krátit,
nic zastavit a vrátit,
dítě se šroubovým pohybem rodí.

Jsem dvojitá,
částice zářící,
z temnoty vyvolaná vzešla jsem.
Umím sama být
a přece jak zemi tě miluji,
jak nebe nad hlavou, jak vzduch,
jak den, jímž procházíme spolu.

Je soustředění
do bodu počátku, do jednoho bodu
naprasklost pupenu,
snad naposled, snad znovu,
všechno je dosud čitelné a čisté,
kontura větve, napětí svalů,
pupen se opotil
okamžik před zrozením.
Co bude venku
nelze už vsát.

Lidé běží,
zatímco my, dvě lodi
od břehu utžené,
volně se šplounáme u boku bok,
Do řeky? Do moře?

Možná jen v rákosí,
břicho ke břichu přisáté
tichounce utonem,
průsvitná těla jednodenní.
Kam jsme se vydali,
kde je ten bod, hranice a čára,
co jednou překročíš.
List v pupenu se chvěje,
touží být listem,
bojí se:
člověk vstupuje do počátku.

Problematika symbolu je základní problematikou nejen filosofickou, ale také uměnovědnou. V souladu s Cassierem si troufám tvrdit, že je dokonce podstatou všech humanistických věd. Její řešení napomáhá pochopit všechny druhy komunikativních forem, tvoří klíč k interpretacím uměleckých děl a je také určovatelem a svým způsobem i kritériem uměleckých hodnot.

Pro náš účel je důležité nejprve rozlišit znaky od symbolů. Mám za to, že pod termínem "znak" je třeba ve výtvarném umění - na rozdíl od mnohých jiných komunikativních prostředků, včetně lingvistických - rozumět takovou formu zobrazení, která je přímo závislá na fenomenální /jevové/ skutečnosti a ve svém významu nepředstavuje nic jiného, než co skutečnost představuje v mysli člověka. Důležité je, že znak je ve výtvarném artefaktu vždy materiálního charakteru a to jak ve smyslu gnoseologickém, tak ontologickém /výtvarné dílo je vždy předmětné, prezentacionální/. Prakticky to znamená, že ve výtvarném díle je znak materiální částí hmotného, předmětového světa transformovaný do roviny artefaktu.

Avšak výtvarné /např. malířské/ dílo, které je specifickou organizací tvarových a barevných elementů, nekuje v citlivém vnímání ryzí materiálnost výrazových prostředků /např. při vnímání zátiší přestává vnímatel vnímat hmotnost barev, povrchovou strukturu a malířský rukopis a vidí před sebou pouze zobrazení zátiší/ a ocitá se během vnímání vně vlastní hmotnosti artefaktu. U děl, která nejsou měchanickou kopií skutečnosti, tj. u děl, která se stávají symboly /ostatně každé umělecké dílo hodné tohoto označení, je symbolem/, dovoluje artefakt vnímateli nahlížet nejen za materiálnost díla, ale také za materiálnost světa prezentovanou materiálními znaky.

Pod termínem "symbol" budeme tedy rozumět takový soubor skutečností-
ních znaků /někdy i jediný znak/, který neguje samu svou znakovou
podstatu, dává jí jiné významy, než jaké má sama vizuální, hmotná
skutečnost. V myslí vnímatele nebude už zobrazená skutečnost jen
zobrazenou skutečností /"dokumentem", zprávou o předmětu/, ale bu-
de skutečností antropologickou, skutečností zlidštěnou./V tom spo-
čívá známý Kleeův požadavek "zviditelňovat neviditelné"./ V takovém
případě relativní významová jednoduchost výtvarného znaku, který
nutně má jinou kvalitu než znak lingvistický, opouští svou esencio-
nální bázi a stává se mnohoznačností výtvarného symbolu, jehož
přesná interpretace se vymyká právě tak schopnostem vnímajícího
subjektu, jako schopnostem umělce, který artefakt-symbol vytvořil.

Je-li věrojatně zobrazená skutečnost ve své významovosti jakoby
"předem dohodnutá" /což je běžnou podmínkou každé obvyklé komuni-
kace/, tj. představuje-li obraz např. les, dům, postavu a tedy
"zastupuje-li" zobrazení samu skutečnost /tj. les, dům, postavu/,
mění se tato významovost za jistých okolností ve významovost pod-
statně širší, kvalitativně odlišnou, pojmově-logicky /racionálně/
nepostižitelnou a tedy neredukovatelnou na jiné, např. diskurzivní
formy komunikace. Výtvarné dílo nelze v žádném případě lingvistic-
ky zdvojit. Jednou /ale jen jednou/ z příčin této neredukovatelnos-
ti je smyslový /prezentacionální/ charakter díla.

Symbol je ve své významovosti vždy abstraktního charakteru a re-
prezentuje většinou jisté stavy ducha /může třeba jít o archetypy/,
které, vzdor početným, zcela obecným momentům, mají vždy individu-
ální kvalitu /aspoň v počátcích svého vznikání/, nikoli však kva-
litu antropocentrickou, protože přístup k významům symbolů lze u-
skutečnit jedině týmiž prostředky, jakými se sám artefakt objekti-
vizoval: seberealizací, sebepoznáním. Vnímatel se musí uskutečnit

v díle, jako je dílo sebeuskutečněním, sebepoznáním tvůrce. Tyto dvojité seberealizace nebudou pochopitelně nikdy shodné, mezi nimi může existovat nanejvýš podobnost. Míra této podobnosti však nikterak neurčuje kvalitu artefaktu a je na jeho hodnotách nezávislá.

Symbol ve výtvarném díle je vždy mnohovýznamný. To je dáno skutečností, že umělecké dílo nikdy neodpovídá na otázky po smyslu lidské existence, jak se leckdy ještě soudí, ale naopak tyto otázky klade. V permanentním znejišťování jistého a zjišťování nejistého je jeho vitalita, jeho trvanlivost, jeho přitažlivost i jeho humanizační schopnost.

Znakovost díla se mění /tento přechod je pro každého teoretika neobyčejně zajímavý/ v symboličnost tehdy, jsou-li ve struktuře díla vztahové poměry jednotlivých jeho momentů takového druhu, že provokují vnímatele, že uvádějí do pohybu jeho imaginaci, že jsou objektivizací /vyjevením/ toho, co by jinak zůstalo utajeno v rovině iracionality /jako stavu vědomí/. Symbol může tedy být v jistém smyslu "poselstvím citu", a to buď určitého, konkrétního, nebo souboru citů, jejichž existenci sice vnímatel ve své každodennosti cítí, ale jež se u něho dosud /před přijetím díla/ neobjektivizovala natolik, aby si byl vědom jejich antropologické hodnoty.

Starý a zdánlivě dávno překonaný worringerovský princip "vžívání se" a "vcitování se" do artefaktu, přichází tu znovu ke slovu; vnímatel, který přijímá artefakt jako pouhé sdělení o konkrétní hmotné realitě /tedy jako dokument/, potřebuje se "vžívat" do zobrazeného děje nebo zobrazené krajiny /nezobrazující díla vylučuje tato metoda předem/. Jejich zobrazení v díle chápe výhradně v rovině znakovosti díla. Naproti tomu vnímatel, který je s to i ve výrazových /expresivních/ prostředcích spatřovat nositele významů /srv. de Saussurovo "signifiant" a "signifié"/, "vcituje se" do těchto

prostředků, které ho nutně odkazují na zobrazenou realitu, jejíž znakový charakter se mu pak jeví jako pouhá záminka ke sdělení o čemsi jiném, než je představa o reálném objektu. /Proč bychom tu nemohli zavést termíny "symbolizant" a "symbolisé"?/

Vznik symbolu ze znaků nebo znaku, tedy přechod jednoho v druhé, vytváří umělecké dílo. Ustrnutí na znaku /jak při tvorbě, tak při vnímání artefaktu/ je vždy nedostatkem svědčícím o nedostatecích imaginace, ireálného života individua, tedy toho, co vytváří specifický a přitom vitální spoj mezi realitou /vizuálně vnímatelnou/, tvořícím a vnímajícím subjektem. /Ustrne-li tvůrce na znaku a neospěje-li k přechodu znaku v symbol, pak jeho tvorba nebude vůbec tvorbou, ale nanejvýš řemeslem, důkazem technicko-řemeslné zručnosti, a někdy ani to ne./

Avšak čím je dána imaginace? Imaginace je určena jednotlivými složkami struktury lidské osobnosti a proměnlivostí jejích vnitřních vztahů. /Srv. Claude Lévi-Strass: Antropologie structurale, Paříž, 1958./ Mám tu na mysli nejen prvky biologické, jež se výrazně projevují v kompozici, rytmu, proporcionalitě atp. /srv. Desmond Morris: The Biology of Art, Londýn, 1962/, nejen prvky antropologické, které často splývají s prvními, a které činí z uměleckého díla produkt lidského druhu, objektivizaci činu, ale i prvky psychologické, zejména však mýtické, nebo, jak říká P. Francastel /srv. P. Francastel: La figure et le lieu, Paříž, 1967/, sociologické, filosofické, historické /které určují výchozí hlediska, ať už ve výběru tématu, materiálu, expresivních forem nebo v podobě obrazného hodnocení reality, již je artefakt součástí, volby filosofického estetického či uměleckého přístupu/, a mnohé další. Jejich soubor, resp. jejich vzájemné vztahy, vazby a proporce, vtiskuje artefaktu kvalitu symbolu, kvalitu umělých expresivních forem, již si ~~řekne~~

vyžaduje ta nebo ona individuální, společenskohistoricky podmíněvaná seberealizace. V každém případě tu jde o zvláštní formy aktivizace ducha, v nichž si člověk uvědomuje své lidství. Komplexní analýza souboru těchto vztahů je analýzou strukturní /nikoli však zjednodušenou na analýzu relativně nebo absolutně izolovaného výsledného artefaktu jako jednotky hermeticky do sebe uzavřené/ a jejím výsledkem je otevřená cesta k významu a hojně díla-symbolu. Otevřená cesta však ještě nezaručuje ujasnění významu díla. My se musíme spokojovat pouze jí, protože skutečně vitální dílo nám bude vždy svým významem unikát, neboť jeho významy se proměňují takřka před našima očima.

Zatímco ve sféře lingvistiky mizí jasnost relací mezi řádem věcí a řádem představ /srv. M.Foucault: Les mots et les choses, Paříž, 1966/ ve výtvarném artefaktu /v jiné rovině/ přežívá, protože artefakt je sám věcí a věc sama známkou nevyklučující možností být symbolem nebo alespoň fenoménem s možností stát se známkou /symbolem/. Toto přežívání, které v jistém smyslu umožňuje ještě sdělitelnost díla /možnost být různě interpretováno/, děje se v prezentacionálnosti díla bez užití slov, tj. bez toho, že by vnímání samo a jeho výsledky musely být ukládány do lingvistického způsobu vyjadřování. Z toho vyplývá, že člověk existuje nejen tehdy, kdy je ve sféře komunikování a kdy myslí, ale i tehdy, objektivizuje-li to, co by zůstalo nesdělitelné, iracionální, kdyby nebylo zpředmětněno, a dokonce i tehdy, kdy vstupuje do možností objektivizace. Ono iracionální, jež je vlastním předmětem imaginárna, je ve své významovosti shodné s významovostí artefaktu, ovšem jen tehdy, je-li rozloženo v čase tvůrčího procesu a v procesu vnímání díla vnímatelem.

System kombinací a hierarchizace jednotlivých prvků mentální aktivity, o nichž jsem se už zmínil, podrobovaný vlivu okolních struktur, i toho, co R. Jakobson nazývá superstrukturami, i zvolený systém mož-

ných východisek /výběr/, vytváří zvláštní celek-symbol, který je symbolem jen tehdy, je-li přijímán jako symbol. Odlišnost této tvůrčí metody a praktického užívání jazyka tkví v odlišném charakteru kauzálních řad obou těchto rovin, i když systém jednání, vyplývající z verbálních komunikací, není nikterak oddělen od tvorby výtvarného artefaktu, která je jen zvláštním druhem jednání. Mimo to tu existuje ono známé spojení, které C.G. Jung nazývá "interakcí" a S. Langerová "mostem".

Postižení významu výtvarného symbolu nemůže tedy spočívat v pokusech o vytvoření verbálního obrazu toho, co výtvarný artefakt jakožto mentální čin prezentuje, ale v tom, že interpret, hned na začátku svých interpretačních pokusů, neguje poslání interpreta, tj. přestává být interpretem, aby mohl poukázat na zdroje a příčiny vzniku umělecké, tj. symbolické objektivizace. Toto poukazování, je-li dostatečně všestranné, nepomíjejíci žádný z rozhodujících momentů vlastního tvořivého procesu a tedy především příčinné vztahy vyjevující se v tomto subjektivním /nikoli však absolutně subjektivním/ procesu, může být natolik poutavé, že zaktivizuje vnímatele, přiblíží jeho vlastní příčinné řady řadám obsaženým v příčinnosti tvoření a tak umožní lepší styk díla s konzumenty. Avšak ani to největší přiblížení a aktivizace nevede k ~~je~~ splynutí, protože tu není nic, co by mohlo zaručit absolutní ztotožnění vnímatele s tvůrcem, ani absolutní formu duševní aktivity. Jde jen o analýzu příčin vzniku artefaktu mimo sám artefakt, o jednu z mnohých možných analýz, neboť žádná z nich si nemůže činit nárok na absolutní poznání. Hlavní potíž /je to současně i klad/ je tedy v tom, že stále jde o dvě neslučitelné /tím méně ztotožnitelné/ roviny - o rovinu obraznosti, imaginárna /původně iracionality/ a o rovinu racionality, pojmové logiky, jež je doménou kterékoli teorie.

Zo zborníka esejov a článkov maďarských spisovateľov o podobe súčasného Maďarska, ktorý vydalo vydavateľstvo Rowohlt v edícii Spiegelbuch v roku 1983 v NSR.

Pred mnohými rokmi sa vraj na československo-maďarských hraniciach stretli dva psy a na vzájomnú otázku, kam idú, odvetil maďarský pes: Idem sa k vám ~~vychutkať~~ nažrat a československý: idem sa k vám vybrechať. Maďarskí turisti majú odvtedy iné potreby a kupujú v rámci bežných turistických záujmov.

Obyvatelia slovesných miest a obcí neďaleko maďarských hraníc, obdarení reumou, autóm a vycibreným cítením pre tzv. sociálny status, radi vyhľadávajú maďarské liečebné vody, kde si v zime môžu zaplávať na čerstvom vzduchu. Popri tom sa venujú nákupom v takej miere, že si naši susedia istými obmedzeniami chránili najmä v rámci licencií vyrábané tovary a rozprávajú iný vtíp: V maďarských obchodoch údajne zaznieva v istých intervaloch československá hymna. Naši občania musia stáť vtedy v pozore a Maďari môžu rýchlo nakupovať.

V každom vtípe sa tájí kúsok skutočnosti a jej mizérie. Aj iní československí občania, ktorí sa nemôžu alebo nechcú pridať k zástupcom valiacim sa na dobre zásobené maďarské obchody s údivom, niekedy aj so závišťou, vždy však s veľkým zaujatím a občas aj s veľkými obavami pozorujú úsilie malého národa, ktorého história bola v dejinách zvratoch tak rozmanito poprepletaná s našou históriou, žiť na Východe inak ako je bežným zvykom.

Zborník zostavil István Futaky, ktorý od roku 1957 žije v NSR a pôsobí ako profesor na univerzite v Göttingene. Podarilo sa mu niečo, čo je pre iné východoeurópske krajiny nemysliteľné. Sám o tom píše v úvode:

"...v období napätia medzi Východom a Západom sa mi zdá, že je mimoriadne dôležité dať slovo prominentným predstaviteľom Maďarska, krajiny osobitne späté so Západom. Dnes by asi v nijakej krajine východného bloku nebolo možné to, čo sa mne - Maďarovi v exile - podarilo bez problémov: získať opozičníkov aj zástupcov strany, kritikov aj reformátorov, všetko nápospol občanov komunistickej krajiny, vysloviť otvorenú mienku k súčasnému Maďarsku v knihe spracovanej podľa západných kritérií, koncipovanej pre Západ a na Západe publikovanej."

Naozaj neuveriteľné! Medzi autormi zborníku je napríklad Rezső Nyers, 1923, člen ÚV, od roku 1962 do roku 1974 tajomník ÚV, potom riaditeľ ekonomického ústavu AV, András Hegedűs, 1922, od roku 1954 do roku 1956 predseda vlády, ktorý po roku 1956 emigroval do SSSR, v roku 1958 sa vrátil a v roku 1974 bol zo strany vylúčený ako revizionista. Tamás Bácskai, 1925, obchodný riaditeľ národnej banky. Vedľa nich Ferenc Donáth, 1913, spolu a Kádárom odsúdený v roku 1951 na 15 rokov, po rehabilitácii blízky spolupracovník Imre Nagyho, potom zasa odsúdený na 12 rokov. Teraz pracuje vedecky. Všetci bývajú a pracujú v Budapešti. S nimi prispel do zborníka pozoruhodnou analýzou aj György Konrád, najznámejší polodisidentský spisovateľ, žijúci raz doma raz vonku. Vybral som najzaujímavejšie pasáže z jeho textu, lebo ten sa dotýka najviac aj u nás diskutovaných problémov. Ostatné príspěvky sú venované väčšinou otázkam maďarskej hospodárskej reformy.

György Konrád, 1933, je spisovateľ a sociológ, najznámejšia osobnosť demokratického opozičného hnutia. Jeho dielo je často prekladané, najdôležitejšie knihy: Návštevník, Zakladateľ mesta, Inteligencia na ceste k triednej moci, atd. Jeho podpis figuroval zatiaľ na všetkých prehláseniach solidarity, týkajúcich sa ČJ 77 a čl. politických väzňov. Rozsah eseja je zkrátený asi na polovicu.

Hráme všetci v jeďnej a tej istej divadelnej hre
Maďarská cesta

Vnútorne slabosti Maďarska a obsadenie krajiny mali za následok syndrom obmedzenej nezávislosti. Rovnoprávne vzťahy ľudí v spoločnosti sú zriedkavejšie, vzťahy podriadenosti hojnejšie. A tak nie sme ani ako národ ani ako spoločnosť svojprávni. Rozhodne nie sme Západoeurópania, no nie sme ani Východoeurópania, pretože sa nesprávame podľa sovietskej ríšskej logiky.

Veľmocenským tútorstvom je určené nielen naše spojenecké postavenie, ale aj náš spoločenský rámec. Základným meradlom našej spojeneckej vernosti je uchovanie politickej štruktúry sovietskeho typu a systému jednej strany.

Možno si predstaviť totalitárny a patriarchálny variant takéhoto systému, prísny aj zhovievavý štýl, izoláciu aj otvorenosť. Na odlišné názory možno reagovať okamžite represívne no takisto možno prejaviť na určitý čas toleranciu. V podtypoch môžu existovať aj rozdiely, ale existenčne dôležité funkčné princípy hlavného typu nemožno natrvalo spochybňovať bez priamych alebo nepriamych trestných akcií "ríšskej centrály". Sovietská armáda nie je len garantom vernosti členských štátov vo vzťahu k spojeneckému systému, ale zabráňuje aj tomu, aby nejaká silnejšia nezávislá organizácia ohrozila nadvládu štátnej strany viac alebo menej lojálnej voči Moskve.

Predstava, že by sme mohli Moskvu oklamať je sebaklam. Sovietsko-ruská mocenská elita nie je sentimentálna, nikdy nestráca zo zreteľa vlastné záujmy, nezháči sa pred medzinárodným pobúrením, ak sa rozhodne brutálne obrániť svoje záujmy, ktoré pokladá za podstatné, a nemožno ju presvedčiť o tom, že rastúca nezávislosť niektorej okrajovej oblasti je v jej vlastnom záujme. Demokracia a nezávislosť sú pre nás Maďarov teraz a tu ničím nemožným.

K našim predstavám sa môžeme približovať postupne skromnými krokmi, pravda, bez toho, aby sme sa k nim priblížili naozaj. Tvrdá štruktúra zostáva, ale mäkká štruktúra je reformovateľná. Neoceniteľná je tu dobrá vôľa, prístupná a otvorená inteligencia a spravodlivá povaha predstaviteľov moci. Ak je vrchnostenská vrstva ľudská, je aj autoritatívna nadvláda znesiteľná.

Je veľmi dôležité, akí sú ľudia, čo nad nami vykonávajú moc. Aj keď štruktúru moci nemáme v láske, musíme predsa len uznávať vzdelaných, inteligentných a slušných vodcov a musíme prejaviť svoj osobný mravný nesúhlas s tými, ktorí v rámci daného inštitucionálneho poriadku urobia spomedzi možných rozhodnutí to najhlúpejšie a najnezdrovejšie. Musíme sa zmôcť na mravné pochopenie pre fakt, že štát-

nici dajú do zátvoriek tie ciele, ktoré sa nedajú dosiahnuť, že usilujú o veci, ktorých úspech je síce možný, no nikdy nie záručený. Najvýznamnejším výsledkom demokratického hnutia by bolo rozšírenie spôsobu myslenia, schopného zakalkulovať okolnosť, že prax národnej stratégie vedie k delbe práce v tom zmysle, že ľudia v rozličných spoločenských postaveniach si pri vzájomnej úcte môžu dovoliť za každým iný rozsah otvorenosti a ochoty vziať na seba isté riziko, ak chcú dobre vykonať úlohy, ktoré im boli zverené. Mám dojem, že vedenie Maďarska si o Moskve nerobí nijaké ilúzie, že vie s kým má do činenia. Absencia ilúzií sa dá zladiť so spoľahlivou lojalitou. Preto je toto vedenie schopné utvoriť relatívnu rovnováhu medzi želaniami maďarskej spoločnosti a ruskej elity. Východo - a stredoeurópski vodcovia sú národnými politikmi pokiaľ hrajú úlohu sprostredkovateľov, pokiaľ vedia rozhodovať zároveň v zmysle lokálnych záujmov i v zmysle záujmov ríše, a to tak, aby sa záujmy lokálne rešpektovali v čo najväčšej miere ale nie príliš provokatívne.

Zdá sa, že sovietská ríša je napriek vnútorným ťažkostiam v dobrom stave a že nijako nesmeruje k zrúteniu v dôsledku vnútorných a vonkajších konfliktov. Neoprávnené sú nádeje na radikálne štruktúrne zmeny. V krajnom prípade môžeme dosiahnuť opatrnú ochotu osvietenej patriarchálnej vrchnosti k postupným liberálnym reformám. Pre nás je liberálna konzervatívna odroda komunizmu najmenším zlom. V čo môžeme dúfať, keď bez sebeklamu nemôžeme dúfať v nič?

Možno vyvodiť aj ten záver, že sme sa narodili v geografickej oblasti, beznádejne stíhanej nepriazňou osudu a že túto nepriazeň osudu možno vyvážiť len emigráciou do šťastnejších oblastí planéty. Iná cesta by bolo pokúsiť sa o niečo takmer nemožné a vypracovať si vlastnú autonómiu, hoci náš národ a naše inštitúcie nemajú takmer nijakú autonómiu.

Ja sám som zvolil druhú cestu. Rozhodol som sa nerozlúčiť sa natrvalo s touto krajinou. Ak sa dá, občas odestujem, aby som naše pomery pozoroval z väčšieho odstupu - keďže sa cítim dobre aj v iných kultúrach. Vlastne ma tu drží akási iracionálna východo-stredoeurópska šibnutosť. Možno ma permanentné opojenie z vnútornej slobody odškodňuje za nedostatok vonkajšej slobody. Inokedy si zasa myslím, že len tu sú veci, o ktorých stojí za to premýšľať, azda preto že práve tu je geografický stred Európy.

Rusom vďačím za svoj život, ruská literatúra mala na mňa zo všetkých literatúr najväčší vplyv, v európskej úlohe Rusov vidím však najväčší otáznik pre svetový mier. Bolo by hlúpe uvažovať o nás bez toho,

aby sme uvažovali o nich. Oslobodenie od vojenskej okupácie Rusov si v strednej Európe viem predstaviť len tak, že ich obsadíme my našimi myšlienkami. Treba vyčekať, kto koho skolonizuje pri otvorenej výmene myšlienok.

My, Maďari, sme vlastne preto nevytvorili KOR a Solidaritu, lebo neveríme, že by komunistická moc bola zlučiteľná s demokratickými inštitúciami. "Buďte opatrní," povedal som Adamovi, "pri treťom rozbehu sa to musí podariť." Nepodarilo sa to. Adam čaká na svoj proces. "Neuveriteľné!" povedal, je neuveriteľné, že môže mať na varšavskej politike prednášku o Poľsku a Maďarsku v roku 1956. Jeho prednáška z novembra 1980 bola veľmi inteligentná, vôbec sa nezajakával, jeho rozbor boli dôvtipné, dialektické a mierili do podstaty veci. Povráva sa, že keď ho zatkli, zmlátili ho takmer na smrť. Údajne sa má teraz už dobre. Povedz, Adam, aké poučky si vyvodíš z toho, čo sa stalo? Vás je tridsať päť miliónov a tiež sa vám to nepodarilo. Čo bude teraz?

Čo by si povedal na to, keby som tvrdil, že teraz už sú Rusi tak ďaleko? Keď sme už navzájom natoľko zviazaní, musíme ich získať pre našu hru. Nám nechávajú iba trochu viac slobody než sebe samým. Je jasné, že ak my si nárokujeme pre seba podstatne viac slobody, musíme aj im dať viac slobody. Je naším elementárnym cieľom prehovoriť ich na reformy, pretože reformy sú aj v ich záujme a nielen v našom.

Maďarský národ žil s Turkami, Nemcami a s Rusmi nielen v boji, pozná dobyvateľa aj zdola, keď nad ním víťazil z pozície porazeného, poležiačky, takpovediac s rozpolteným vedomím. Jedno vedomie je vedomie bojovníka, ktorý sa hanbí za svoju ochotu zmieriť sa, druhé vedomie je vedomie toho, kto je ochotný pomeriť sa a prekábiť protivníka, ktorý mu je cudzí. Reč politiky je v tejto oblasti nudná a chudobná, naša sebarealizácia je o to pestrejšia, čím väčšmi sa vzdaluje od politiky.

Citlivá a humorná životná múdrosť, múdrosť plná predtúch, sprisahanecké žmurknutie - to je náš spôsob artikulácie - viem, čo viem a aj ty vieš svoje. Z väčšej vzdialenosti objavujem na svojich známych h, naklonených režimu, dosť podobností s opozičníkmi: nápadný je fakt, že sú Budapešťania. Čo ako namosúrene sa tvária, ich skrytý humor je okorený budapešťanským cynizmom. Čoho sa to vlastne nevedia zdať tí, čo zostali doma, a na čo túžobne spomínajú tí, čo odišli? Čo je pre nás na živote doma skutočne dobré? Čo sa nám to na nás tak páčí? Bude to asi naša životná múdrosť, naša prešibanosť, naša prefíkanosť, naša vychádzavá prostota, naše šibalstvá.

Sú v nás stopy dobyvateľa i porazeného. Ugrofínov, Povolžských Bulharov, Kazarov, Valachov, Slovanov, Kumánov, Tatárov, Turkov, Nemcov,

Židov, Srbov, Slovákov, Rusov, Grékov, Cigánov...Čo je Maďar? Po-
dunajská smes, kolektívna životná schopnosť navzájom pomešovaných
národov. Životnú schopnosť má ten, kto sa z porážky opäť pozviecha,
kto sa zotaví z vlastného neúspechu a vie ťažiť zo svojho nedobrého
údelu. Zmiešané vedomie šľachticov a nevoľníkov, spupných i miernych.

Sme nútení postrádať demokratické inštitúcie, tak ich teda bu-
deme postrádať. Priateľským posedeniam nemusíme dať nijaké meno - na
tom nezáleží. Ak nemáme spoločné meno, nemožno nás zakázať. Nemáme
Solidaritu, napriek tomu vieme byť bezmedzne solidárni. Priateľstvo
sa nedá ilegalizovať. Naše organizácie sú siete sympatií, nemáme ni-
jaké centrály, nijakých vodcov, ťažko nás možno polapiť. Sme prefíka-
ná a opatrná zver, neulahčujeme poľovníkovi, aby nás odstrelil.

Zdá sa, že súčasná maďarská elita intuitívne cíti potreby štá-
tu a ľudu. Zdola sa dostalá hore akási ľudová stredná trieda, ktorá
nechce nič nemožné, ale čosi chce.

Dnešné kádre, to by boli včerajší veľkí gazdovia, remeselníci
a obchodníci, činorodí drobní podnikatelia, čo sa prebojovali hore.
Spomedzi robotníkov a roľníkov, ktorí sa chcú dostať vyššie, vystú-
pili schopní, prefíkaní, vytrvalí jednotlivci, ktorí sa rozhodli pre
rozmanité kanály mobility, pre kanály, po ktorých vystúpili do štát-
nej strednej triedy ako politické kádre, ako odborné kádre alebo ako
podnikatelia zväčša poprepletaní so štátnymi orgánmi.

Agrárna a priemyselná spoločnosť opantala militantný sovietsky
modernizačný model vlastnou rodinnou atmosférou a pohyblivosťou.
Príslušníci súčasnej maďarskej vedúcej vrstvy nie sú fanatickí ideo-
ológovia, nie sú marxisticko-leninskí svetoví revolucionári, ale dediči
buržoázneho vývoja v Maďarsku. Včerajšia chudoba stučnela, ich
morálka sa volá rast.

Ulice sú plné sedliakov v mestských šatách. Ešte sú poznačení
ťarbavosťou a teplom svojho pôvodu. Dedinské mestá, rodinná štátna
dedina. Každý pozná každého. Skôr spoločenstvo než spoločnosť. Múč-
ri sa tvária o čosi hlúpejšie než v skutočnosti sú, aby sa na svojom
mieste mohli cítiť pohodlne. Vedúca vrstva nie je egoistickejšia a
ani hlúpejšia než vedúca vrstva pred vojnou. Nie je taká povýšená,
je priateľskejšia, slušnejšia a má viacej zábran. Nerobí jej nijaké
zvláštne ťažkosti naštelovať sa na štátny socializmus. Jeho prostred-
níctvom sa povzniesla medzi akademickú strednú vrstvu. Ale keď sa
teraz hore udomácnila, žiada táto vrstva pomaly viac pluralizmu,
pravda, nie hlava nehlava, aby sa nemusela strachovať o svoju bez-
pečnosť. Veľké talenty to medzi nimi nemajú ťahké. Vcelku systém pri-
púšťa rozsah úchyliet, akých je priemerný duch schopný.

demokraciu. V rámci možného. No aký veľký môže byť tento rámec? Môže byť taký veľký, aký je alebo oveľa väčší? Že sme neboli múdrejší to je naša vina. Jednotlivci môžu byť nezávislejší než štát. My sme mohli byť slobodnejší, vzdelanejší a domyselnejší, než akí skutočne sme. Je vecou inteligencie plánovať a kontrolovať, kam a pokiaľ možno ísť. A to je vecou nielen oficiálnej inteligencie, ktorá nemôže otvorene hovoriť, ale aj opozičnej menšiny, ktorá sa púšťa do dobrodružstva otvorenej reči, čím sa vylučuje z úradného sveta a zo všeobecnej tichej dohody.

Dostať sa ďalej na "maďarskej ceste" môžeme len vtedy, keď si diferencovaným poznaním seba i terénu vyjasníme, kde stojíme a aké ťažkosti na nás čakajú. Celá spoločnosť ide tou istou cestou, rovnako tí, čo sú verní režimu ako aj opozičníci. Ten by sa rád dal tým smerom, druhý zasa iným. Jeden by rád išiel trochu rýchlejšie, ten druhý o niečo pomalšie. Každý trochu vládne, hoci len nad sebou samým.

Vláda by mohla rozdávať aj silné údery, ale to už dosť dlhý čas nerobí. Tvári sa, že nepočúva prípadne zvonka prichádzajúce povzbudenie, aby bola prísna. Správa sa ako mierny učiteľ, ktorý v rozbuřenej triede dvíha hlas v prítomnosti riaditeľa. Deti vedia, že sa nemusia priveľmi báť. Vedia, že riaditeľ zasa odíde. Má veľa iných prác a oni zostanú s mäkkým učiteľom, ktorý žiada poriadok, ale trstenicu neobľubuje.

Kvalitu stavu spoločnosti zaručuje meno človeka, ktorý už čtvrtstoročie stojí na čele moci. Unikol zavraždeniu, unikol pádu, unikol velikáštvu mocou posadnutého kariéristu. Ľuďom pod sebou doprial možnosti pôsobenia, takým, ktorí podobne ako on, boli triezvi a umiernení a nie veľmi iskrivé osobnosti. Podarilo sa mu otcovsky sa správať na javisku spoločnosti, ktorá sa na základe svojich intuitívnych automatizmov príliš neprieči patriarchálnej starostlivosti.

Maďarská vláda sa chce vyhnúť dvom nebezpečenstvám: hnevu Moskvy a hnevu maďarskej spoločnosti. Táto vláda chce ako sprostredkovateľ medzi Moskvou a Maďarskom uspokojiť obidve strany. Treba si želať, aby bola užitočná maďarskej spoločnosti a pritom si nerozhnevala Moskvu.

Nie je želateľné, aby nás ríšska centrála pokladala za ohnisko napätia, ktoré treba zadusiť. Ak vzbudíme jej podráždenú bdelosť, tlak sa iba vyostří. Prípustné je, aby z času na čas prichádzali z cisárovho dvora chýry, že sa tam pajedia. Veď akože by sa dalo jednať bez odlišných záujmov a mienok.

V tejto situácii nevidím urážku v tom, ak je maďarská inteligencia pokladaná za bandu veľkých prefíkancov. Toto duševné rozpo-

loženie poznáme zo stáročí našich dejín a vieme rozlišovať medzi kompromisom a zradou. Nižako neo odsudzujeme naše sedmohradské kniežatá za to, že prefíkane žmurkali na jednu i na druhú stranu, keď sa dostali do ťažkostí medzi nemeckou a tureckou presilou.

Ak ruskí vodcovia pripisujú symbolom až dojemný význam, mali by sme my, mali by naši vodcovia v strane a vláde preukázať ruským symbolom žiadanú úctu. Maďarskému vlastenectvu by nemohlo zísť na um nič hlúpejšie, než pomalovať pomník sovietského vojaka. Viac sa mi páči tá maďarská dedina, v ktorej spojili pamätník sovietskych a maďarských vojakov. Na kraji dediny stojí pred pamätníkom padlým vojakom nápis: Pútnik, postoj! Táto sedliacka prefíkanosť nech je symbolom maďarskej cesty.

Hrať o víťazstvo. Obetovať pre víťazstvo čo najmenej krvi a utrpenia, čo najviac rozumu a práce. To by právom mohla byť nová stratégia národa, ktorého história je vrúbená toľkými porážkami preto, že sme boli alebo príliš zbabelí alebo zasa bezdôvodne príliš ochotní podstúpiť riziko.

V našom skutočnom duševnom rozpolžení nie je víťazstvo ani porážka. Ak sa obzriem okolo seba, každý niečo chystá, všetci majú nejaké plány, sú činorodí a môžu sa pochváliť drobnými úspechmi: nejaké pokusná škola, nový orchester, publikačné možnosti, otvorenie malej hospody, zväz matematikov, chutný súkromný obchod, súkromná galéria, cesty na Západ, kultúrne podujatia, vlastné publikácie, poloilegálne časopisy.

Popri "druhom hospodárstve", tom neoficiálnom, prichádza do módy "druhá kultúra", čo je možno tiež podnetom a obohatením pre "prvú kultúru", pre úradne akceptovanú kultúru, ktorej hranice síce nie sú otvorené, ale ani až tak úzkostlivo zatvorené. Najrozmanitejšie veci sú už možné a dovolené. Prirodzene, nãe všetko! Rozširovanie prebieha tempom spomaleného filmu. V televízii bola úprimná dokumentácia, v jednom divadle dobrá hra, v ktorýchsi novinách zaujímavá štúdia. Vrchnosť pomaly berie na vedomie realitu v hospodárstve takisto ako v kultúre. A spolu s tým faktickú hierarchiu hodnôt, hierarchiu hodnôt trhu a neusmerňovanej verejnej mienky.

Maďarská spoločnosť sa nám začína podobať. Koľko myšlienok prichádza na um nám, toľko ich existuje vo všeobecnom vedomí. Nie sme oveľa múdrejší, než sa zdáme cez clonu cenzúry. Ani štátna kultúra nie je oveľa hlúpejšia ako my. Medzi kultúrou a skutočnosťou nie je priepasť, iba nejaké posuny. Nie sme víťazmi, ale predstáva zanikajúceho národa, táto pomaly už tukom obrástajúca smutočná romantika, tá sa nám nehodí. Sme spoločnosť, ktorá sa blíži k prahu zrelosti,

ktorá začína používať svoj rozum a vedie dialóg sama so sebou. Socialistické reformné myslenie má tiež už dvadsaťročnú minulosť.

Nech stojíme na ktoromkoľvek krídle, všetci patríme k maďarskej skupine, takzvanej maďarskej skutočnosti. Všetci hráme v jednej a tej istej divadelnej hre. Desaťmiliónov úloh a filozofií na rozdielnych stupňoch hĺbky, fantázie a zážitkov. Aj inscenácia sa ako tak vydarila. Predstavenie nie je prvotriedne, ale znesiteľné.

Ešte sme sa nedostali do socializmu po koncile, ale tézy koncilu sa už vynárajú. V celospoločenskom meradle sa zväčšuje ochota na výmenu myšlienok. Dokonca ani vodcovia nie sú proti substanciálnej objektivite. Zvyšuje sa rýchlosť obehu duchovného novátorstva. Ak mimocenzúrna verejnosť vytvorí múdre a originálne dielo, rozšíri sa chýr o tom rýchlo aj medzi neopozíčníkmi. Udržiavame vzájomné spojenia. Cenzúra brzdí, čo je jej povinnosťou, ale už pochopila, že aj vláda znáša prudší informačný tok a nemusí hneď preto stratiť pôdu pod nohami. Systém má viac sebadôvery a táto okolnosť je pre nás výhodná.

Možno usilovať o rozmanité ciele, možno sa utešiť rozmanitými úspechmi. Každé spoločenstvo si vytýčuje ciele v inej konfigurácii. Ak niekde existuje nerovnaký vývoj, tak potom v kultúre. Kompromácia alebo rozriedovanie kultúry neprebíha ako funkcia hospodárskeho rastu. Môžeme byť duchapľnejší než tí, čo sú početnejší alebo len bohatší. V našej mentalite a pri našom chápaní základných životných otázok nie je pre nás nijakou nevýhodou, že žijeme v malej krajine. Jeruzalém a Atény, Florencia a Amsterdam sú menšie mestá ako Budapešť.

Ak existuje nejaká oblasť, v ktorej je možný nečakaný prielom a zarážajúce zaostávanie, tak v oblasti duchovnej tvorby. Myslím, že v strednej Európe, ktorá sa dostala pod sovietsky vplyv, by Budapešť mohla reprezentovať to, čo začiatkom nášho storočia reprezentovala v strednej Európe Viedeň. Ponorili sme sa a opäť sme sa vynorili. Pri stavbe tunela počujeme hlasy z druhej strany. Pretĺkli sme sa veľkým zjednodušovaním. Navzájom sa na seba usmievame, akoby sme mali tiché tušenie o komplexite zrelej Európy, akoby sme už teraz neboli vystavení napospas hrozivej a horúčkovitej hlúposti, akoby sme sa teraz nenachodili v štádiu agresívneho odklonu od cesty.

V Maďarsku existuje cenzúra rovnako ako v ostatných komunistických štátoch. Ibaže maďarská cenzúra je menej obmedzená, je veľkorysejšia a povoľnejšia. Dá sa povedať, že spomedzi krajín sovietskeho bloku má Maďarsko azda najmiernejšiu cenzúru a že preto sa tu treba štátu azda najmenej obávať. Dialóg medzi ľuďmi a spisovateľmi

je pretd relativne svieži, možno sa zúčastňovať na zaujímavých diskúsiách, možno čítať dobré knihy, možno sa dostať k západným novinám a časopisom, rozhlasové relácie v maďarskej reči zo Západu nie sú rušené, občania štátu majú právo - tak znie zákon - žiadať o cestovný pas na Západ a úrady môžu žiadosti vyhovieť /povinné nie sú/, ak to pokladajú za oprávnené a predvažna väčšina žiadateľov dostane raz za rok povolenie vycestovať na Západ.

Žijeme takmer - ale iba takmer - v právnom štáte. Ohraničená otvorenosť, ohraničená sloboda, ale nijaký totalitárny a izolovaný útlak. Že je štát totalitný, počuť u nás v Maďarsku najmä zo strany tých, ktorí tým samí pred sebou ospravedľňujú svoje opatrné prispôbovanie sa cenzúre. Kto sa pokúša praktikovať slobodu myslenia a zistí, že to má svoju cenu a že to nie je životunébezpečné, pokladá už len holý fakt, že sa nedostane do väzenia za dôkaz toho, že naše životné okolnosti nie sú absolutným protikladom demokracie.

Ak mladý človek chce byť úspešný, nemôže škodiť, ak je činný v kumunistickom mládežníckom zväze, ak vstúpi do strany, ak sa zapíše na večernú školu marxizmu-leninizmu. Pripravil by sa o nejednu výhodu a sám seba by potrestal nejednou nevýhodou, keby mu viac záležalo na radoostiach voľnomyšlienkarstva, než na statkoch, ktoré môže rozdávať štát, na vyššom postavení, a vyššom plate, na vhodnejšom byte, ktorý sa dá získať pomocou štátu, na štátom financovaných zahraničných cestách, na verejných vystúpeniach.

Ak tu niekto urobí kariéru, je to oveľa pochybnejšie a podozrievnejšie ako na Západe. Preto tu existuje určitá menšina - a tá menšina musí existovať - ktorá by radšej chcela žiť v harmónii sama so sebou a nie až tak so štátom. Za toto čudné spojenectvo platí svojou kariérou. Nikde na svete sa nemožno dostať úplne na svoje.

Čo je v Maďarsku v roku 1983 dovolené a čo je nedovolené? Je dovolené myslieť. Slobodné myslenie má zriedkakeďy nepríjemné následky, a keď, dajú sa prežiť bez veľkej újmy. Nepríjemné následky môžu pôsobiť ako povzbudenie na ešte slobodnejšie myslenie. Kto vie, o koľko múdrejší by bol štát, keby bolo dovolené byť múdry, keby nebolo nijakého politického útlaku?

Čo ľudia nemôžu vyjadriť v jednej forme, vyjadria v inej. Keď chceme pochopiť nejakú krajinu, treba preskúmať, čoho sa jej obyvatelia musia vzdať a ako sa odškodňujú za tento nedostatok. Čo sa im nedarí a čo sa im darí namiesto toho? Čo ich vcelku oblažuje ako obyvateľov iných krajín? Ak hodnoty, ktoré zavážia, nie sú tu dosť presvedčivé, musia jestvovať iné skupiny hodnôt, ktoré obyvatelia považujú za prvotriedne, či to už vyslovia alebo nie.

Myslím, že konkurenčne merateľných výkonov v Maďarsku skutočne niet. V svetovej štatistike technických úspechov sa sotva kedy dostaneme na prvé miesto. V tejto oblasti sa rozvíjame azda lepšie než ostatné východoeurópske krajiny, ale pokiaľ ide o práce, ktoré by sa na trhu dali zhodnotiť, sme len priemerní. Lepšie sme na tom, pokiaľ ide o menej hmatateľné veci, ktoré by sa dali zhrnúť pod názov umenie žiť - o pestovanie domáceho prostredia, o príjemné kratochvíle, o srdečné spoločenské spôsoby, o niektoré životné múdrosti a názory pri posudzovaní okolností, ktoré iným pripadajú osudovo významné. O zdravý pohanský cynizmus voči štreberstvu a kariérizmu. Posedieť s priateľmi pri západe slnka v krásne pestovanej záhrade pri pohári vína je rovnako cenné ako sa hnať po preplnenej diaľnici.

Možno si zvyknúť na to, že existuje byt, kde možno dostať necenzurované štúdie a literatúru v rozmnožených exemplároch. S čoraz väčšími prestávkami funguje reflex, ktorý by osobitné mienky pokladal za škodlivé, ba dokonca nepriateľské, teda trestuhodné. Zdá sa, že polícia zatiaľ nepoužíva na pochovanie druhej kultúry. Naopak druhá kultúra sa asi má iba držať v určitých medziach. Kde tu sa niečo zhabe, kde tu sa niekto nepríjemne a dotieravo sleduje, spolupracovníci nezávislých edícií idú niekedy po uliciach s väčším sprievodom goríl než ministerský predseda. Obraciame sa na verejnosť, pripojujeme svoje podpisy, umiernené a cielene, prichádzajú vyvážené odpovede.

Tento maďarský experiment je chúlостivá hra, ľahko ju možno pokaziť. Naša stará kára beží ako naolejovaná. Sedíme v nej a v napätí čakáme, kedy vydýchne naposledy. To sa stáva. Náš stav, to je náš obraz o sebe. Zlý osud netvorí dejiny, sami ich robíme v súlade s naším nadaním. Ak si to znovu zbabreme, boli sme nenadaní. Ak počujem, že niekto spomína všeobecnú zákonitosť alebo nežičlivý národný osud, spomeniem si na onoho gymnazistu, ktorý zakaždým nevie to, na čo sa ho spýtali.

Nadaných mladých intelektuálov vo východnej Európe čoraz väčšími láka zväčšujúca sa samostatnosť vo vzťahu k centrálnemu rozdeľovaniu, flexibilita akademických mužstiev, ktoré sa dobrovoľne združujú a samostatne spravujú na trhu produktov ducha, alternatívne podnikania, ktoré nesledujú najvyšší zisk, ale zaujímavú činnosť a navyše živobytie bez nutkavej potreby bohatstva - spojenectvo medzi druhým hospodárstvom a druhou kultúrou. Možno by sme na tejto ceste sa mohli oslobodiť od štátnej intelektuálnej disciplíny a od štátnej frazeológie.

Andrej Stankovič

Élégie d'un soldate inconnu

Dozajista ojíněn
stojí v poli vojín N.

Ani nedutá a stojí,
stojí v poli v plné zbroji.

Ale bříza tiše šumí:
zabít zná a umřít umí.

5.12.1982 v polích u Mladé Boleslavi

Variace na Píseň čínských hudebníků

Je: mohou alecovat Tě, Ježíši, Ti,
jejichž jazyk se od bílého, rudého, nelíší?

Bože, Tvoje máry
lítať na nás shřry,
vanou si, kudy chtějí,
po jazyku dychtěj,
jazyku plamene.

Oběti zlomené.

Na Bunina

/Nad četbou Paustovského úslovu k Temným alejím/

Achich, ouvej, Bunine,
nad Tebou tu bulíme,
nad Tebou tu funíme,
my co taky umíme.

Na Bělého

Nechal za sebou
lesknoucí se milost,
holoubek sivý,
kalný, leč. . :

Nabrousil Stalinovi meč.

Na Majakovského

Pod postelí
bez
života
leží
bota.

Šlápnout na hrdlo své písni
může jen blbec obemní.

....

Kancelářské krysy
kreslí, kreslí rysy

Když ptáčka lapají,
na stroji klapají:
"Clivetti, Clivetti,
kto si? Nie si Otec Svätý?"

-

Fotom druhej ěcuna
jedním nebo dvěma
otcovství to zkoumá.

Kázev i lahev, bludy z say
(terzo)

Budý: Jaany
erani básní:
Kudy z Masny?

Vado hnu su se zemi
arovnání je; s ekzémy,
s ekzémy s extrémny
a se serem bez tréany,
i se světy pestrýai.

Pěst na oko jsme, ryne.
Tak tu spolu zuffine.

Lušezpytná
(Z "Georgik")

To maso nikdy neľuďe
a po ceste nic nejede,
lebo duša nie je JeeRDé,
aj keď rým s rytmas sa pojobe.

Variace na Charlieho
(prozaický pendant)

Zoufalý jsou fally
a ještě zoufalejší,
než to kdo vyličí,
jsou píči.

Má falši!

Tenata thalamu a buchtu
Bůh mi dal -
a už mě hnál,
koštětem
jak šiškou salámu
mi metař krematoria
poránu poctu vzdal,
zasalutoval. /Bůh se slitoval?

Metař ten, před rokem
zemřelý pan Čížek
málo na to dbal.)

Delfy žárlí na ananké
(zavání to v Delfách mankem)

v klesající amplitudě
vyprahlosti pamp lituje,
pakli žalem nehicuje,
pakli ano, zapálí je, anihiluje

co miluje, acháty i opály,
kumuly i sluje
a nefixluje,
dislokuje:

Ó kouzlo očí, zla
(o němž vím od fízla)
od nějž mě odřízla
zlá doba, zet od a
jak len od povřísla.

Ó lepty (pamp lepty
lituje kolektiv,
vždycky se vyblbne
a pak /věř vínu!/ lne.)

Zasloužená odplata = lopata

Vylití slin II.
(Na motivy Z.H. - s kadencí)

Zlatý postele se lesknou:
sladí veršik barvou tesknou.
Ale až mi jednu plesknou,
rozeznám se hudbou břesknou:

pak se pluky slz hnou;
všechny cesty zvlhnou
zvolna z hudby slinou:

co kdys vzrostlo k ráně,
nyní splyne s hlínou:

s hroudou káně.

K.B.

(Ze "Smutečního věnce písní a sonetů eurokomunistům")

Kdo jinému jámu kopá,
miluj svého lidoopa
jako sebe samého,
usmívej se na něho:
možná, že vytryskne ropa.

Juvenilní elegie I.

Jiného teď vábí
smolně černé báby,
špinavé hedvání,

talent: psí
ekvivalent ho hubí:
mocca, Móži. Proto močí
do Canossy.
Kohútik jaraby
chlácholí Chachary /nebo Východňary/
filmem Liliomfi
za prudké letní bouře,
po které je při odchodu z kina hůře: svěže.

Druhý den
neděle: puberta v ulicích
Eperjese, za kozy se stydicích.

To tak, v depresi se opalovat,
do přehujících nohou kopat hová,
připitoměle - tos dopad -
to všechno furt opakovat.

Co takhle, slunce,
zkusit to s koncem?

Cislajtánská melodie
(český bajka)

Pudem do Vídně
až bude bídně?

Naopak: do Pešti
pudeme po dešti,

a když bude ještě hůře,
odejdeme spolu k Měře.

o nové /historické/ mění

pojďme a politujme ty,
kteří se mají líp než my

spíznivé je, že nic není,
jen to nehorázné snění,
jen to trýznivé žvanění,

jež kouzelná proutka má
ná /Tvé/ pohnuté básnění
na truchlivé vyjasnění:
v mlčení španělské stěny
v fešáckém těle vězení.

Bodele blues

[: Jedu teď do horoucích
pekeln, kde jsem měl
už dávno být :]

[: a jenca ten pernegraf
dá mi na chvíli klid :]

(Pak když z něj vystoupí zas roztřesená id,
průvodčí, jenž je při těle,
ná na konečné svoji rozkož:
z čuráka a přele.)

Trio (na radost)

Pamiatce Louise-Ferdinanda Céline,
mého učitele hudby

- "Pes, který vysral His Master's Voice,
pes, který vysral svého pána skalp,
který tam na appelplatzu stál
a poslední radostí - ze zla - se radoval."

X - "Věrnost (hlasu)
a strach
vládnou - otáčivě - dál"x,
xci
zní - hudbou - sál.

Zpětné motto
(Plakali všichni psové)

Co s tím uděláme,
že se rádi máme ?

Všechno spolu v sobě
tiše pochováme.

Pak se někde budem mlátit,
jeden za druhého platit,
pak makat,
pak plakat,

znovu se odděláme,
"všechno spolu v sobě
tiše" atd.,

budeme se mlsně slyšet.

J u v a n í l n í e l e g i e I I .

Při první možnosti v tom roce z horke líný
pouštěl jsem po rozpáleném plechu řínsy sliny,
řínsy u okna částejně z povolání pronajaté vily,
jehož ty erární pronájem nadobro už tenkrát pokurvíly,
třebaže vůbec nehořely šteluňky
(kapala to do komuny neruňky).

Čekal jsem na brášku, příštinu policejtu,
jehož dnes - taky už z povolání - bolí záda
(Šli jsme jak spolu na Tajemství stříbrného prášku,
sovětskou filmovou atomovou frášku,
v níž z Rosenbergových sic netušícího černocha
udělala ta skvělá epocha).

Tak, občancován lampošáckým domem,
nudil jsem se tam nad rozkvetlým stromem...
Byl první máj, byl lásky čas:
oně tenkrát poprvé se postavil ocas.

To vše zakrýváš dlani zas a zas:
svrab svého dětství namísto očí
jen aby bylo po nás.

Č a s m á n o s z K o s m o n o s
(nepřičichávaje k e.h.)

Víra, naděje a láska -
zlatokopecká je cháska
a soldateska na hajzlu.

Perníková sádra zániková
se k své sani roztržitě chová,
ta je jako pára nad hrncem: Spraví to snad "Obaly a díky?"

Ofino jen houšť
- sfingo - syp svou poušť,
ať saň nad nuggety neohrne rtíky.

Dvanáct hlav pak bude předloženo zlobou
na důkaz, že není společného hrobu
pravý kat však vyříznul jazyky.

A k t (d o p l n ý c h) a n e b J u s t l i m b
(v g h e t t u) r o c k n r o l l o v ý c h
p e r i p a t e t i k ů

"Při našich nadějných monologích o tmě obletují nás
tu nadšeně dvě černé příšery"

Martinovi Hyblerovi,
mému stálému průvodci na cestě do
Zakopaného

vděčný autor

Ve šlépějích Charybdy a Scylly
madame Dubarry bdí, Lady Macbeth šílí
(co u baru blech dumá o rublech).

Břišní lis -
(lil do sebe
ruma za rumem):
Smích bruslil v tuzemském
žáru mém:

(Šém: "Myslím, tedy jsem,
sle s rozumem procházím se v děsu
generálním basem.")

Před svým funusem
stínem stínů jsem:

V prostoru, jenž nic neváží
jdu za - zde neexistujícím - hlasem.

klid by tedy bylo, ale I.

Smutek a klid jak zamlela
a ztichlá Rejské zahrada
bez uzardění uvadé.

Vyčerpán, jakoby v houbě mnoho hodin chodil,
tam Adam žebře o svůj podíl,
ale se nenarodil.

Variace na Michaila Jurijeviče Lermontova
(na motivy "Argusovy legie")

Věřím, že se hovno stane,
ať nastane, co nastane.

Co mě v světě potkalo,
se mi ještě nestalo?
Stalo, vždyť jsem šílenec,
jen své tuše milenec:

To, co teď v ní nastalo,
už dřív bylo chlastalo.
To, co bude navěky,
už dřív věčnost trvalo

Díky sobě v každé době sám a sám a za málo.

23.9.1980

Tak takhle nám to všechno
padá na hlavu:
pomalu a nehlučně a nezjistitelně
lehce. (V podzimu vod.)

Je to o tom,
jak to nejde žít
a jak to nejde
ani se udusit,
tak jako nejde jehličí
v půdu sít (v podzimu vod.)

...

Ado krede koláče,
které Pava si peče,
trestu neutěče.

Kipling

To když si bral Adam Evu,
tak jim dali v Ráji alevu,
toky "Slucky lásky"
pustili jim z pásky.

Ale Gabriel s Michaelen
učinili slovo tělam:
ukázali placky
a pak padly facky.

Teď však, když to slovo našli,
ať si sfingy hodí našli
(tak jsme dopili a šli)

To co bylo, přijde s námi,
sen to se se marně mání:
neboť co se v karmě mlátí,
mlácení je prásdné slámy.

9. června 1983

Prasknutí židli
/ v trigesimě /

Lotto:

- I. "Ož mi pade i almužna z ruky".
- II. "Luch přešel - probědvav -
před tváří mou"

Zazdalo se mi nepopsatelně živě, že červená barva na emblému Solidarity
v směn jejím jménu je tak zastaralá, jako nic jiného, co jsem v životě
spatřil. A tu mi napadlo: Má vzít jinde v tomto kraji na ten smet
než u starců, kteří ještě na to měli?

"Nikdy jsem se nepřestal divit, jak málo je hodin",
píše ruka vždy cizí na opěradle židli:
(bodejť ne: kastru našich dlaní).

S tím, jak citlivost kříží,
sotva zpravidla jím.

Dvojice odcházejí, odtamtud,
kde (jen) po starcích (chrochtavé) díry zejí.
Roztroušeně se obcházejí - každá z nich zvlášť.

V tomto kraji - v těch kotlích -
procházet se mohu jen s těmi,^{x/}
s nízkou se - šetrností
se trnož matí - nenajím.

—
I když ho stokrát vylovíte,
rým pevně vězí
v zemi jílovité.

^{x/} P. Fujt, bývalý kulak z Ústí o nebožtík p. Semerád, rovněž kulak
a někdejší majitel bot, tanzel.

E l e g i e z a J i n d r u
(fragmnty)

Služební pistole, co po celý život
Tě furt měla na mušce
už čeká Tě v sejfu a spustit už chce.

xxx

Verbování je složité a dlouhé,
ale pohřební písně jednoduché:
"Krásné je žít..."

V krematoriu potěškinská
(Babelovs) řeč Bení Krika
sama se říká -

- Kolumbovi vždycky znovu ukradená Amerika
(ukradená jen málo a nově svázaná, aby se nepoznalo):

"Ten člověk neuměje ve své posteli" -

- ruskýma basama vždy znovu lískaná řeč-osika:

"... - Viděl?... Zbýval? ... Počítal? ... Umřel?"

xxx

Už prostějovskou starorežnou

"U Krakonoše"

letenská šlechta pije s peněženkou prázdnou

a já jdu na exkursi pustou elektrárnou

Na Zátorách,

kde hrdina práce - in contuzatio -

přiškvařil se v prostoru a čase,

zatímco Jindra pouze duchapřítomně vylít všema

čtyřma komínama najednou.

xxx

V "Globusu" Julinka se tetelí:

"Вон Деспенону а удул",

(Ješíši Kriste, kterápak vyste?)

a má v tom prsty Hemingway a Hašek.

Všechne (proč právě zde?) je v prdeli.

(Abych se prokousal z té vtípné kaše,

mám noc co dělat: "na půdě tamburaše" na banjo "Na Mělníce";

s cikánkou ve Strašnicích);

a na půl cesty v Radiopaláci se mi má první láska

celý život vrací z Poříčan nebo z Lipsigu

(kdo mě to zval na ten ples?)

xxx

"U obecního dvora" na metařský štaci po sedmé sedmičce
za 70 halífů je Leutréauxont doma:

"U Studánky", kde ještě jeden lahvič z lednice - za oknem -

A pak při tomto nekonečném sedmičkovém večírku

budem poslouchat pilného profesora Pečírku,

odvážně a nepřestajně žvanícího ve Slovači

jako ry, co hrdlo ráčí

(co slina na jazyk přinese ze surrealismu a ze secese)

Setkání žicího stroje s žehlícím prknem

oč anagronického vetešníka v Kossonovské

na operačním stole vojenského sanatoria v Jevíčku;

že veteš zhuče ve mně navždy:

setkání snu a sebevraždy,

které jsem dostal v sedmapadesátým k Ježíšku,

zatímco tvoje stará potrácela

za mě prachy.

XXX

Ve čtyři ráno cestou z Kravína

("Dělníci, dělníci chťoděj do práce...")

nám v očích všechen haas fialový příští

(Předbínám: Léto. Už sa brieždi. Má vino.)

"A na smetišti dějin", ťti,

"civilizace dětinští",

(nad ukradlavými šuplíky a kýbly

v podnájmu v Plynárně

čtu v Tvé rodinné Bibli

s mastnými prsty

od plukovníkova filé)

XXX

A na Masaryčce při kalínkovým ve stoje

Kristus nám oči šmirgluje,

když předtím - po redakční poradě Práce,

kde se nám chtělo nejenom z obsahu žalučku

zvracet - ze "Svatého Václava, vévody české země"

zbylo v čerstvém sněhu jen nápisu půl.

Druhá půlka byla Tvá: "Klíneš je vůl", x/

x/ Vladimír Klíneš, vedoucí katedry novinářství na Karlově uni-
versitě v padesátých a šedesátých letech

protože jako starýho mazáka

Tě sralo,

že ve škole a v novinách se může nic a málo,

(že chodí to tak vždy a všude, čistě tak,

jaks to viděl - marně -

- v osobním volnu na doskočišti náměsíčným na Žižkárně,
i v Armě)

i když byls jako každej správnej Slovan

do své lenosti zamilován

Ty, syn zakládajícího člena partaje,

za sebou desetileté galeje,

v době, kdy většina kolegů - začínajících karieristů z lepších
či horších rodin

byla pro rychlený socialismus jak slepice na flus,

s bráchou - politrukem letecké perutě

jsi jedno za druhým do sebe pral,

abys pak za pár let na Ovocňáku po třetím pivě

střídavě modral a červenal

se slavíkovským komentářem: to bodlo

po antabusu, vynuceném sviní poďlou

a nakonec si vpálil kulku

a všechny svinský sondy ze své smrti vytrhal

xxx

Jak po Tvé smrti dny plynou.

(Výloha vinárny U Ježíška je zasypána vrchovatě hlínou)

Jsi jediný, komu jsem byl

na pohřbu i na svatbě,

ale až Tě znovu potkám po letech

a nepotkat Tě by byl pech,

budeme spolu pařit "U houbaře"

a přít se o blbosti,

například kvůli abstraktním fotkám Bareše

při sněhový kalamitě,

co možná jak dnes už tenkrát (v 69.)

milosrdně lhala mi Tě.

Potom U Malvaze nám bude -

po černý dobrotě - blaze

ještě jednou

xxx

Na komínickém můstku nad Spisovatelem
opilý ďábel v pivním smoku -
Jindra se střelou v těle urská nohama
a za jeho zády slunce jak vechtr vstává.

Každý, kdo je aspoň trochu obeznán se soudobou československou rockovou hudbou, pozná skupinu THE PLASTIC PEOPLE po několika taktech. A zaslechne-li její hudbu někdo, kdo se o rock vůbec nezajímá, obvykle dříve nebo později zpozorní, přestane mluvit, zaposlouchá se a posléze se zeptá, kdo to hraje. Často jsem uvažoval o tom, v čem spočívá vlastně ten podivuhodný "trik", kterým dosahují Plastici své zneklidňující magičnosti. Nelze to vysvětlit ani pouze neobvyklou skaldbou nástrojů /v tomto směru je pro Plastiky příznačné například znervózňující bzučení jejich violy a houslí; ani jen od Boha danou originalitou hudebního talentu Milana Hlavsy, halvního autora hudby; ani dlouholetou společnou prací, která styl skupiny - jako průsečík i mocninu hudebního citění jejich jednotlivých členů - formovala a utvářela; plně to nevysvětlí ani fakt, že jde o skupinu po léta vzácně nezávislou na náladách publika a vůli hudební byrokracie a tudíž ve své tvorbě vzácně autentickou.

V čem tedy vlastně ohen "trik" tkví? Úplnou odpověď přirozeně nenalezneme: znamenalo by to totiž odhalit smálo tajemství umění. Částečnou odpověď mi ale naznačil jeden přítel /ostatně hudební kritik/, když se mnou hovořil o tom, čím se Plastici odlišují od amerického a západoevropského rocku, a upozornil mne přitom na jednu významnou okolnost: že tato skupina pravděpodobně silněji, než jiné, vsála do své tvorby cosi z ducha onoho podivného prostoru, v němž žije. Nejde jen o to, čemu se říká "genius loci". Jde o určitou specifickou zkušenost světa, jak ji po desetiletí a snad staletí v těchto místech historie formovala; jde o duchovní a pocitovou atmosféru, patřící k tomuto místu a příznačnou pro ně víc, než si my, kteří ji činně dýcháme, dokážeme uvědomit. Plastici žijí v Praze. V Československu. Ve střední Evropě. Jejich duchovním domovem je toto komplikovaně /etnicky, kulturně i historicky/ strukturované ohnisko evropského dění; tradičně první bojiště i první oběť evropských a posléze i světových zápasů; křižovatka evropských myšlenek i armád; nevyhnutelný terč geopolitických zájmů i moderních zbraní, na jehož ploše je vždy nějak naléhavěji a dřív cítát povaha nadcházejícího nebezpečí. Je to velký rezervoár rozporů i svérázné semenišť z nich vystřelujících idejí, často bizarních, jinde těžko srozumitelných a přitom mnohdy překvapivě jaenzřivých. Praha - toto "magické město"

se středověkým pádorysem - je v samém středu této střední Evropy a jakkoli se z dálky možná jeví jen jako konfekční metropole konfekčného sovětského satelitu, ve skutečnosti dýchá svým osobitým dechem, neudusitelným a vždy znovu prorážejícím na povrch a po svém zabarvujícím i ty struktury, které do ní byly importovány. Dnešní pražský teenager nemusel číst Mayrinka, Kafku, Musila, Haška, Klímu či Hrabala, nemusel slyšet hudbu Schönbergovu či Webernovo, nemusí znát historii doby ručofínské či pobělohorské ani dějiny obrozování středoevropských národů a pozdějšího gradovaného krachování jejich státní suverenity - a přesto je svým cítěním Středoevropanem a jeho černý humor, groteskní fantazie, nedůvěra k načutým řečem, pocit všudypřítomnosti ohrožení a způsob obrany proti ní, i jeho druh zhnusení světem bude tuto jeho determinaci vědecky nějak prozrazovat. Zdá se, že hudba Plasticů cosi podstatného z tohoto ducha prostoru a času do sebe skutečně vstřebává - ať už si je toho vědoma či nikoliv. Plasticí by se asi stěží mohli někdy propracovat - i kdyby k tomu měli objektivní podmínky - na čelná místa světových hitparád /ostatně o to jim věru nejde/, jejich tvorba by byla asi stěží pocitově blízká a plně srozumitelná miliónům fanoušků rockové hudby od San Franciska po Tokio; to však nic nemění na tom, že z ní zaznívá cosi varovně důležitého, jakási osobitá informace o existenciálním naladění člověka, ocitajícího se v jednom z míst, kde se tradičně zauzluje i rozuzluje historie, aniž toto místo o takovou roli stojí a aniž mu ji okolní svět s nějakou obzvláštní chápavostí přiznává.

Pokud veřejnost - mám teď na mysli hlavně veřejnost zahraniční - o Plasticích něco ví, pak pravděpodobně jen to, že jsou v Československu pronásledováni. To je sice pravda, ale nikeli pravda celá. Ano, jde o jedinou z bezpečtu českých rockových skupin, vzniklých koncem šedesátých let, která nepodlehla počátkem let sedmdesátých tvrdému tlaku nově se etablující moci, nepřizpůsobila se jejím nárokům, nerozpadla se, ani neemigrovala, ale naopak si uchováva svou uměleckou identitu a trvale jí - pod vedením teď už po čtvrté zavřeného Ivana Virose - prohlubovala, což musela zaplatit nejprve ztrátou statutu profesionálních umělců, pak ztrátou práva vystupovat amatérsky, pak praktickou ztrátou možnosti hrát aspoň v privátním prostředí, až posléze rolí věčného objektu policejního i justičního pronásledování, včetně věznění. To je všechno pravda. Důležitější však - aspoň z kulturního hlediska - je něco jáného: totiž to, za co bylo takto tvrdě placeno a co bylo nejvlastnějším zdrojem této vůle k obětem: pravda sice osobně zakoušená a zaručovaná, ale zdaleka ne jen privátní: pravda umělecké exprese autentických životních pocitů a autentické zkušenosti světa, srozumitelná prostředí, v němž

byla vyslovena, a se suverénní svébytností o něm vypovídající. Kdo to necítil od začátku, může se o tom přesvědčit dnes: desítky nečávně /tj. koncem sedmdesátých a počátkem osmdesátých let/ vzniklých a novou generací rockových hudebníků tvořených skupin, také sice většinou zakázaných či zakazovaných, přesto se však těšících široké a už zcela zjevné a veřejně projevované obliby mladých lidí, si dnes lze jen velmi těžko představit bez Plastiků /a jejich mladší sestry DG 307/; jejich inspirativní vliv tu je naprosto zřejmý; snad by bylo možné dokonce říct, že to byli právě Plastici, kdo začal - osaměle - klesat před léty cestu, po níž se dnes ubírá téměř všechna československá rocková hudba, která za něco stojí. Jako by to byli prostě oni, kdo první začal v československé rockové hudbě mapovat některé dominantní pocity a zkušenosti člověka této chvíle a hledat zdejším prostředí, tradici i jazyku přiměřený způsob jejich vyjádření; bez jejich průkopnictví by to měli asi všichni, kteří přišli po nich, podstatně těžší. To ovšem neznamená, že se dnes Plastici ztrácejí mezi ostatními a splývají s nimi. Naopak: jak jsem už na začátku řekl, jejich magický sound bezpečně poznáme mezi všemi; jsou sví, osobití a sobě věrní; a oslovují-li dnes mladé lidi víc, než kdy dosud, pak nikoli proto, že se jim přizpůsobují, ale naopak proto, že zůstávají sami sebou, totiž těmi, kteří už po léta cítí a vyslovují to, co je dnes pocítováno a vyslovováno obecně.

Dokladem jejich trvalé životnosti, rostoucí z jejich tvůrčí kontinuity, je i HOVĚZÍ PORÁŽKA, zatím jejich poslední deska, připravená a nahraná /samozřejmě jen v bytě/ v druhé polovině roku 1983. Textový podklad si našli - jako obvykle - ve veřejích sobě blízkých českých básníků; tentokrát to byl mimo Egona Bonyho, Petra Lampla a člena skupiny Petra Placáka především Ivan Wernisch. I když tu jde o první nahrávku pořizenou poté, co saxofonista Vratislav Brabenec, jedna z vůdčích osobností skupiny, odešel do kanadského exilu, jde podle mého názoru o výbornou desku, důstojně navazující na to, co zatím Plastici vytvořili, ba v určitém ohledu to v tuto chvíli dovršující. Motiv dobytčí perážky /který není v české literatuře bez tradice/, tvořící jakousi velkou osu celé desky, tu zpřítomňuje - v groteskně poetické významové rozostřenosti, typické pro duchovní klima, o němž jsem před chvílí psal, téma ohrožení, bezdůvodného odseuzení a smrti asociuje krutost zanonymované moci, pro níž jsou všichni jen dobytken; znovu je tu - tentokrát ozvláštňující metaforou porážky - nepřímo kladena otázka smyslu života a naší připravenosti na smrt, přičemž způsob, jakým je evokována a rozváděna, má všechny typické dimenze hudby Plastiků - od černého humoru přes kontrast vznešeného a profánního až po ono nostalg-

gické a zároveň sebeironizující "bondyovské" vidění pustoty všedního dne a beznadějnosti lidského putování ke smrti. Obzvláště působivě tentokrát vyznívá, zás se mi, ironické-magický kontrast hymnické, až jaksi "cherálovité" hudby s drasticky profánním obsahem zpívaného textu /v tomto bedě Plastici navazují na svou dávnoú minulost: mám na mysli píseň "Zácpa" z jejich první desky/. Je to hudba zadíravá, rozrušující a silná; do její příze tuším vetkány i mystické, religiózní, ba možná až chiliastické nitky; nad těmi bizarně truchlivými obrázy a vidinami všednosti jako by visely stále tytéž základní existenciální otázky: co bude potom? co po nás zůstane? jsme připraveni? co to všechno znamená? Zhnusení z krvavé scenerie světa i její krvavé perspektivy se tu snoubí se zvláštní odevzdaností osudu či vůli Boží; faktegrafie situačních i technických jatečních detailů má podobu litanického pláče; starost o přežití tohoto dne je šifrou metafizické úzkosti. Přesto si nemyslím, že je to hudba nihilistická. Cítím naopak cosi hluboce osvobozujícího, očistného, povznášejícího a svým způsobem spásenesného v tom, že tu je bolest života tak tvrdě vykřičena, takto sugestivně zpřítomněna, takto varovně zjevena. Ne, nihilismus asi nepatří ke klimatu, z něhož tato hudba roste; vždyť líčí-li například Robert Musil svým ironické-nostalgickým způsobem "vůni zániku" rakousko-uherské monarchie, má to v sobě také pramále nihilistického! Přiznám se, že mne zneklidňující hudba HOVĚZÍ PORÁŽKY vposledku vlastně čínsi uklidňuje: Má se mi, že dokud je člověk schopn takto hrát a zpívat, nemůže být ještě vše ztraceno.

Václav Havel

Jan Trefulka

Milovaný muž

Kdybyste mě znali, uhodli byste hned, že ten příběh není můj.
Je jsem ten typ.

Je to příběh mého přítele Igora.

Můj přítel Igor už od mládí - dnes je chirurgem s evropskou pověstí - byl mužem, který je milován. My ostatní jsme samozřejmě také milováni, ale to bývá jednou, dvakrát za život a musíme si to zasloužit: musíme se sami zamilovat, nosit kytičky, psát veršičky, vyznávat lásku, starat se o jízdenky, motocykl, auto, dům, chatu, chovat děti, nosit peníze, a tak dále a tak dále. Muži jako je Igor nic takového dělat nemusí a ne dělají - jsou milováni od prvního pohledu, p ř i n á š e j í jim kytičky, veršičky, vyznání lásky, jízdenky jsou jim o p a t ř o v á n y, v o z í je domů, na chatu, v případě nouze je bez řeči živí a pokud mají náhodou děti, jejich matka je učí chodit v bytě po špičkách, když tatínek odpočívá. Mívají kole sebe někdy panoše, kteří se přikřívají v teple obdivných ženských pohledů ješ ovšem patří těm rozeným vádcům stádu, organizují jim věci všedního života, shánějí instalatéry, elektrikáře a pokrývače, pozléze se často i žení s některou z odložených milenek, které si aspoň tímto způsobem chce zachovat přístup do blízkosti Milovaného. - Vyskytují se ovšem také ženské protějšky milovaných mužů. Pro ně se přetvářejí osudy říší, střílejí se princové a vysocí důstojníci, bankéři a straničtí funkcionáři pro ně defraudují státní peníze. Tyto ženy nikdy nechodí obtížené nákupními taškami a jejich řezník jim nikdy nepodstrčí kus flakvy místo svíčkové. Málokdy po sobě unývají vanu a jejich děti vyrůstají v internátech nebo jsou opatrovány

ustaranými, ale šťastnými otci. Nemusíš snad dodávat, že je takhle vyloučené, aby spolu žili milovaná žena a milovaný muž.

Stalo se to za onoho času, kdy jsem byl poprvé vyloučený ze strany a odešel jsem z právnické fakulty na traktorovou stanici. Během půl roku jsem povýšil z pomocného dělníka na vedoucího traktorového střediska, takže jsem mohl pozvat přítele Igora, aby si u mě odpracoval prázdninovou brigádu. Nasadil jsem ho na samovaz, aby pomáhal traktoristovi. Nebyla to nijak obtížná práce: ráno připojil samovaz ke traktor a potom mohl jenom sledovat, jestli stroj dobře váže snopy. Problém byl v tom, že kvalita vázacího provázku byla toho léta velice nízká. Na některých místech tloustl, jinde zes hubeněl, a tak se co chvíli přetrhl, bylo třeba ho vymotávat, znovu zakládat - nakonec dost otravná robota. Jiný provázek jsme ovšem neměli, takže jsem jenom mohl traktoristovi a Igorovi - kterému to ostatně bylo jedno - slíbit, že provedení prosadím buď změkčením ncray nebo hodinovou sadu. Vlastně si to ani přesně nepamatuju, ale vím, že už kolem poledne přijel traktorista na středisko sám a vyplašeně mi vyprávěl, že musel Igora odvézt do okresní nemocnice. Jeho verze nehody byla samozřejmě uzpůsobená tak, aby bylo zřejmé, že si Igor své zranění zavinil sám: nesledoval chod stroje, díval se po ftákách, takže se přetržený provázek namotal na hřídel, který poháněl samovaz a důkladně se tam zašmoudchal do kardanu. Traktorista zastavil a Igor se pokoušel hřídel uvolnit. Chvilí se s tím hroždil, a pak prý pokynul hlavou, aby řidič zapnul pohon. Asi sám zapomněl, že má kus provazu namotaný na prstech a než si toho všimnul a než traktorista pochopil, proč křičí, zlomily mu utahující se kličky několik článků. Nakonec jsem cítil vinu já, že jsem takového nešiku v zacházení se stroji, jako je Igor, poslal na pole. Když jsem si uvědomil, že při svém budoucím povolání, o němž už tenkrát snil, bude Igor potřebovat obě ruce zdravé, bylo mi z toho ně nevolno.

...edl jsem na motocykl a ujížděl jsem do města do nemocnice. Vběhl jsem do ambulace, ale Igora jsem tam už nezastihl. Mladý lékař a paní máma zdravotní sestra se jenom uculovali.

"Soudruh Igor," řekl doktor, "je v nejlepších rukách. Nemusíš mít obavy, soudruhu."

"Ale přece jenom bych s ním rád mluvil," naléhal jsem, "na kterém pokoji leží?"

"Soudruh Závada neleží. Proč by měl ležet?"

"Jak to?"

"Soudruh Závada - já nevím, jestli ti to můžu říct - "kroutil se doktor, ale já jsem dobře viděl, že to dělá jenom sobě a sestře pro radost-

"Jsem jeho kamarád," křičel jsem, "jsem za něj zodpovědný."

"Soudruh Igor je ubytovaný v dozově zdravotních sester."

Chvilí mi to trvalo, než jsem pochopil. Ale ne zas tak moc dlouho, abych vypadal jako úplný bibec.

"Jak se jmenuje?"

"Venclíková."

"A kde je ten domov?"

"V zámku."

"No tak vám děkuju," řekl jsem.

Na zámku v Hořepesové bylo všechno falešné - a navíc ošklivě falešné. Brána, která stála hned u silnice, předstírá a cizbuří, ale zdaleka bylo zřejmé, že by je mohla hájit jenom vybraná četa trpaslíků. Otvory pro řetězy padacího mostu, který v těchto místech nikdy neohl a existovat, protože voda kolem té stavby nikdy netekla, ani nestála, vypadaly jako nechutně odhalené nosní dírky. Byla to prostě na první pohled trapná architektonická hračka a zámek nevypadal o nic lépe. Bylo to cosi jakoby ve stylu hluboké nebo lednice, ale pseudogotické lomené oblouky a zarámování oken nebyly z kamene, ale jenom z cihel a sádry nebo čeho

a přetřené teď stejně jako celá fasáda ohavnou našloutlou barvou, kterou malíři nedostatečně promíchali, takže byla podezřele flekatá nejenom vlivem počasí. Jediné, co mne se zákeřem trochu smířovalo, byla zahrada, nebo spíš park, samozřejmě i tady bylo všechno zpětlé a mezi cizokrajnými smrky, jedlemi a borovicemi, pod mohutnými korunami dubů a buků rostly vysoké kopřivy a jiné rostliny, které si oblíbily stín a snad proto jsou podezřelé, jako muži spící pod mosty, oslizlé jako sklepní zdi nebo jako sýry, použité jako vsadidla v pastech na potkany. Ale před vchodem oznamně voněl záhon růží, jediný udržovaný záhon, od jehož středu, v němž se tyčila ušlechtilá, zdálo se mi, opravdu starobylá váza, se rozbíhaly paprsky různobarevných keřů, žlutých až k barvě plavých tabáků, červených po pastelových červáncích, ale také po krvi, která už stárne, odumírá a proměňuje se v dráždivý sametový přehoz v budoáru nezlůdné ženy - a konečně také bílých jako závoj nevěsty, který uvízl v trní.

Očekával jsem, že se do domova jen tak nedostanu, ale štěstí mi přálo. Zasklený přístavek v průjezdu, v němž měl sedět vrátný nebo vrátná, byl opuštěný. V tuto dobu žádné návštěvy nečekali. Ale kde bydlí ta ztracená Venclíková? Hledat ji na poschodích v hlavní budově, nebo projít zasklenými dveřmi do dvora a odtud do zadního traktu?

Abych se zbytečně neometal před vrátnicí, vyšel jsem na první odpočívadlo hlavního schodiště, jehož rozměry byly sice honosné, ale na výzdobě se už šetřilo a železné zábradlí připomínalo spíš předměstský činžák než zámek. Na čelní stěně visel obrovský, úděsně surrealistický obraz, na němž si zdravotní sestra a lékař podávali ruce s dělníky a dělnicemi různých profesí a v pozadí přihlížel párek mladých, statných zemědělců, optimisticky rozevlátých, jaké by snad v té době nemohl nikdo najít v celé střední Evropě. V úžasu jsem se před tím dílem zastavil a vychutnával jsem detaily, a tu jsem odkudsi shora a zhloubi budovy uslyšel dívčí smích, ale nebyl to průzračný vodopád, ani rozsápaná kůra perel, ale spokojené a sebevědomé hihotání, do něhož pronikaly jakési rytmické údery, které jsem si nedovedl vysvětlit. Ale teď jsem věděl, že

stačí jít po zvuku, abych našel dveře pokoje soudružky sestřičky Venclíkové.

Stoupal jsem vzhůru po širokých schodech a v poschodí jsem se zastavil, abych nabral správný směr. Práhled do zámeckých chodeb byl fantastický. Po obou stranách, mezi okny a mezi dveřmi stály nebo se povalovaly nejrůznější kuriozity z bývalých sbírek zámeckého pána, vycpaný medvěd bez jednoho skleněného oka, opalichaný kančí a srnci, polorozbité skříně, železné sochy a mříže i obyčejné drátěnky ze starých postelí. Ale smích, smích byl kdesi hluboko v budově, hned hlasitý a výsměšně přistřený, hned zas sotva slyšitelný a něžný, a mezitím bylo pořád slyšet tupé rány, jako by někdo kopal do měkkého míče proti dřevěné stěně.

Konečně jsem stál přede dveřmi, odkud se to všechno ozývalo, jako vždycky s náhlými pochybnostmi, jestli mám na ně zaklepat a vejít, pokaždé váhám a někdy se i trochu bojím, protože otevření neznámých dveří obvykle začíná nový příběh a nové komplikace, ba v nejhorším případě může se ním být i pověstná třináctá kozmata, která ukáže něco, co nebude ani k vyprávění, ani ke smičení a o čem bude nebezpečné cokoliiv vědět.

Zaklepal jsem.

"Ano," ozval se Igor a v jeho hlase bylo tolik bujarosti, že jsem málem začal pochybovat o reálnosti příběhu, který mi vyprávěl traktorista.

Vstoupil jsem a první, co mi padlo do oka, bylo ovšem překrásné dívčí tělo - hlavu jsem si nechával až za pak - v nepatrných plavkách, tělo opálené sluncem a vytrénované, ale ne deformované sportem, tělo, které dokončovalo jakýsi zvláštní skok, a když se bosá dívčí noha dotkla starých, hnědou barvou natřených fošen podlahy, ozval se onen tlumený úder, který jsem slyšel z přízemí a hlasitý smích suverénní krásky teď zazněl naplno, se všemi mnohobídnými odstíny a podtexty.

"Dobrý den," řekl jsem. "Ahoj Igore. Cos to dělal, blbče."

Igor stál vedle pohovky, levou ruku v sádře a zavěšenou na

páse, jinak se na sobě jenom vybledlé trenýrky-dynamovky, s nohavicemi až po kolena, které byly právě tenkrát silně nesmoderní. Vlacly na jeho atletickém těle proroka, živícího se kobyčkami, jako kus hadru, v širokých nohavicích se jeho takjaktak málo formovaná stěna a lýtka zdála ještě tenčí a bosá chodidla byla útlá jako Kristovy nohy na gotických obrazech.

Tohle všechno si Igor mohl dovolit, dívky na něm nikdy neohledávaly nic komického, a když už, naplňovalo je to leda bezbřehou něhou.

"To on, ten tvůj mistr šofér," řekl Igor. "Chtěl jsem, aby zapnul zpátečku, pak bych ten zatracený špagát mohl vymotat. Ale on to hnál dopředu, aby se to ještě víc utáhlo."

"Řekla mi, že má zařadit zpátečku?"

"No né, každý vůl by to musel pochopit sám."

"Dejme tomu," řekl jsem. "S tím už nic nenaděláme. Jak se ti daří?"

"Tady Danuše tvrdí, že to bude v pořádku. Doktor Houf je prý odborník. A ona mi to pak rozsvítí."

Podíval jsem se na sestru Venclíkovou a vůbec jsem o tom nepochyboval.

"Ona je rehabilitační sestra," dodal Igor.

Teprve teď jsem si prohlédl obličej dívky, která mezitím pořád před oknem poskakovala, hup sem, hup tam, jako by and místo dřevěné podlahy měla pod nohama sluncem rozpálený beton. Nebyla to tuctová kráska. Nad takřka dokonalým tělem, na překrásném, dlouhém krku seděla hlava s tváří, která poutala disharmonií, již si musel každý už po prvním pohledu zapamatovat. Nebyl jsem ve Španělsku ani v Orientě a zobrazení dávných krásavic starého Řecka a Říma znám stejně povrchně, jako každý druhý, se hned tenkrát jsem si řekl, že Danušina hlava a tvář mají od toho od všeho něco, řínský profil, orientální oči, španělská ústa, řecké obočí, ale to by všechno nic nebylo: Danuše byla přirozená kudrnatá blondýnka a její

vlasy, padající až na ramena, sáňily v tom záseckém pokoji pro personál jako zevnit osvětlený nehloutlý křišťál.

"To je Vašek. Vašek Roučka," představil mě Igor.

"Vencliková," pravila dívka. "Danuše. Vy jste ten kazarád z traktorky, jo?"

Ho ovšem, pro ni a jí podobné budu vždycky jenom Roučka, Vašek, ten z traktorky. A v y .

Přikývl jsem.

"Víte, že Igor neumí polku?" zeptala se. "Ani valčík. Nic. Prostě netančí."

Dívče zlaté, říkal jsem si, proč by to měl umět? Igor samozřejmě jakžtěliv nebyl v tanečních, protože ho k tomu nic nenutilo. On se nepotřeboval seznamovat s dívkami v potu tváře, raz dva tři, raz dva tři, on se nepotřeboval uklánět, pitvořit a koktat, j e m u nadbíhaly sladé slečny kdekoliv a kdykoliv, před ním se ukláněly, pitvořily a koktaly! Vy to ještě nevíte?

Pokrčil jsem rameny.

"Musím ho to do večera naučit. Porádáme mejdan na oslavu Igorových narozenin."

Igor se na mne strašlivě zašklebil, atych si náhodou nahles nevzpomněl, že má narozeniny v půli dubna. Miloval mystifikace i docela obyčejná lži, i když lhát neměl ani zapotřebí. Ale vlastně, kdo ví? Tajil před svými ctitelkami všechno, co nutně nemusel prozradit a vyžýšlel si vlastní životopisy i rodinné historky.

"Ale to taky musíte přijít," řekla Danuše. "Vždycky tedy máme nedostatek kluků."

Podíval jsem se na Igora, protože jsem si nebyl jistý, jestli by se mu má přítomnost hodila do jeho plánů. Zasmál se jako lesní bůh, když připravuje pro lidi malé svatojánské bloudění.

"Přijdu," řekl jsem.

"Přineste flašku!"

Sestra Venclíková začala broukat ve vaříkovém rytmu tehdejší šlágr Okolo Sůče voděnka třeše, přistoupila k Igorovi a začala s ním tancovat jako vítr se špatně upevněným střešákem v poli. Opět se ozvaly známé tlumené údery bosých nohou o dřevěnou podlahu, m-tata, m-tata, a dívčí smích.

Igorova tvář zde popisovat nebudu, protože bych leda všechno pokazil. Nikdy jsem nechápal, co na něm ty ženské mají.

Plázeček probíhal zpočátku naprosto stejně jako tlače jiných takových domácích podniků, rozbíhal se posaloučku a s ostychem, protože se všichni neznali a opatrnost byla tehdy namístě, pamatuji si na mladou lékařku, která v nemocnici sloužila, ale byla zároveň i Danušinou pacientkou, neboť jí z důvodů, které nemohly vysvětlit ani univerzitní kapacity, začala odušárat pravá ruka, až byla tenká a bez síly jako ruce vyhladovělého domorodého dítěte, což bylo o to úděsnější a nápadnější, že druhá paže té paní byla česky buclatá a půvabně tvrdá, samozřejmě že manžel jí opustil a děvčátko, které si do internátu přivezla s sebou, začalo být z tušeného neštěstí hysterické. Chtěla nám je před spaním ukázat, bohužel se společností předvedlo ukázkovým záchvatem dětské uviněnosti - až k bezvědomí. Pamatuji si postaršího doktora-španěláka, jak mlčenlivě pije pohár za pohárkem, poslouchá naše vtipkování, náš zpěv a později řev a nakonec po půlnoci tančí nějaké mužské sólo při kytarě, co já dnes vím, co to bylo, ale uvědomuju si, že okresní nemocnice byla pravděpodobně jeho poslední skrýš i záchranná štace, uprostřed jeho, celou duší prožívaného božského tance, se rozlétly dveře a mezi nimi stála vrchní sestra Líza, asi pětatřicetiletá, mužsky stavěná ženská, v ruce držela armádní pistoli a mířila jí opilou rukou postupně na všechny, co jsme tam seděli, kupodivu jí ani v té chvíli nikdo nebral moc vážně, byli jsme mladí a hloupí, vyřvávala cosi o buržoazních parchantech, že jí mezi sebe nepozvali, a když jí španělák doktor zkušeným trikem odstrojil, zhroutil se v pláči a nechala se od něho odvést jako ovečka. Dodnes je vidím, jak odchází jí spoře osvětlenou zámeckou chodbou

špalírem poškozených, veněs bezhlavých soch a ve stínu paroží a rozpjatých křídel vycpaných dravých ptáků, on štihlý a drobný, ona o půl hlavy větší, těče se o něj opírá, divně posunuje nohy, jako by do nich vždycky o půl vteřiny později přicházel povel k pohybu. Vzpomínám si, jak se Igor usmál a řekl, že šeptané písně jsou nejkrásnější. Tak jsme tedy své písně šeptali, vzpomínám si na mladý manželský pár, jacísi Vychodilovi, oba měli nějakým způsobem co dělat s tělesnou výchovou, oba byli urostlí a cílevědomí, na hony z nich člověk cítil, že jejich manželství je pro ně celoživotní program a kult, měli už tři děti a od malička je vedli k zdravému životu, mluvili o tom s nadšením a hlubokým přesvědčením, že nic než fyzická kondice nemůže prospívat rozvoji rozumu, jejich vyznáním byl počet kliků, střídmost a manželská láska, celý večer srkali jednu skleničku a byli mi z duše protivní.

S šeptanými písněmi se staré i nově utvořené páry vytrácely, také já jsem s ^{se} jednou Martičkou vyplížil do parku, ale co bylo a nebylo kloudně nevím, snad jenom, že to příští dny a týdny nikoho z nás nebolelo, a když jsme se ve městě potkali, vyzněli jsme spolu vždycky pár vlídných slov, sem tam hodili ze slušnosti udičku, na kterou ten druhý nikdy nezabíral.

Igora jsem navštívil asi za týden. Seděl na pohovce a pokoušel se vytukat nějakou odrhovačku na tahací harmonice. Zdál se mi tlustší a vyzařovala z něho taková spokojenost, že mne, bídního kazaráda, napadlo, že si svůj úraz zinscenoval a předem věděl, že se uchytí v zámeckém domově. Ale spokojenost u něho nejspíš znamenala, že se mu podařil nějaký šprým, kterého si mimořádně cenil. Igor se nikdy nechlubil, že se s novou dívkou vyspal, to bylo samozřejmé, líčil jenom kuriózní situace, do nichž se mu podařilo dívku vmanévrovat a většinou strapnit.

"Vašku, vona tančí."

Zvedl vítězně svou čerstvě převázanou ruku.

Neviděl jsem v tom nic zvláštního.

"S kužely!"

Pořád jsem se nemohl nadchnout.

"Na Dobiášovu polku!" křičel Igor.

Viděl jsem v duchu, že je to pěkné.

"Nahá," dodal skromně Igor a hrál, jak mu to šlo, slavnou budovatelskou skladbu.

Teď jsem teprve viděl scénu v plné kráse a několikrát jsem nasucho polknul. Harmonika kvílela. Po chvíli jsem si představil situaci konkrétněji, nebo spíš realističtěji a vyprsknul jsem.

"Co se směješ, veneno," řekl Igor spokojeně.

Za pár dní jsem od něho dostal pozdrav z Prahy, že se jako vrátil domů, že je po brigádě. Předpokládal jsem, že se sestrou Venclíkovou učinil obvyklý rázný konec. Vidali jsme se pak je nom občas a celkem chladně. Říkal jsem si, že jsem ve zkoušce na panaše neobstál a nebylo mi to líto.

Po létech jsem, kde jinde než v Praze na Národní, potkal Martičku, teď už dávno provdanou a usedlou paní. Ze samé radosti, že jsme se potak dlouhé době ještě poznali, zašli jsme do nejbližší kavárny. Ale sotva jsme usedli, uvědomil jsem si, že si vlastně nemáme co říct, že nemáme nať vzpomínat, než právě na ten jediný večer, jedinou noc.

"Co dělá Igor?"

Na nikoho jiného se ani zeptat nemohla.

"Vím já? Rok jsem ho neviděl."

"Ten se tenkrát ukázal jako pěkná svině."

Tak příkrý odsudek milovaného muže Igora jsem z ženských úst nikdy neslyšel. Pomyslel jsem si, že třeba sestra, jak se jmenovala, dodatečně zjistila, že její taneční produkce nezůstaly bez následků.

"Ale copak?"

Martička mi s gusem vyprávěla závěr příběhu, o němž jsem neměl ani tušení, a který ji ještě pořád dokázal hluboce rozhořčit. Sestra Vencílková totiž milého Igora sama vyhodila ve chvíli, kdy zjistila, že simuluje neschopnost ruky skoro vyléčené, aby se od ní mohl nechat oblékat a krmit. Ano, vyžadoval i krmení, předstíral, že je levák, že normálně jí levou, tedy zraněnou rukou! Krásná Danuška rázem pochopila, že má před sebou milovaného muže, a že i kdyby ho nějakým zázračným způsobem dožduchala do manželství, musela by ho krmit celý život.

"Kessěj se, na tom není nic k smíchu," kopala mne paní Marta pod stolem. "Jestlis to nevěděš, tak Danuška byla jedinou dcerou ovdovělého řidičského učitele z Vojtičkova. Pan řidičí jí vypíplal, jak nejlíp uměl a velice si na ní zakládal. Ona taky měla tatínka ráda a Igorovi o něm vyprávěla."

"A pak Igora vyhodila, protože nebyl tak hodný, jako její tatínek."

"Počkej. Ta svině Igor, aby se poastil, poslal venkovskému panu řidičimu dopis."

"Jaký dopis?"

"Asi v tom smyslu, že si u jeho dcery v domově zapomněl pyžama a ona mu je ani po četných urgencích dosud nevrátila."

"Ou."

Představil jsem si nepříčetný vzték, v němž milovaný muž ten dopis napsal a pochopil jsem, že se mi vlastně potom vyhýbal, protože si myslel, že o té historii musím něco vědět.

"Ou," přikývla Martička. "Ke všemu žádný pyžamo neměl. Tak vidíš, jaká je to svině, ten tvůj kamarád."

"A co dělá Vencílková?" zeptal jsem se, aby řeč nestála.

"Vencílková? Ta se teď jmenuje Vychodilová."

Bleskově jsem si vzpomněl na vychrtlý tělocvičácký pár se třemi sportovními dětmi.

"Ale - tam přece byli nějací Vychodilovi-"

"No vidíš. Za to za všechno může tvůj Igor. Ten Vychodil se rozvedl a vzal si Danušku. Mají dvě děti a jsou velice šťastní."

Představitel jsem si, jak sestra Venclíková tančí zblblému progresovému ženáči Vychodilovi nabá, s kužely v rukou, Lábiášovu polku.

Trá rará ra ra tatá...

"A ty mi budeš tvrdit, že Igor je svině!" řekl jsem rozhořčeně.

Paní Marta se polekaně rozhlédla, jestli má klasitá poznámka nevzbudila přílišnou pozornost a podívala se na ans nechápavým, nevinným, masinkovým pohledem.

Erno, 1984.

K A C H N I Č K A

/.../

Prohlédl si mrtvou. Začal prolézat byt, jako by něco důležitého hledal. Nepřestával však skupinku v chodbičce pozorovat.

Bylo zřejmé, že dívka chlapce ovládla! Ano, byla mimořádně hezká! Ale asi šlo o víc: Ačkoliv se tvářila rozhořčeně, bylo zřejmé, že má dobré vychování - byla schopná překročit jeho hranice, jen když cosi hrála a předstírala. Kdyby se s ní Vrábel setkal za jiných okolností, třeba na nějaké návštěvě, byla by i jemu sympatická.

Znovu zamířil do pokojíka, kde se to stalo. Dozvěděl se, že to byl dívčin pokojík. Gauč, stolek se skleněnou deskou a s háčkovanou pokrývkou, křesla, police s květinami a všude trety, které měly lahodit oku a změkčovat prostředí, dózy, vázičky, sošky, obrázky, polštáře.

Muži zakreslovali polohu mrtvé a fotografovali, snímali otisky prstů a zkoumali shrnutý koberec. Vrábel předstíral, že přihlíží, ale dál nasával vzrušené, ba rozčilené napětí v chodbičce, kam bylo odtud vidět. Fešák Karel se pokoušel děvčete vyptávat, ale ptal se nejistě, ba vylekaně, a hned zase nato vztekle, očividně si dělal starosti, jak před ní obstát, a dlouhán Běda, ten už jen věšel hlavu, zíral kamsi do rohu, snad aby dal najevo, že se jí nehodlá všímat. A mlčel.

Vrábel zas vyšel do chodbičky. Byl na to děvče stále zvědavější. Ale ani teď se u skupinky nezastavil. Ještě ne.

Prošel, zamířil do největšího pokoje, jakéhosi salónu. Tam zavražděná přijímala návštěvy. Pokoj měl arkýř a byl zařízen převážně starým nábytkem. Vše pečlivě uklizeno. Na stole paličkovaný ubrus s brokátovým podkladem, vprostřed stolu broušená mísa na ovoce či zákusky. Pod oknem stolek s dečkami ruděfialové barvy. U stolku tři křesla se stejně ruděfialovými potahy. Pak ještě několik novějších kusů nábytku, které se však k původnímu zařízení velmi málo hodily, dvě skříňky, sektorový gauč a zasklená knihovnička. Na stěnách příliš mnoho obrazů. Jedna stěna byla jimi úplně přeplněná, obraz vedle obrazu, obraz nad obrazem, skoro až do stropu, vesměs krajinky, jaké se malovaly v minulém století, břízky, aleje s padajícím listím, lesní údolí s pruhy slunečních pa-

prstě, pole s oráčem. Vrábel bezmyšlenkovitě přešel prstem po jednom rámu. A po druhém. Ani stopa prachu. To ho zaujalo. Na první pohled bylo zřejmé, že tento pokoj byl stále pečlivě uklízen, ale teď zjistil, že tu někdo uklízel včera nebo dnes a důkladně utřel prach.

Vrátil se do chodbičky a pohlédl na chlapce. Stáli, mlčeli už oba. Tak ať tam stojí. Zamířil do pokoje zavražděné. Přestal si jich všimnout: Cosi ho překvapilo. Ta žena měla v pokoji ony kusy nábytku, které byly v salóne nahrazeny sektorem. U okna stál starodávný ušák a v jeho sousedství divan s polstrovaným opěradlem, ukončeným parapetem, na němž byly rozmístěny různé figurky a vázičky. Zavražděná měla zřejmě ty dva kusy nábytku ráda a tady je asi víc užila. Ale proč si sem postavila i obrovský příborník, který zabíral jednu celou stěnu a vůbec se sem nehodil? Byl to bachratý a sebevědomý příborník a truhlář ho asi vyměřoval podle velikosti salónu. Tady zabíral téměř třetinu pokoje a očividně překážel. Ani dveře nešly otevřít dokořán. Skvěl se v něm ovšem drahocenný obsah. Vrábel sice nebyl odborník, ale míšeňský a karlovarský porcelán rozpoznal a také dokázal ocenit broušené sklenice a sklínky různých velikostí a obrovskou mísu z broušeného skla, která trůnila uprostřed vitríny, obklopená starožitnými šálky. Do místnosti, která měla být z poloviny pracovní a z poloviny ložnicí, se ale taky moc nehodily.

Proč ta žena porušila jednotu v zařízení salónu a svůj pokoj tak nevkusně přeplnila?

Když vyšel z pokoje, pustil to z hlavy. Snad to svědčí o podivínství a mohlo by to zajímat psychologa, ale s vraždou to sotva souvisí.

Béda a Karel stáli pořád na jednom místě, děvče s nimi. Čekali netrpělivě na Vrábela, až je vysvobodí. Holka jim totiž nepopřávala klidu, pobízela je, aby ji odvedli:

Tak půjdeme, ne? Co tady? Tak pojďte, stejně už nic neobjevíte!

Když jí řekli, že se čeká na šéfa, nařídila jim, aby ho zavolali.

To nemá cenu tu takhle přešlapovat. Zavolejte ho, ať se tu tak zbytečně neprochází!

Vrábel naslouchal. To děvče bylo zvyklé rozkazovat. Snad proto, že je tak hezká. Chlapci byli jako na jehlách.

Usadím jí, řekl si Vrábel. A pěkně zostra. Tohle není legrace, tohle není vůbec žádná legrace, vždyť jí jde o krk!

Přistoupil. Začal stroze. Tvářil se nepřístupně. Nařizoval. Musel jí ukázat hned na začátku, že při vyšetřování bude pánem on, a jí nezbyvá, než slušně odpovídat. Jeho autorita, jindy tak spolehlivá, nezabrala. Podivné! Většinou všichni provinilci, které vyšetřoval, mu od prvního momentu podlézali. A chtěli si ho naklonit, chtěli ho obměkčit, chtěli, aby byl shovívavý. Jen málokterý se vzpíral, a to jen v naději, že lze ještě něco zapřít. Vrábel se pak krok za krokem lámal jeho odpor, sledoval vyšetřovancovu tvář, hru prstů, pohyby hlavy a paží, bezděčné indikátory napětí, a z těch pohybů a chvění četl: Jak delikventa opouští jistota, jak se stává bezmocnějším a bezmocnějším, až rezignuje a dá se poslušně vést.

Ale tahle se nedala, to hned zjistil. Při každém výsledku dávala kapitánovi nepokrytě najevo, jak ho nenávidí. V jednom kuse se vzpírala. A když na Vrábelově paličaté neústupnosti ztroskotala, hned se zase vzchopila. A bojovala s ním dál. Ne proto, že by chtěla zapírat. Přiznávala se už předem a i k tomu, nač se jí vůbec neptal. Vůbec nezapírala. Ale podřídít se nechtěla. Začalo to přece hned v té chodbičce, když konečně přišel Bědu s Karlem vysvobodit.

Tak tys jí zabila, řekl.

To přece vidíte, odpověděla.

Její odseknutí ho zaskočilo. Ale neokřikl ji. Položil jí jen další otázku a pěkně ostře, aby poznala, že s ním žádná zábava nebude.

Popište mi, jak jste svůj čin provedla!

Už jste to viděl, byl jste se tam přece dvakrát podívat, tak co se ptáte?

Vrábel se zlověstně zachmuřil. Díval se na ni hezky dlouho. Snad jí nažene strach!

Ale cosi v její tváři ho překvapilo. Jeho rozhořčení se změnilo ve zvědavost. Ale dosud nedokázal určit, co to bylo. Znovu si jí důkladně obzíral. Ale ani teď nepřišel na nic jiného než na to, co věděl od začátku: Toto děvče mělo zkrátka to, čemu se zhusta mezi lidmi říká úroveň, a jaké děvčata v jejím věku dosahují jen výjimečně. Na vražednici nevypadala. A cosi předstírala.

Něco nehrálš.

Vrábel dokonce přestával věřit, že byla schopná toho, co viděl. Byl to rozpor. Mezi fakty, na která narážel a ke kterým se otevřeně přiznávala, a mezi tím, jak vypadala. Není možné, aby to-

hle stvoření vraždilo! Měl chuť ji hájit a ne usvědčovat. Dosud nic takového nezažil. Samozřejmě, hned toto hnutí potlačil: Fakta jsou fakta! Jenže právě v tuto chvíli se podivuhodně rozdvojil.

A s jeho rozdvojením se ohlásily šedivé dny.

Nutil se myslet jen na fakta. Podezíral se, že tomu děvčeti podléhá, jako se to stalo jeho chlapcům. Zakázal si delikventce nadržovat. A co ještě?

Když vycházeli z domu, stál na chodníku hlouček zvědavců, ale ona kráčela, jako by nevedli policisté ji, ale ona policisty! A když mířili k autu, plivla před přihlížející. Neplivla doopravdy, plivnutí jen naznačila, ale tak věrohodně, že Vrábek uskočil. To byl vrchol! A byla to také příležitost, aby se zbavil těch pitomých podmyšlenek, a které se mu vloudily do mozku bůhvíodkud a bez povolení a tam jen vyvolávaly chaos.

Kapitán vzal holku za rameno, vstrčil ji vztekle do auta, sedl si vedle ní, až pera zaskřípala, a nařídil: Dívej se před sebe! Ruce na kolena! Slyšíš?

Téměř zařval, jak se rozčílil. A tím chtěl také zakřiknout hlas, který se v něm před chvílí ozval.

Ani hnout! Slyšíš? Už ani hnout!

Křik mu dělal dobře. Byl si jist, že své podmyšlenky a podmyšlenčičky opravdu zapudil a že své rozpaky definitivně pohřbil.

Jenže si to jen myslel. Ať své tušení umlčoval, přehlušoval, zesměšňoval nebo na ně i zapomínal či odmítal je vzít na vědomí, bylo tu pořád a znovu a znovu ožívalo. Vrábek sice ani teď nedovolil, aby si to vyjádřil slovy. Ale zbavit se toho nemohl.

Projížděli ulicemi. Dívka se ztrnule dívala před sebe. Zdálo se, že na Vrábela zapomněla.

A Vrábek teď seděl v kanceláři a zdání, že v té vraždě něco nehraje, na něj dotíralo jak moucha. Ano, v té vraždě něco nehraje. Třeba k ní došlo jinak, než to děvče tvrdí. Stíny pochyb se vkrádaly do každé jeho úvahy, nežádaly o slovo, jak se slušelo, a nečekaly, až na ně přijde řada. Pletly se Vrábekovi do vyšetřování. A vždycky v nejnevhodnější chvíli.

Tohle přece není žádná potvora, neschopná si uvědomit zvrhlost svého činu, ani to není falešné nevinátke, které chce vzbudit dojem, že jestliže vůbec něco provedlo, tak jen nešťastnou náhodou. Vrábek poznal desítky takových holek, vyznal se v nich a věděl, že tato mezi ně nepatří. Nezapadalo do žádné kategorie, do nichž si za své dlouholeté praxe utřídil delikventy. Ano, Vrábek

byl poctivý a přiznal si to. Ale okamžitě se zas polekal, jen nikomu nepodléhat! A být ve střehu.

Kdyby se aspoň nepřiznala, že se ha vraždu léta připravovala! Kdyby při každém výslechu, už tím prvním v bytě počínaje, netvrdila, že svého činu ani trochu nelituje! Ani trochu, opakovala po každé. Ani trochu!

Právě tohle jí Vrábel nevěřil, a když své přiznání opakovala, a tyto věty doslova, měl pokaždé chuť vykřiknout, že lže. Ať si nevymýšlí, aspoň tohle ať si nevymýšlí! Měl chuť její přiznání rozcupovat, aby z něj nic nezůstalo, jako byl zvyklý vrhnout se na každou výpověď, v níž něco nehrálo. I proto, aby si nemyslela, že jí věří.

Jenže, a právě tady začínaly jeho problémy:

Neusadila se v jeho povědomí sympatie a s ní i skryté přání děvčeti nějak pomoci? Nechce snad její přiznání rozcupovat právě proto, aby jí pomohl třeba i proti její vůli? Zakázal si to. Hlídal se. Nevěřil si. Podezíral se. Musil být k sobě nadmíru opatrný. Nedůvěřivý. Bylo to vůbec nejhorší, co se mu mohlo přihodit. Uráželo ho to. Připadal si trapně. A jeho šedivá nálada se stávala neproniknutelnou jak betonová zeď.

Téměř zároveň si totiž říkal, že zanedbává povinnost, když dívčino přiznání přijímá jen tak. Copak není povinen prozkoumat pravdivost přiznání? Je! A také nechtěl vypadat jako hlupák, který jí naletěl. Jenže obě tyto pohnutky se mohly zrodit z toho, že jí chce skrytě nadržovat. Vrábel byl a chtěl být poctivý. Ale ať se rozhodla tak či onak, pokaždé v tom odhalil něco nepoctivého. Nejlepší by bylo, kdyby ho ta holka sama donutila, aby se jejím přiznáním zabýval. Pak by udělat musel. Musel by je rozcupovat, ať si to sám přeje nebo ne. Povinnost! A tak sotva jeden výslech skončil, dal si jí předvést k dalšímu. Nutil jí, aby výpověď opakovala, a číhal, jak ty dvě věty řekne. Skrytě si přál, aby na ně zapomněla, aby se jí musel zeptat, proč, nebo aby je řekla jinak a on pak byl povinen se v tom rozporu štourat a usvědčovat ji, že lhala. Tak nutil dívku výpověď donekonečna opakovat.

Vzpírala se. Krotil ji. Krotil ji urputně, až přece spustila. Ale když na své tvrzení nezapomněla, a když je řekla zas jako předtím, měl vztek, a nejen proto, že je opakovala, ale i proto, že se jí chtěl zeptat a přesto se jí nezeptal:

A proč jsi svůj čin provedla tak pitomě? Proč sis to nezařídila tak, aby tě nikdo nepřistihl? Když už ses na to tak dlouho připravovala?

Ale nezeptal se jí. Ne, nezeptal.

Jenže ta otázka se nedala vůbec pohřbít: Musel si připomínat, že pokud jí tomu děvčeti nepoloží, pak něco zanedbává a výslech nebude řádně uzavřen.

Vrábel v noci nespál, což se mu nestávalo, a ráno si připadal jako nemocný. Jako by měl něco nestravitelného v žaludku. Když zas přišel do kanceláře, chvílku seděl celý nesvůj, upřeně zíral do kalného okna a pak dal děvče předvést k dalšímu výslechu. Musel, protože cosi zůstalo nevyjasněno. To byl zkrátka on: Měl rád čistou práci.

Přikázal dívce, aby výpověď opakovala. Pěkně od začátku a nic nevynechat!

Vzpírala se:

Máte to už sepsané, proč mám pořád mlít totéž?

Souboj pokračoval. Vrábel se vztekal. Ani teď ty dvě věty nevzala zpátky. A nakonec měl na ni vztek i za to, že se kvůli ní zlobí na sebe.

Hned druhý den měl na stole další a rozhodující důkaz: Vrábelovi chlapci se totiž od sousedů v domě dozvěděli, že po svém činu uspořádala mejdan. Když s tím přišli, nechtěl jim Vrábel ani věřit, protože se prostě nemohl smířit s tím, že by ta holka byla tak cynická. Ostatně měl přesvědčivý argument, který s jejich zprávou neladil. Prohlédl si přece byt a všude bylo vzorně uklizeno. Kdyby tu noc mejdan uspořádala, asi by se opila a sotva by jí napadlo uklízet, a už vůbec ne v situaci, v jaké byla. Vrábel tím bytem znovu v duchu procházel. Vytřená podlaha v kuchyni. Umyté nádobí. Nikde láhev. Popelník prázdný. Na obrazech utřený prach. Nic. Všude pořádek, do něhož byl byt jako zaklet.

Sousedé však nelhalí. V bytě řval do noci gramofon a ozýval se dupot, jako by tam běhalo stádo.

Za dvě hodiny vypátrali chlapci i partu, kterou si děvče pozvalo. Její partu, jak se dozvěděli. S několika členy party si hned promluvili, a ti přiznali: Ano, byli na mejdanu.

Takže ta holka zabila matku a potom uspořádala zábavu! Vrábel v sobě ten vnitřní hlas plný pochybností umlčel. Konečně. Byl rád. Ta holka ostatně není první člověk, který budí docela jiný dojem, než jaká doopravdy je, říkal si. Fakta jsou jasná a jednoznačná a nikdo už jí neodpáře, že je docela zkažená. Cynická. Krutá. Nenávistná. Byl rád. Ale nebyl si jist, zda je opravdu rád.

Chtěl poznat typy, s nimiž se děvče přátelilo. To mohlo její povahu do značné míry vysvětlit. Poslal Bědu dlouhána pro hlavního z party.

Na první pohled nafoukanec, teď ovšem vystrašený a nejistý pitomeček. Sned zpočátku naznačil, že byl její milenec. Zřejmě se tím pyšnil. Jestli to děvče ovšem chodilo s takovým kreténkem, pak muselo být vadné. Vrábela rozhořčilo, jak bezostyšně kluk hovořil. I tady se musí vyťahovat svými úspěchy u děvčat. Primitiv! Hajzlík! Vrábela chtěl vědět, co se ten večer sběhlo. Kluk - jmenoval se Karel, ale v partě mu říkali Kája Kájínek - vyprávěl velmi ochotně. Asi se chtěl zavděčit. Jak vykládal, pokukoval po kapitánovi a zkoumal, zda je mu výpověď po chuti či ne. Snad aby dokázal svou nevinu. A aby si ho tu nenechali.

Prý mu nařídila, aby mejdan svolal. Tak to udělal. Proč ne? Překvapilo ho ovšem, že měli přijít k ní do bytu. Její matka jí partu výslovně zakazovala, takže se u ní v bytě nikdy nesešli.

Ta se tak brzy nevrátí, řekla mu prý, jen klidně přijďte. Řekla mu, aby přinesli víno a desky. Jídla že je doma dost. Nevěděl, co bude oslavovat, řekla mu na to něco divného, ale aby si s tím zase nějak lámal hlavu, to ne.

Budu oslavovat narozeniny, řekla.

Jak to narozeniny, řekl, vždyť užs letos jedny měla!

Mám mimořádné narozeniny, odpověděla: Snad mám právo zvolit si den, kdy se narodím, ne? Mám svoje první narozeniny!

Zase jeden z jejích nápadů, řekl si, legrácka.

Ne, víc o tom opravdu nepřemýšlel. Ale zřejmě to spojovala s tím, co provedla, řekl teď Kája Kájínek: Teď je mu to jasné.

To je ti teprv rok, zeptal se jí ještě.

Jo, řekla, proč by se člověk nemohl narodit znovu, když se mu to poprvé nepovedlo?

A celý večer děsivě řádila, ne, to mu divné nepřipadalo, byla vždycky divoká a mívala bláznivé nápady.

Klukovo svědectví potvrzovalo, co si Vrábela měl myslet. Mejdan, jak mu ho kluk líčil, rozptyloval poslední kapitánovy pochybnosti: Teď má holku definitivně přečtenou. Ale kluk Vrábela stále víc pobuřoval: Ani ne tím, jaký byl, to ne, ale tím, jak o děvčeti mluvil. Ne, Vrábela mu nemohl být vděčný za to, že ho Kájínek zbavoval posledních pochybností, Vrábelaovi byl kluk protivnější a protivnější. Takhle o svém děvčeti nikdo mluvit nemá! Hajzlík! Vrábela ho dokonce podezíral, že lže. Ale i když ne - jestli má aspoň trochu cti v těle, pak by měl své děvče krýt. Nebo se ~~e-že~~ aspoň o to pokoušet. Ale tenhle ochotně práskne všechno, co ví, a to ještě dřív, než se ho zeptají! A ty výrazy! Ty výrazy! Vrábela ho kvůli nim několikrát přerušil. Slušně! Marně. Snad

ani jinak mluvit neuměl. Chvillemi měl Vrábek dojem, jako by kluk využíval situace a děvčeti se za něco mstil. Parchant, ulevoval si Vrábek. Měl pořádnou chuť mu nafackovat.

Když kluci pustili gramec, přebírala kámoškám při tanci kluky a strkala jim ty, které odkládala, takže postupně vystřídala při tančení všechny. A vždycky si s každým připila. Na ty moje narozeniny! Děsivě vyváděla a tančila úplně sexy, celým tělem, no prostě sexy, říkal ten blbeček, a protože se mu to líbilo, třikrát to opakoval. A recitovala něco o tanci motejla nad plamenem, takovou nějakou blbost, fór.

Kája Kájínek zíral na Vrábela a čekal, až Vrábek přisvědčí.

Vrábek se mračil.

Taková blbost, uchechtl se kluk.

Vrábek se mračil ještě víc. Měl chuť výslech ukončit.

Nikdy nebyla úplně normální, pokračoval Kája Kájínek: Vždycky si vymyslela něco, nad čím jsme prostě žasli: No a ten večer taky. Nikdy nebyla normální. Nikdy.

Tak proč jsi s ní chodil? zahučel Vrábek zlověstně. Měl by dostat pod žebra. A řekl si: Vyrazím s ním dveře! A zařval na Kájínka, až to bylo slyšet po celé chodbě: Tak proč jsi s ní chodil? Proč jsi s ní, sakra, chodil?

Kája Kájínek zapadl bradou do roláku: Ale to nebyla vada, pak-liže byla výstřední, ne? řekl ještě.

A Vrábek znechuceně: Tak co udělala? Čím vás ještě překvapila? Co jste čekali?

Kluk se začal dodatečně divit: Nojo, nic. Nic. Vůbec nic. Přestala tancovat a odtáhla jednu svou kámošku do kuchyně a tam si dlouho šeptaly.

Běž! zavrčel Vrábek, radši běž, běž už!

Celou čtvrt hodinu se uklidňoval, kluk ho rozčílil. Parchant. A jestli s ním chodila, pak je vadná, nedá se nic dělat. Po další čtvrt hodině: Tak tedy vražda, mejdan a tohle navíc.

Ale pořádek neměl dost. Dal si zavolat kamarádku, se kterou si podle Kájínka šeptala v kuchyni.

Běda strčil hlavu do dveří a hlásil: Už ji tu mám.

Vrábek: Jo, čekej s ní na chodbě, zavolám. Rutina: S čekáním roste v každém nejistota. Potom Vrábek otevřel dveře dokořán a křikl:

Tak pojďte!

Nechtěl věřit očím. Očekával něco jako byl ten parchantík, jenže v dívčím vydání. Ale před Vrábekem stála hubená, bledá a

vystrašená chudinka v nanicovatých šatech, které určitě po někom zdělila, vlasy sčesané jen tak dozadu a svázané ušmudlanou mašličkou. Tohle děvčátko se do party nehodilo, to se nehodilo vůbec do žádné takzvané party. A nehodilo se ani k zatčené

Vrábel začal.

Byla zarašená, pláč na krajíčku. Ale na rozdíl od Kájínka, od samého počátku svou kamarádku hájila. Nenamáhala se vyvracet podezření, že ona sama o vraždě věděla, nešlo jí o sebe, šlo jí o kamarádku!

Mám ji ráda! opakovala úpěnlivě. Ale i ona mě má ráda! opakovala ještě úpěnlivěji. Vždycky mi říkala, Mirečko, se vším se mi svěřovala, a když se ke mně někdo z kluků špatně choval, bránila mě. Měla mě ráda!

Děvče se rozplakalo.

Tak tedy ta cynická holka měla tohle stvoření ráda. Nepochopitelné. A zřejmě byla jediný člověk, kdo Mirečku tak něžně oslovoval.

O čem spolu mluvily tehdy v kuchyni po tom divokém tanci?

To už nevím, řekla dívenka: Jenom mi pořád opakovala, Mirečko, ať se děje, co se děje, vždycky mi věř. Abych jí věřila a abych jí měla ráda, ať se děje cokoli!

Rozplakala se nanovo. Vrábel na ni útrpně hleděl, čekal a říkal si: Zapíráš, děvče, zapíráš! Máš strach ne o sebe, ale o ni!

Tak vypravujte, co všechno o své přítelkyni víte!

Dívenka se rozpovídala docela ráda. Zřejmě v ní pobídka probudila naději, že kamarádku nějak obhájí. Ne, matka její kamarádku ráda neměla, týrala ji, ponižovala a nic jí nedovolila! Ujišťovala Vrábela, že to spolehlivě ví a říkala to jako prosbu, aby jí uvěřil. Její kamarádka nechtěla ale matce ublížit, opravdu ne! Dívenka slzavě a naléhavě opakovala: Já to vím určitě, pane kapitáne! Já to vím!

Jenom nemohla říci, proč si je tím tak jistá.

Kde se v tomhle nesmělém a nejistém stvoření bere taková paličatost? Vrábel vrtěl hlavou: Kde to děvče bere sílu?

Mirečka tvrdila, že se to muselo stát nedopatřením, určitě nedopatřením, prostě nešťastnou náhodou!

Ta kdyby mohla, vezme trest na sebe, jen aby ji zachránila, pomyslel si Vrábel. Jenže to její svědectví oslabuje.

Tak ona svou matku nenáviděla? zeptal se a číhal.

Dívka zpozorněla. Chvilka usilovného přemýšlení a pak: Já přece neřekla, že ji nenáviděla. Já nic takového neřekla!

lenaletěla.

Matka jí týrala, ponižovala a vůbec jí nerozuměla, přestože byla studovaná, doktorka, ale nic víc jsem neřekla! Její matka v ní snad neviděla ani člověka, dodala.

Tohle bylo příliš!

Vrábel tu měl svědectví z ústavu, kde zavražděná pracovala. Její jméno sice slyšel poprvé, ale prý byla ve svém oboru známá a všichni, koho se v tom ústavu hoši vyptávali, předsedové organizací, kádrovák i sociální pracovnice, o ní mluvili jako o velmi známé osobnosti, snad vůbec nejvýznamnější. Svědectví z ústavu do sebe zapadala jako kamínky v mozaice: Z mozaiky vystupovala ušlechtilá tvář, prostě kladná postava z nějakého filmu. Za války ilegality. Léčila chudé zadarmo. V ústavu vždy prosazovala pokrok. Samozřejmě, že měla nepřátele, ale ona od svého přesvědčení nikdy neustoupila. Ani o krok! Něco jako naše Curie nebo Lepešinskaja, o které Vrábel jednou na školení slyšel, že umí vdechnout život mrtvé hmotě.

Vrábel hleděl na dívku před sebou, na tu bezmocnou pátěrku s vysedlými lopatkami a hubenými ramínky a říkal si: Já ti ty dětinské povídačky nespoknu. Ty nevíš, co vím já!

Litoval, že jí musí zklamat. Ta její důvěřivá věrnost! Ale co se dalo dělat, jsou tu fakta a ta svědčí o něčem docela jiném. Hotovo.

Vaše kamarádka měla přece všechno, co potřebovala, řekl měkce, pokud to dovedl, a jako by jí domlouval: Měla toho asi předpokládám víc než vy, jak si tak myslím a koukám. A vy to víte. Třeba ten pokoj. Pěkně zařízený. Máte vy svůj pokoj?

Vrábel by jí nejraději vzal do nějaké restaurace, poruč si, nač máš chuť! A zvedni hlavu a buď trochu sebevědomá, takhle to nikam nedotáhneš.

To už dávno není ten pokojík, řekla Mirečka o kamarádce, co měla od matky přidělený. Tenkrát tam byl jen starý gauč a psací stůl. Víc nic. Žádné záclony, abyste si myslel, žádné obrázky na zdi. A ještě police na školní knihy, stolek a dvě židle. To bylo všechno. Dostala místnost na práci a ne na lenošení, tak to její matka říkala. Když si moje kamarádka přinesla od nějaké známé záclony, musela je sundat a trvalo to léta, než si je směla pověsit. A tak to bylo i s potahem na gauč i s polštářky a s obrázky i s kobercem. Ta paní, tedy její matka, uklidila koberec raději do sklepa, jen aby pokoj nebyl moc pohodlný! Já to vím, pane

kapitáne, já jsem s ní tohle všechno prožívala a pamatuji si to. Děvče mělo zase na krajíčku: V tom pokoji žila! Tady se musela učit a tadř spala.

Máte vy svůj pokoj? zeptal se zase Vrábel.

Ne, řekla Mirečka udiveně, jak s tím vším kapitánova otázka souvisí.

To děvče mělo zkrátka svou kamarádku otrocky rádo. A ta druhá otoka potřebovala. Není to charakteristické?

Mirečka pokračovala: Teprve když si její kamarádka začala vydělávat, mohla si pověsit záclony, vynést ze sklepa koberec a koupit si nějaké zařízení ze svého. Totiž, mohla. Nemohla. Její matka chtěla, aby v tom chudém prostředí žila dál, ale ona si to prostě koupila. A...

Děvče se znovu rozvzlykalo.

To bylo tak nesnesitelné? zeptal se Vrábel.

Vždyť ten pokoj byl jako vězení! Její matka ji pořád trestala, pořád to byl za něco nějaký trest!

Trest?

Třeba za to, že nechtěla studovat, řekla Mirečka, a k trestu prý patří cela, pane kapitáne, říkala její matka. Vy to přece musíte vědět, pane kapitáne.

Tohle bylo něco nového.

Ale ani takové svědectví nemá význam. Jestliže dcera nechtěla studovat, bylo přece pochopitelné, že se na ni matka zlobila: Už se, ať z tebe něco je! A dohlížela, jestli se učí a holka si zatím kousala nehty. Třeba dceru i plácla! To by bylo normální. Vlastně obětí by byla v tomhle případě bezmocná matka.

Když si to Vrábel takhle obrátil, jak byl zvyklý výpovědi obracet, zdálo se mu docela pravděpodobné, ba jisté, ^{že} to bylo takhle. Rozzlobil se.

Neříkejte mi tu hlouposti, řekl, a když slyšel svůj rozhorlený hlas, ještě ho s chutí zesílil: Nevymýšlejte si a nepřekrucujte mi tu věci! Je vám dvacet a vy mi tu vykládáte pohádky! Ta matka vaší kamarádce přinášela oběti. Říkáte, že ji musela do učení nutit. Správně! Do učení bohužel musíme některé děti nutit. A ta vaše kamarádka se učit nechtěla. To nám tu nevyvrátíte. Snad si toho ani nejste vědoma, ale chcete nám to obrátit naruby, jenže já tu mám celou řadu svědectví! Mě nezvikláte! Ta vaše kamarádka byla s učením na štíru, a když jí matka sdělila, jak ráda by ji viděla na univerzitě, postavila si dcera hlavu a přestala se učit i na střední škole. Úplně se přestala učit. Chtěla

mít nejhorejší známky. Mám to tady, tady, tady. Vrábel důrazně plácl dlaní do spisů, mám to tady od učitelů, kteří ji měli doporučit. Její matka chodila za ni orodovat: Aby přimhouřili oko! Taková známá kapacita a musela se ještě doprošovat! Copak není na místě, že to dceři vyčetla? Copak se vám na tom nelíbí?

Děvče tiše poplakávalo. Ne, ne, vrtěla hlavou, ne, ne, ne.

Kdyby se takhle někdo staral o vás, naklonil se Vrábel k děvčeti domlouvavě: Kdyby se o vás takhle někdo staral, třeba byste byla vděčná. Tak nač ty pomluvy? Kdybyste měla jen ždíbínek takové péče!

Mirečka propadla zmatku. Nebyla schopná slova. Vrábel čekal, pozoroval, jak jí tečou slzy proudem, a bylo mu jí líto. Už vlastně ne žádnou odpověď nečekal. Poslal ji domů. Měl už té její nevinné hlouposti dost. A taky, proč jí dál trápit.

Vyvrátil jsem každé její slovo, říkal si, vyvrátil jsem všechno. Všechno! A přece mu zůstal pocit, že všechno nevyvrátil, a že tu zůstalo něco, co svědčí ve prospěch delikventky. Nevěděl sice co a jak, ale nedokázal ten pocit potlačit. A opět se začal obírat tím svým, jak říkal, pitomým tušením. Odkud se vzalo?

V té holce je něco, čím si získává lidi. Třeba Mirečku. A třeba tím zasáhla i jeho, že skoro zblbnul. Zblbnul! Ale už to musí skončit, všechna akta a všechny výpovědi mluví proti ní! Připomněl si i Kájínka, zakázal si to sice, protože jediné pomyšlení na toho parchantíka mu otrávil zbytek dne, ale teď musel. Mejdan: Jistě, ten hajzlík byl ochoten něco i překroutit, jen aby se zachránil. Ale zůstalo dost toho, co bylo nezvratné. Na mejdanu se jí přece ptal, kam odjela matka, a ona: Do věčných lovišť. Se všemi si připíjela. Nač? ptali se. Neptejte se a pijte, odpovídala. To nevykládal jen Kájínek. To potvrdili i další z party.

Vrábel se rozhodl, že to skončí.

Skončí? zarazil se.

Uvědomil si, že její výsledky bral spíše jako boj kdo z koho. Jako další a další kolo. To by neměl!

Ale bylo to tak. Dosud nebylo mezi nimi rozhodnuto. Nezměkla. Nepoddala se. A pokaždé opakovala ty dvě věty: Že se na vraždu léta připravovala! A že svého činu ani trochu nelituje!

Přes tu drtivou převahu, kterou měl, si ale nebyl vůbec jistý. Proč zabíjela tak hloupě, když se připravovala léta? Tou otázkou by jí snad dostal tam, kde ji chtěl mít. Určitě by jí aspoň na chvíli vyrazil dech. Jenže tohoto úderu nepoužije. Podezíral se i teď, že má nutkání říci to jen proto, aby jí pomohl.

Jenže: Měl pocit, že celý případ nebude uzavřen, jestliže jí někdo tuto otázku nepoloží.

Když ji strážný přivedl, řekl: Sedněte si. Teď jí vykal. Znovu ji donutil, aby výpověď opakovala. I tentokrát jí dokázal, že on je silnější a že na její vzpurnost stačí. Nakonec spustila a opakovala všechno, jako by to uměla nazpaměť. Nezměnila ani slovo. A taky nic nevynechala. Nedala mu nejmenší příležitost, aby s tou zapeklitou otázkou přišel, aniž by se podezíral, že jí chce nějak nadržovat. Zas všechno zůstalo otevřené. Zase mu to bránilo výslech uzavřít. Měl na ni vztek. A tak začal o partě.

Vyskočila:

Jakým právem jste se jich na mě vyptával! To nesmíte!

Něčím ji bolestivě zasáhl. Jenže nevěděl čím, ale byl rád, že se mu to podařilo.

Ale smím, řekl. Čím byla rozčilenější, tím klidněji se tvářil. Jistěže smím.

Vždyť jsem se ke všemu přiznala, to nestačí?

V jejím hlase zazněla úzkost. Ztrácí hlavu. Potom se rozsype. Vrábel se nemohl dočkat. Zopakoval jí, co řekl Kájínek o mejdanu. Rozhodující úder? I když jiný, než který se mu před chvílí vnucovsl.

Co ty na to?

Kupodivu se uklidnila. Její hlas už nevíbroval vzrušením ani strachem. Zas to byl lhostejný hlas cynické holky.

Mejdan nad mrtvou, řekla.

Vrátila se jí rovnováha. Vrábelův úder skončil ve dvojitém krytu. Ale co ji rozrušilo předtím? Zřejmě něco, co se neměl dozvědět.

Mejdan nad mrtvou, opakovala, když mlčel. Nechápu, co se vám na tom nezdá. Černoši v Africe taky na pohřbech tancují.

Hraje, řekl si Vrábel, už zase něco hraje.

Tak mi vysvětli, proč jsi po mejdanu nešla spát, řekl nazdařbůh. Nic jiného mu v tu chvíli nenapadlo.

Ale já přece šla spát, řekla.

Nešla, řekl: Uklízela jsi byt. Dokonce i prach jsi utřela.

Dobře, tak jsem uklízela. Nechtělo se mi spát.

Za oponou této klidné nehybné tváře existovala ještě jedna tvář, o tom byl Vrábel přesvědčen: Ta holka se do klidu jen vehrává. Měl dojem, že se něčemu přiblížil.

Tak mi to popiš, nařídil.

Kyla jsem zvyklá uklízet, to je všechno, řekla.

Bála ses matčiných známých, co k vám začali chodit a telefonovat, když matka nepřišla, kam měla. A když se ani neomluvila.

I o těch víte? řekla. Tak víte všechno. Co ještě chcete?

Chci to slyšet od tebe, řekl, povídej. Povídej! Mluv o matčiných známých, jak telefonovali a jak k vám chodili a jak se ptali, co s matkou je. Povídej.

Matka měla mít nějaký referát nebo co a nepřišla, tak pořád někdo telefonoval a taky zvonili doma a ptali se: to se prý ještě nestalo. Pak přišel taky jeden, znala jsem ho, protože matku navštěvoval hodně často. Zazvonil, úplně vrazil do předsíně, mne odstrčil a hrnul se dál. Pak se vrátil, prohlíd si mne a ptal se, co tam dělám. Představte si. A kdo jsem. A já, když chodil k matce, tak jsem mu nosila na stůl kafe. Nikdy se na mne ani nepodíval. Vzduch. Automat jsem byla. A choval se vůbec hrozně, jako když mu patří svět. Mluvil hlučně. Tak ten vrazil do předsíně a začal se procházet po bytě, jako by byl jeho. A potom řekl, že dá matku hledat. A ty nám pomůžeš, mi řekl jako rozkaz. Byli zvyklí pořád někomu rozkazovat a pořád někomu nahánět hrůzu. Měla jsem těch panáků, co za matkou lezli, už dávno po krk!

Vstala a vykřikla: Všichni to byli jedna sebranka a ona k nim patřila!

Křičela, až sípala. Ztratila svůj klid:

Tak tohle byl její svět, abyste věděl. Tohle!

Čí?

Matčin! Té ženské, co se mě ještě jako dítěte zmocnila.

Mlč, okřikl ji Vrábel.

Vždyť jste se mne ptal!

Na tohle jsem se tě neptal.

Já vím, takové řeči neradi posloucháte. Rozkazovat a nahánět lidem strach, to jo, to jste vy. Všichni jste stejní.

Kdo, my?

Mávla rukou: Víte to až moc dobře. Všichni jste stejní.

Jo, zlí, já vím, zasmál se trpce Vrábel. Jedině tys hodná, co. A my jsme zlí a hloupí a tys chytrá. A všichni to myslíme špatně. A ty jediná dobře.

Chtěl ji doběhnout, ale vlastně ona doběhla jeho. Chtěl se vztekat. Rychle se ovládl. Teď jí položí svou kruciální otázku! Ale mlčel. Soustředil se na protokola, aby svému nutkání nepodleh.

Esal, ťukal, potom odstranil propisovací papíry, pečlivě vše rozdělil, začernil si prsty, dal děvčeti protokol i kopie podepsat a poslal ji pryč.

Uzavru to, rozhodl se, a protože i v této chvíli věděl, že to neudělá, popravil se: Aspoň pro sebe to uzavřu. A zase: Uzavřu to. Měl tu svědectví z ústavu, kde zavražděná pracovala, měl svědectví ze školy, která měla holku doporučit na vysokou, a měl tu svědectví z další školy, kde se učila účetnictví a psaní na stroji. Tam odmítla vstoupit do mládežnické organizace. A měl svědectví jejího šéfa, který pokládal za trapné, že se to stalo: Přijal ji na přímluvu její matky, prosila, aby jí pomohl při výchově, a on jí odmítnout nemohl. Jenže děvče si v ničem nečalo říct! No, prosím! Vrábel tu měl zkrátka dostatek svědectví a všechna se navzájem překrývala a tím i stvrzovala. Snad by měl předvolat ještě jejího bratra. V notesu měl jméno: doktor Ivan Sluka, v závorce Michal, šlo o nějakou záměnu, jedním jménem toho člověka volali, druhým byl křtěn. Ale ten doktor sloužil v nějaké venkovské nemocnici, a co by asi ten Vrábelovi pověděl? Zase nějaké pohádky. K čemu by to bylo? Má pohromadě všechno, co potřebuje. Takže to s klidným svědomím může uzavřít.

A přece to neuzavřel.

Ještě to nechá nějaký den otevřené, rozhodl se. Ale volat jí bude, jen když se dozví něco nového, slíbil si. Jen ať sedí v samovazbě, ať ví, co to obnáší. Ať si tam okusuje nehty a přemýšlí. Nebude jí to na škodu.

Potom své rozhodnutí ještě trochu pozměnil.

Volat ji nebudu, ale pošlu ji k psychiatrovi, ať má soud i jeho posudek. Její advokát by mohl žádat lékařské vyšetření, tak ji tam pošlu sám, řekl si. A nepřiznal tentokrát ani sobě samému, že za svým rozhodnutím opět skrývá přání, aby otázku, kterou si sám nedovolil, vyslovil někdo jiný.

Psychiatr se jí zeptá na důvody činu a třeba bude zvědavý, proč svůj čin provedla tak hloupě, když se na něj tolik let připravovala, a když se zeptá psychiatr, toho nikdo nebude podezírat, že by jí chtěl nadržovat. A pak bude vyšetřování doopravdy úplné.

Může se ovšem stát, že ta otázka psychiatra nenapadne, říká si Vrábel: Co potom?

/.../

Dnes ráno ji poslal na psychiatrii a když ji po obědě po-

slali zpátky, hned zavolał doktora Vostřáka. Byl zvědav, zda se jí doktor zeptal, proč tu vraždu provedla tak primitivně, přímo blbě, když se na ni tak dlouho připravovala.

Ale doktor Vostřák se jí nezeptal. Nenapadlo mu to.

Je docela normální, pane kapitáne, řekl Vrábellovi na jeho dotaz: Zřejmě jednala v afektu. Něco jí možná vydráždilo. Ale to je všechno. Dostanete to písemně.

V afektu?

Jo, řekl Vostřák: Lidé pak obvykle litují, co provedli.

Vráběl byl zklamaný, že se jí Vostřák nezeptal. Dostal vztek. Nejdřív na sebe, že si tolik přál, aby jí Vostřák tu jeho utajovanou otázku položil, a pak - jako obvykle - na ni, že je taková, jaká je, a že on se s ní zbytečně párá.

Že lidé obvykle svých činů litují, to je možné, pane doktore, to je možné. Jenže ona ničeho nelituje! Naopak! Hádá se se mnou a napadá mne. Co prý jí pořád otravuji. A že jí to nudí, ty věčně stejné otázky, chápete? Výslechy jí nudí! Přál bych vám to slyšet. Nudí! S vámi se nehádala?

Ne, řekl doktor Vostřák: Vůbec ne.

To je zvláštní, řekl Vráběl: Třeba byla slušná, protože nejste vyšetřovatel.

To je možné, řekl doktor.

Ale divné, řekl Vráběl: Najednou se chová docela jinak.

To se může zdát divné, to uznávám, řekl doktor Vostřák. A třeba je v tom jejím činu těch nejasných věcí víc. Co my víme.

Vráběl se skoro lekl:

Jak to myslíte?

Těžko říct.

Tak proč to říkáte?

Jen tak, odpověděl doktor Vostřák: Prostě mi to napadlo.

Co by v tom bylo nejasného! řekl kapitán Vráběl. Nejasného!

Už nemyslel na její přiznání, že se na čin připravovala léta, ani na to, že se jí doktor nezeptal, proč vraždila tak primitivně. Byl v této chvíli zase jen stoprocentním vyšetřovatelem a jako vyšetřovatel měl zas pevný, neotřesitelný, pouze o fakta se opírající názor. Přesně takový, jaký mu shromážděná svědectví dovoľovala.

Kdyby bylo, milý doktore, všechno tak jasné, řekl: Posuďte sám! Vzdělaná žena, slušná a obětavá, se ujme opuštěného dítěte a stará se o ně, chce, aby dítě mělo vzdělání, a ta žena má takové postavení, že by to dítě protlačila kamkoli. A to dítě jí zavraždí.

Slyšíte mne? Haló! Halóóó!!!

Ano, slyším, řekl doktor Vostřák: A co dál?

/.../

Poslyšte, pane doktore, ta holka, co zavraždila matku: Vy jste říkal, že to nemusí být tak jasné, jak se to zdá. Vy jste mi dokonce prorokoval, že se to zamotá. Jak jste to vlastně myslel?

Opravdu jsem řekl, že se to zamotá? diví se Vostřák.

Tak nějak jste to řekl. Ten smysl to mělo.

A už se to zamotalo? ptá se Vostřák.

Ne, ještě ne, odpovídá Vrábek: Aspoň o ničem nevím.

Tak proč chcete vědět, jak si představuji, když se to zamotá?

Ale, jen mi to napadlo.

Co vás napadlo?

Ten váš výrok. Vzpomněl jsem si na něj, tak se ptám.

Víte, já už si na nic nevzpomínám, říká doktor Vostřák: Já to řekl spíš ze zásady, pane kapitáne.

Ze zásady?

Ze zásady. Copak jsem vám neříkal, že i v nejjasnějších případech zůstane vždycky hodně nejasného? To je taková moje teorie, víte? Věci, které se zdají jednoznačné, nikdy takové nejsou. Čili všechno je jinak, pane kapitáne. Moje soukromá zkušenost.

Tak nějak jste to říkal, vzpomíná si Vrábek: Právě tak.

Vyzkoušejte si to taky, pane kapitáne, říká Vostřák.

To tak, říká Vrábek: Představte si, kam bych došel. Jestli bych vůbec někam došel.

Asi máte pravdu, směje se Vostřák.

Tak vidíte, říká Vrábek.

Taky se vám to děvče líbí, pane kapitáne? říká Vostřák a Vrábekovi se zdá, že se do sluchátka směje: Taky se vám líbí? Já bych ani pořádně nepopsal, jak vypadá, ale něco se ve mně hnulo, když jsem ji uviděl. Ve vás se nic nehnulo, pane kapitáne?

Co by se ve mně mělo hýbat, říká Vrábek nevrle.

Asi jste myslel jen na vraždu, říká Vostřák, to je pochopitelné. Víte, ke mně většinou chodí hysterky nebo chudinky, které ztratily dech. Ale tahle mezi ně nepatří, to ne! Víte, čemu se říká rasa? Totiž, že má ženskou rasu. Tak takový dojem jsem měl. Je neukázněná, bláznivá, v tom s vámi souhlasím, ale má v sobě sílu, působivou sílu, snad i proto, že je tak hezká, to také uznávám. Proto mi asi napadlo, že v tom jejím případě může být všechno jinak.

Panebože, říká kapitán Vrábel: Ještě mi o ní začnete básnit!

Připadám vám směšný? říká doktor Vostřák: A proč ne? Jsem takový, jaký jsem. Víte, já bych to děvče asi osvobodil. Osvobodil bych ji jen proto, že tak vypadá! Já bych to vzal, pane kapitáne, za důkaz v její prospěch. To vy nemůžete, já vím. Ale proč jste mě volal? Objevil jste něco?

Ale ne, nic, pane doktore, říká Vrábel a mrzí ho, že Vostřákovi telefonoval. Vůbec nic, opakuje: Je to pořád jasné, ani mráček. A potom dodává, a je to právě ta myšlenka, kterou nosí od začátku v hlavě a kterou dodnes z nepochopitelných důvodů nevyslovil: Jenom mi napadlo, pane doktore, proč se ta holka na vraždu líp nepřipravila, když tvrdí, že na ni myslela už léta.

Tak přece něco, říká Vostřák.

Ale ne, ohražuje se Vrábel: Vůbec nic, ujišťuji vás! Vy jste se jí na to neptal, co? Jestli se k vraždě léta chystala, jak říká, tak proč to tak zfušovala? Vysvětlete mi to! Kdyby se aspoň pokusila zahladit stopu! Ale ona matku zabila nejprimitivnějším způsobem, zavolala nás, dala se sebrat a všechno hned vyklopila, dokonce i s tím, že ji ten čin vůbec nemrzí.

Vrábel se odmlčí. Lituje už, že svou tajnou úvahu Vostřákovi sdělil, a tak dodává: A třeba jí bylo opravdu všechno jedno, jen když mohla matku zabít! I to se stává.

Myslíte?

Vypadá to tak.

Máte pravdu, tak to vypadá.

Tak vidíte. Asi jí to bylo jedno, říká Vrábel: Jsem rád, že jsme se aspoň v tomhle shodli. Tak se mějte.

Vrábel pokládá sluchátko, ale ještě slyší, jak doktor říká: Ale proč jste mě volal, pane kapitáne? Kvůli tomuhle?

Vrábel je rád, že mu už odpovědět nemůže. Ale: Proč vlastně Vostřáka volal? Aby mohl před někým vyslovit, co si před děvčetem zakázal? Nebo aby z doktora vytáhl, jestli se jí na tohle ptal? Nebo aby ho donutil říct, že si myslí totéž, co Vrábel?

Ne, ta teta sem neměla chodit! Ta jen všechno zamotává!

Vrábela vyrušuje z rozjímání telefon: Šéf k němu zase někoho posílá.

Služba přivádí menšího, rozložitého muže kolem padesátky, v černých šatech. Muž se pohybuje jako ve zpomaleném filmu. Zřejmě si tím dodává na důstojnosti. A na židli dosedá s jistotou, že ta jeho návštěva nebude brána na lehkou váhu,

Pro tenhle typ příznačné, že jdou nejdřív k veliteli, zřejmě

navyklí chodit jen k výše postaveným. A když ten člověk oznamuje svou funkci, je to jasné: Buďe něco chtít, buďe nařizovat a vnu-
covat! říká si Vrábek. A zas jde o tu vraždu! Podivné! Kolem té
vraždy se točí pořád víc mocných pánů! Na rozdíl od toho první-
ho, který se přimlouval za Silvinku, chce tenhle člověk vědět,
jestli se vražednice přiznala a jak svůj čin odůvodnila.

O tom nemůže hovořit, odpovídá Vrábek: Musel by mít příkaz
velitele a ten mu nic takového nenařídil. Jestli však host chce,
může veliteli zavolat odtud. Vrábek vytočí číslo, host s velite-
lem prohodí pár slov, a když to pak velitel Vrábekovi nařídí, ka-
pitán vytáhne protokoly.

Host se rozmýšlí. Ztratil by mnoho času, kdyby měl všechno
pročíst. Kapitán by však měl vědět několik okolností kolem té
vraždy, aby pochápil, oč vlastně jde, kapitán by měl pochopit,
že zavražděná nebyla leckdo! Byla to významná osobnost a pro svou
zásadovost měla i nepřátele. Ti se teď radují! Co tomu kapitán
říká? Snad by si měl zjistit, jakou roli při vraždě hrála okol-
nost, že zavražděná byla tak nesmlouvavá. Třeba ji ta holka nená-
viděla právě proto! Přitěžující okolnost, v tom se jistě shodnou.
A ví Vrábek, že holka nevstoupila na pracovišti do mládežnické
organizace? Prosím, matka chtěla z dcery vychovat člověka nové
doby, ale ta se tomu vzpírá. On to může osobně dosvědčit. Zřejmě
měla stejná stanoviska jako lidé, proti kterým matka tak neúspěš-
ně bojovala. Kdyby Vrábek věděl, jak matku trápila, jak promyšle-
ně ničila její nervy. I to utrpení matčino by se snad mělo vzít
v úvahu. Opět přitěžující okolnost. A ví Vrábek, jakou radost
mají naši nepřátelé? Ví, jak o ní hovoří? Konečně je v hajzlu,
říkají. Doslovně. Jeho informátoři mu to donesli. Copak není na
pováženou, že se kolem té vraždy vytváří takováhle atmosféra?
Všichni nepřátelé by si měli uvědomit, jak tvrdě trestáme! Aby
jim přešla chuť. Proto host doufá, že kapitán bude mít na zřete-
lí i společenský dopad trestu. Taky by si měl zjistit, jestli a
s kým se pachatelka z jejich ústavu stýkala. Třeba ji proti mat-
ce někdo popouzel.

Vrábek nesnáší, když se mu někdo plete do práce. A zvláště
ne takhle. Ovládej se, nařizuje si. Ano, jistě, rozumí, říká to-
mu muži, on vždycky dodržuje zákony a předpisy a bude se jich
držet i v tomto případě, a jak muž ve svém naléhání a domlouvání
pokračuje, Vrábek musí opakovat, co už řekl, a dokonce přikyvuje.
Ale nic neslibuje. K ničemu se nezavazuje. Jestli šéf chce, aby
ten muž do vyšetřování zasahoval, ať dá písemný příkaz a napíše

V něm jak! Jenže Vrábek šéfa zná: Ten také nerad porušuje předpisy.

Měl byste všechno projednat s velitelem. Já splním, co mi rozkáže.

Muž nereaguje.

Musíte si uvědomit, kapitáne, říká, že tohle nebyla obyčejná vražda. Před soud by to mělo přijít jako vražda veřejného činitele. Jen tak bude možné vynést přiměřený trest.

Tedy další přitěžující okolnost.

Vrábek ztrne:

Vražda veřejného činitele? Ale já vůbec nevím, že zavražděná byla veřejným činitelem!

Oficiálně nebyla, máte pravdu. Každý ji však pro její zápasy pro ideovou čistotu ve vědě za veřejného činitele považoval! Proto musí být trest exemplární.

Vražda veřejného činitele, to znamená provaz, říká si Vrábek a leká se toho, to by bylo přehnané. Proč jim záleží na tom, aby vzali děvčeti život?

Muž, jako by jeho úvahy zaslechl, opakuje:

Jinak si naši protivníci budou myslet, že je všechno dovoleno!

Rozhovor končí. Muž vstává, aby bylo jasné, že ho ukončil on, a dodává:

Teď znáte naše stanovisko.

Zní to hrozivě s tím hodnostářským plurálem. Ale právě proto se Vrábek nedá. Nepatří k těm, kteří si hned sednou na zadek.

Měl byste jednat s prokurátorem, říká, a dává tak muži najevo, že neustoupí: Měl byste jednat s prokurátorem. Já trest nenavrhuji.

Budu s ním jednat, spolehněte se! říká muž odměřeně: Vyšetřováním však můžete všechno připravit. Doufám, že nám pomůžete.

Odchází. Ruku nepodá. A zas tím důstojně pomalým krokem. I se schodů tak sestupuje. Hodnostářsky.

Sakra, ulevuje si Vrábek. Má vztek. A má i obavu: Od takového člověka může očekávat všechno. A zčistajasna se rozhodne, že vyšetřování uzavře. Tentokrát je doopravdy uzavře. Jestli s tím dosud jen koketoval, teď to udělá! Pak budou všechny intervence zbytečné. Pak už nikdo nic nemůže, leda prokurátor. Prokurátor musí nařídit, aby se něco prošetřilo navíc, musí mu to dát písemně a jen prokurátor pak už nese odpovědnost, jen on! Ne Vrábek.

Vrábek volá doktora Mullera:

Máte zítra čas? Že byste přišel. Uzavřeli bychom ten váš případ.

Tak najednou? diví se advokát.

Proč to protahovat? Přece jsme si říkali, že by se měl uzavřít.

Máte pravdu, obrací advokát. A máte dokonce dvojnásob pravdu. Aspoň mě přestane ta její tetička otravovat. Taková zrzavá, pane kapitáne, u vás, myslím, byla taky. Tlustá, pihovatá, mamina. Byla, pane doktore.

Tak u vás byla taky, říká doktor Müller. Ta musí mít k tomu děvčeti opravdu vřelý vztah, co říkáte.

Nevím, říká Vrábel úsečně: Nevím a nezajímá mě to, pane doktore! Mě už nic v tom případě nezajímá! začíná se vztekat. Zás mu totiž napadlo, kolik lidí se do toho případu plete. A každý jinak. Nic nového v něm už neobjevíme, říká, ani já, ani vy, pane doktore. A pokud jde o tu zrzavou tetu, proč bych měl o ní uvažovat? Ta je v letech, kdy ženským zůstávají už jen mateřské pudry. Co my víme!

Právě, říká advokát, a dodává, protože chce být vtipný: Víme, že nic nevíme, vidíte.

Vrábel tuší narážku.

Jenže, můj milý, zvyšuje hlas: Já už nechci o tomhle případě vědět vůbec nic! Pro mne je pachatelka usvědčena a tím končím. A nepleťte mi do toho vřelé vztahy!

Tak ne, říká advokát. Ale neměl byste tu casu uzavřít o pár dní později? Ta zrzavá teta mi oznámila svědky, kteří mají vypovídat ve prospěch toho děvčete. Třeba by vás to zajímalo.

Ne, odmítá Vrábel, protože je právě v náladě, kdy by odmítl všechno: Jak jsem řekl, pane doktore. Já ani nechci, aby mě v tom případě ještě něco zajímalo. Já vykonal své a nikdo nemůže ode mne víc očekávat. Jestli chce někdo něco navíc, ať si jde za tím sám. Beze mne. Určitě beze mne!

Proč tak křičíte, pane kapitáne, ptá se advokát udiveně.

Ale kdepak! ohražuje se kapitán Vrábel, já nekřičím, a úplně nuláká: Já vůbec nekřičím, to se vám jen zdá. Já jen chci, abyste pochopil, že s tím nechci už nic mít.

Tak já přijdu a uzavřeme to, říká advokát.

/.../

V deset hodin na minutu přesně je Müller u kapitána Vrábela.

Chcete si prohlédnout protokoly? Kapitán mu je podává. Pak ji zavolám.

Müller čte otřesné doznání: Vždyť dobrou polovičku si mohla

nechat pro sebe a nikdo by jí to nedokázal. Ale ona doznání při každém výsledku opakuje, dokonce týmiž slovy. Jakoby se to naučila nazpaměť. Kdyby s ní sám nemluvil, myslel by si, že ji k doznání přinutili. Proč to ale Vrábel tolikrát z ní tahal? Pravděpodobně na něm taky někdo vymáhal, že obvinění musí být co nejtěžší.

Advokát si vzpomene, jaký měla strach z nejvyššího trestu a ptá se Vrábela:

Už jste přivedl někoho na šibenici, pane kapitáne?

Proč to chcete vědět?

Tak! Ale možná, že to někomu ani nepřipadne, člověk si zvykne, víte, jak se to říká, i na šibenici.

Kapitán advokáta pozoruje: Třeba i jemu někdo tvrdil, že zavražděná byla veřejný činitel. Svraští čelo: Ano, kdysi poslal dva s takovým obviněním, že dostali provaz. Zasloužili si to a přece mu jich bylo líto, dodneška je z toho nesvůj. Ne, tohle se z člověka jen tak nevyplaví! To nespláchnou dva rumy! Ale co bych ti to povídal, doktárku, jsi ještě cucák. A Vrábel se vrací k myšlence na veřejného činitele a říká a klepe přitom koňtíky do stolu:

Jestli myslíte svou klientku, tak tu k smrti neodsoudí, pane doktore, ledaže by jí přišpendlili vraždu na veřejném činiteli.

Jak to víte, pane kapitáne, trhne sebou Müller.

Vyšlo mi to, usměje se Vrábel a dodá:

Takže nevynechali ani vás! Ti se činí! A Vrábel zvýší hlas: Jenže, pane doktore, její matka veřejným činitelem nebyla! Pamatujte si to! Já si to ověřoval a můžete se na mě spolehnout. Nedejte si nic takového vnutit.

Vy jste starší, říká doktor Müller, vy už máte něco za sebou a leccos vám projde. Ale co já? Co jsem já? Teprve začínám.

Nějak si budete muset poradit, říká Vrábel a je mu mladíka líto. Teď to ale uzavřeme, uzavřeme to, jak to je, a bude-li k tomu chtít někdo něco přidat, ať si to tam dá sám. Já u toho ministrovat nechci. A vy jste obnájce, vy to v žádném případě navrhnout nebudete. Přinejmenším budete mlčet, usměje se kapitán, ale tak, jako by kousl do kyselého jablka: Budete zkrátka mlčet! Tak mám ji dát přivést?

Advokát jde k oknu. Ukazovák přemýšlivě na bradě. Mlčí. Čeká.

Je bledá, jen oči má pořád stejně jasné. Napjatě pozoruje

okolí. Asi ji překvapilo, že tu jsou tentokrát oba.

Velice hezká, říká si advokát, velice. A oči úplně nevinné. Bezbranný obličej.

Dal jsem vás předvést, abyste si ještě jednou přečetla své výpovědi, říká kapitán: Jestli chcete, můžete cokoliv dodat, rozumíte? Jestli chcete něco změnit, tak to taky uděláme. Zapišu to tak, jak mi to nadiktujete. A kdybyste se rozhodla něco odvolat, tak taky můžete, rozumíte? I odvolat můžete, co chcete! pozvedá Vrábek hlas. I odvolat! opakuje, jako by ji chtěl k tomu přimět.

A sám se před sebou obhajuje: Ne, nenadržuje jí, jen by nerad, aby přišla nespravedlivě o krk, a protože tamti nepřestanou, přál by si, aby aspoň to nejhorší odvolala. Jistota je jistota!

Dívka je překvapena jeho chováním. Pak říká:

Ale ne, nechám to tak.

Tak čtete, pobízí ji Vrábek, a čtete důkladně!

Od včerejška se ve Vrábekovi zase něco sváří, od té chvíle, co tu byl ten člověk. Teď znáte naše stanovisko! řekl. Ten hrozivý hodnostářský plurál. Ale vlastně to začalo ještě dřív: Jak tady seděla ta zrzavá kvočna, která by to děvče nejraději vzala pod křídlo a pryč. Ta ženská tu nechala nějaký nakažlivý bacil.

Vrábek se ošije: Stárneš, kamaráde. Stárneš a fantazíruješ. Ale ať chce nebo nechce, musí sám sobě přiznat, že by tomu děvčeti nejraději nadiktoval slovo od slova: Aby odvolala to své nešťastné tvrzení, že se na vraždu připravovala. Aspoň to! V duchu na ni naléhá: Udělej to! Odvolej! Tak přece odvolej, ksakru! Chystají se na tebe! Pak se napomene: Zacházíš příliš daleko, kamaráde. Nato ztuhne ve služebním postoji:

Tak chcete něco změnit nebo odvolat?

Ne, říká děvče, je to v pořádku.

Rozmyslete si to, řekne Vrábek skoro hrozivě: Měla byste si to všechno ještě jednou rozmyslet! Nemáte moc času!

Vrábek se podívá na advokáta, který neopouští místo u okna: Proč se do toho nevložíš? Máš jí radit, tak proč mlčíš? Přece víš dobře, že bych přimhouřil oko, kdybys to dělal příliš ošatě, tak proč tu stojíš jako dřevo?

Ale doktor Müller mlčí.

Vrábek ho nechápe. Ta holka je unavená, už tu nepokřikuje, jako při výslechu, teď by z ní šlo dostat všechno!

Doktor Müller mlčí.

Říkáte tedy, že je všechno v pořádku? ptá se Vrábel a jeho hlas vrže nespokojeností.

Ano, všechno je v pořádku, odpovídá děvče.

Vrábel jí podává pero:

Podepište!

Děvčeti se chvěje ruka, ale když se hrot pera opře o papír, ruka se uklidňuje.

/.../

/úryvky z románu/

Tucet říkanek

Jak je symbolické
slavit svatbu "U včela"
řím se lehce přivolá
šťěstí zvířecí i lidské

Stoletý kmet
mladý svět čet'
dopídl se dobré rady
jak být dalších sto let mladý

Jsemť slimejš žvanivý
žvanění mě živí
Jak se budu plaziti
kdybych přestal žvaniti?

Vypukly nám drobné zmatky
kdekdo žehrá na úplatky
ten co dává - víc kdo bere
nemoc doby miserere
Jaký osud čeká říši
fungující na bakšiši?

Dřív bydlili proletáři
ať už z jara nebo v září
v koloniích nouzových
dnes společnost zcela jiná
v panelácích komfortních
To - že pokrok prudce vzlíná

Co nastane satane?
Byla civilisace bílá
svedla barák, sem tam knížku
místo Boha zlato v míšku
čím dál trapnější zde host
zbývá už jen holocaust?
Byla civilisace bílá

Seštl v USA jistý docent
negramotných třináct procent
číslo k zamyšlení nutí
Jen malá otázka mate
zda jsou v něm též zahrnuti
zahraníční diplomaté?

Kdybych nebyl tím čím jsem
chtěl bych být umělcem
národním či zasloužilým
neznámý všem lidem živým .
A jen lence provinilým

Byl jsem vždy na straně vítězů
Zůstal do dnes - básník na šumivé víno rychlený
ten mok však brzičko je bez pány
Kde vítěz? Kde princezny, kde pračleny?
Vím jen: Na kůň vítěze nevlezu
ani za šum slávy, za peníze, za ženy

Psát jen pro šuple mě nebaví
pravil básník - talent vrtekavý
spaní s paními spanilými
je mi milejší než rýmy

Umělec je flétnou která moduluje
v jemném ozvučení toliko dech světa
když však pískat světu chce
a do náustku duje
nástroj selhává a po umění veta

Posílám vám pozdrav z Vídně
přijali mě tedy vlídně
za stránku mám sto šilasů
taky mluvím do rozhlasu
kurvy jen zřídka kdy pasu
Vy tam doma jděte k dasu

Karel Pecka

Zeyer vyprávěl o svých návštěvách u básníka
Adolfa Heyduka v Písku.

- Bude mít brzy šedesát. Mám připravený dárek:
násadku na psaní, která končí píšťalkou. Napsal
knihu básní Ptačí motivy, víte? A tak když si
nebude moci vzpomenout, může si zapískat...

/F. Kožík: Na křídle větrného mlýna/

Připomíná to corridu: když je řeč na kolenou, bariéry hlasu řvou.

Něco jako spray: místnost to osvěží, biosféru přizabije.

Zpopelnění slov.

Sen to vyřeší za nás: pro sebe.

Jablka, Bůh a had: "Konečně sami!"

Činžovní idea.

Každý z prstů je ukazováček.

Naše tváře jsou vlastnoruční.

Rozvíjela svůj včerejší pláč.

Nula volá o pomoc.

Kukačka zanáší vejce do hodin.

Žárovka převlékla pokoj.

Rejnok opatřený vypínačem.

Opakovat se o něčem pořád jiném. O sobě.

Jeho obor, jeho obora.

Má kořist si mne vyčítala.

Zapiš si za uši: jsi v tom až po krk.

Velké oči strachu, hrozinky.

Paměť nezná minulost.

Vzduch vystupuje v převlecích.

Řeč blaha, nemá jako Bůh.

Také půst Boha byl tvořením.

Lehké dny, preludia.

Obraz nemá dno.

Vypreparovaná slza.

Škodná jeho hlasu, sluch.

Vždy znovu zrazujeme ráj.

Krajinu měnil v jízdni řád.

Věčnost je nedočkavá.

Volná hra pravidel.

Jsou také nečitelné kameny.

Patník, osamělý čas.

Sen jízvy o ráně.

Naděje představ kotví v paměti naděje.

Setrvání střemhlav.

Rozdíl mezi setrvačником a setrvačností: je to rozdíl pohlaví?

Úspěchy jeho začátků
zůstaly mu cizí: samozřejmě
jak náhodný piják ve vinárně,
kde je štamgastem. Taký
odsedly si od něho
o stůl dál:
k těm pěstounům!

Víno,
které si objednaly dřív než on,
dostanou později

/Petru K./

V posledních čtrnácti letech se mi podařilo
napsat ještě řadu dalších básní, úhrnem jedenáct.

/Milán Füst
v úvodu ke sbírce Ulice přízraků/

59

Jak známo, Gogol tragicky doplatil na svou snahu stůj co stůj napsat kladný druhý díl své románové grotesky Mrtvé duše - zešlel. Páral není Gogol, a tak můžeme být bez obav o jeho duševní zdraví. Když zjistil, že násilné happy-ends jeho posledních próz, přestože je zastíral parodickými postupy, byly odhaleny jako umělecká svévole, pokusil se o další variaci svého starého tématu civilizačního prokletí moderního člověka, neschopného pravé lásky, a tedy ani opravdového, smysluplného života, ale ovšem o variaci bez nelogického zázraku, proměňujícího peklo v ráj. Byl to v podstatě návrat k jeho rutinnímu vypravěčství, k jeho osvědčeným "příběhům ukájení", nikoli pokus o něco nového, ale byl proveden brilantně: román Muka obraznosti je jakousi "soukromou verzí" Milenců & vrahů. Páral v něm zopakoval, ale přitom bystře obměnil základní syžetové rozvržení své prokleté groteskní ~~paraboly~~ ^{paraboly} z r.1969, ač bez snahy o postižení společenských vazeb. Vzdal se pokusů o dějinné "mýtizování" a vsadil všechno na využití uhrančivosti milostného dramatu Stendhalova Červeného a černého, přirozeně že v perziflované podobě.

A tak tu máme jako protagonistu opět mladého snílka, vypočítavě, leč soustředěně dobývajícího zralou ženu, jež posléze propadne své vášni, je tu životem znuděný skeptik, obratně manipulující s lidmi, ale bezmocně se potácející mezi dvěma sexuálními zájmy, a k nim jako čtvrtá patří rozdychtěná naivka; epizodisty tvoří párek závistivých sobců s přizemními zájmy spotřebitelskými, mladá dvojice žijící normální život nenám čných výrobců atd. Mladý inženýrský snílek, neúspěšný v zaměstnání a v lásce, nemusí už rezignovat, přijmout krutosti života jako normalitu a tvářit se, že došel "radosti", jeho generální zázrak je přirozenější a přijatelnější, zvláště když nám fabule očiividně naznačuje možnosti autobiografického výkladu: hrđina se rozhodne obraznost, které marně podřizoval život, podřídí napřístě životu. Špatný inženýr si umíni, že se stane dobrým spisovatelem. Tato závěrečná perspektiva příběhu je čtenářsky přijatelná a nemusí být tedy ničím, žádnou ironií ani parodií, snižována. Román exponuje suverénním způsobem všechny typické Páralovy postupy, oblíbené figury, znalost prostředí, kombinace milostných situací atd., prostě celou jeho vypravěčskou techniku. Jen jediné tu chybí: názor na dějiny, na poměr jedince ke společnosti, na vztah ideologie k životní praxi atd., jako tomu bylo v modelovém předobrazu tohoto příběhu, v Milencích & vražích. Proměnu dobového klimatu rozpoznáme v románu na první pohled.

Po Mukách obraznosti, jimiž se Páral v očích čtenářské veřejnosti rehabilitoval jako obratný demiurg osobitého epického světa, však před ním stál úkol obrody jeho tvorby s nezmenšenou naléhavostí. Jenže jak se obrozovat? Jak mohl najít nové životní konflikty a jinou etickou problematiku, když není s to vidět a zaznamenat jiné polohy života než ty, jež už tolikrát varioval, a když nemá odvahu ty dosavadní prohloubit vpojením do rytmu dějin a společenské situace? Nemohl-li se tedy zbavit svých utkvělých morálních poloh, a tedy ani postav, jež tyto polohy ztělesňují, zbývalo mu jediné: změnit alespoň jejich kulisu. Páral uniká ze současnosti, která ho svazuje, do budoucnosti, v níž si jeho vypravěčská fantazie slibuje najít víc svobody.

Trojice sci-fi příběhů vskutku využívá budoucnostní technické vyspělosti spíše jako parodicky pojatého pozadí, zatímco mravní problémy a lidské typy se oproti knihám se současnými náměty nijak nemění. V první sci-fi novele, *Romeo & Julie 2300*, je ještě syžetová linie krajně jednoduchá, je to vlastně jen rozvedený nápad: speciální počítač určí mladým snoubencům katastrofální nepoměr určitých citových a duševních vlastností, což v příští dokonale člověkostředné společnosti znemožňuje jejich sňatek. Ti dva zamilovaní však po rozmanitých dobrodružných eskapádách usvědčí stroj z toho, že člověka nelze nikdy úplně propočítat, citové a intelektuální hodnoty obou milenců se sblíží, a tak se konečně mohou s nadějí na šťastné manželství vzít.^x

^xV souvislosti s Páralovým vědecko-fantastickým výmyslem zní kuriózně sdělení Lewise Thomase v knize *Buňka, meduza a já*: "V londýnském *Observeru* byla čtvrtstránková reklama počítačové služby, jež jméno zabuduje do elektronické sítě padesáti tisíc jiných jmen, vytřídí vaše záliby, chuti, zvyky a hlubinné tužby a porovná je s odpovídajícími čísly a během sekund vám za velmi levný peníz vyvolí vhodné přátele. V reklamě se praví: „Náš počítač již dal základ skutečného štěstí a trvalých vztahů tisícům lidí a totéž může učinit i pro vás.“

I *Pokoušení A-ZZ*, vydané v rychlém sledu za první sci-fi novelou, přenáší do příštího století, kdy už je uskutečněno celosvětové odzbrojení, dávný morální problém moderního lidstva: zda ho technika, poskytující mu pohodlí a vnější pokrok, zároveň nezabavuje čehosi základního, totiž odpovědnosti za sebe sama, zda člověk nezhlastejněl ke svému osudu na této planetě. Čtveřice lidského vzorku, vybraného ovšem podle typicky páralovských požadavků /postarší, skepsí a pohodlí propadlý technik, naivní rozdychtěná studentka, ušlápnutý manželský pár, on s nezřízenou touhou po kariéře, ona se snem o básnic-

ké slávě/, postupně podléhá pokušení získat úspěch a štěstí bez vlastního myšlenkového úsilí či citového účastenství, ale nakonec přece jen všichni obstojí v simulované zkoušce: do jednoho odmítnou otrávit pitnou vodou lidstvo /resp. pražské obyvatele jako zástupce veškerenstva/ v zájmu dokonalejší mimozemské civilizace. Příběh má tedy opět optimistickou perspektivu - i do logicky musí být všechno naprosto v pořádku, jinak by bylo zle. Z hlediska žánru, byť vezmeme v úvahu jeho občas zřetelné parodické ladění, je tato ideová konstrukce jen dosti labilně podpírána příběhem samým, příliš okolností musíme přehlédnout, příliš mnoho zázračných zásahů jakýchsi mocných sil musíme přijmout, abychom uvěřili v možnost takto aranžované zkoušky - v technice provedení to tu zkrátka povážlivě skřípe.

Po těchto dvou spíše zkušebních sci-fi příbězích pracuje už Páral v posledním románu Válka s mnohozvířetem daleko sebevědoměji. Věnoval ho "s pokorou a láskou" památce Karla Čapka, neboť mnohozvíře je v jistém smyslu obdobou Mloků, totiž v tom, že ohrožuje v lidech samu podstatu lidství, že způsobuje "ztrátu lidské sebekontroly". Páral dokonce užívá po Čapkově vzoru v textu i citací různých novinových zpráv, lékařských informací, prohlášení světových organizací apod., ovšem bez jeho sžiravých politických šlehů - do této sféry se Páral z dobrých důvodů už nikdy neodváží. Kdo se jednou spálil, fouká i do studené kaše.

Připomínka K. Čapka je však pro Párala značně ošidná. Čapek považoval za nutné protestovat proti tomu, aby jeho román byl označován za utopický: "Není to utopie, nýbrž dnešek. Není to spekulace o čemsi budoucím, nýbrž zrcadlení toho, co jest a prostřed čeho žijeme." Páral musel naopak přeložit zcela současné, všemi pocítované ekologické nebezpečí do budoucnosti, a to takové, v níž už neexistují politické rozpory dnešního světa, ty musely z jeho obrazu za každou cenu zmizet. V tom je zásadní a příznačný rozdíl obou "utopii", Čapkovy a Páralovy, ukazující zároveň na rozdíly dvou epoch, na odlišné pojetí spisovatelovy svobody i odpovědnosti v tzv. buržoazní demokracii a v tzv. reálném socialismu. Čapek si mohl bez obav z nějakých důsledků dovolit sarkasticky usvědčovat politickou krátkozrakost všech tehdejších mocenských sil, Páral už může svou fantazií jenom bavit a úzkostlivě se vyhýbat jakémukoli náznaku, v jakých souvislostech politických se dnes řeší /či neřeší/ ekologické problémy rozděleného světa, jak složité jsou vztahy mezi ochranou životního prostředí, ekonomikou a politikou.

Ve Vělcce s mnohozvičetem se opět ocitáme na malém prostoru průmyslových severních ůech jako modelu světa: smog a odpad, špína a splašky se množí v agresivní formu hnědého "masitu", jenž napadá lidi a postupně nabývá i jistých rozumových, úvahových schopností a připomíná sloky. V celé oblasti je vyhlášen nouzový stav zamoření: továrny přeruší výrobu, nevytápějí se domy, je uzavřen přívod plynu, elektřiny atd., obyvatelé jsou evakuováni do hor /především s dětmi/ a ti, kdo zůstávají, se musí stísnit do jednoho bytu, tzv. spolbytu, jsou organizovány krizové štáby a čety bojovníků proti masitu. Se vytvoří v lidech pocit solidarity, masit je ve velkých bitvách postupně poražen a konečně zlikvidován. Zavládne opojná atmosféra štěstí a nadšení, ale tato euforie netrvá dlouho, hnědá hmota se jaksi transformuje, napadá člověka zevnitř jako hnědá vyrážka, až se ho zmocní celého a jeho tělo zhnědne. -idé se dělí na "hnědáky" a "bélouše".

To už jsme v druhé části románu, označené jako "psycho-fiction", a v té je vlastně myšlenkové těžiště příběhu. Hnědá choroba totiž infikuje snadno lidi podléhající demoralizaci, je to jakýsi symbol zlých, rozkladných sil v člověku. "Hnědáci" fetují prášek zbylý po poraženém masitu a oddávají se obžerství, pití, sexuálním orgiím, lenoší, kouření, věčně spí, zkrátka neodolávají pokušení vrátit se do jakéhosi zvířecího, předkulturního stavu. Kdo se chce někde ubránit, musí se vši vůlí udržovat v tělesné a duševní čilosti, cvičit, číst, nepřejídat se, nekouřit, nepít alkohol, žít řádným životem, zkrátka být vzorným občanem, osvojit si kulturní životní styl. Ze všech hrdinů se to však bez/zbytku podaří jedné postavě - ušlechtilé knihovnici Pavle Bohanové, jedné z těch beznadějně papírem šustících páralevských figur kultivovaných žen, stojících jaksi "jenseits von Gut und Böe". Jinak všechny postavy do jisté míry a na čas hnědemu moru podlehnou, a popis zápasu proti němu, vedeného jednotlivci i celými skupinami, o jednotlivce i o celé skupiny, tvoří dějovou náplň příběhu. Poučení z něho pak podává autor v závěru, ovšem ne už v epické formě, nýbrž v morálitě, v níž se obrací s výzvou k lidem, aby se nevzdávali a vytrvali v boji proti rozvrátným silám, skrytým v nás samých. Jednou je v této souvislosti užito výrazu "bitovní pole v nás", což je nepochybně nabídka učiněná některým kritikům, aby mohli s dobrým svědomím mluvit opět o tom, že jde vlastně o sny prokleté "pozůstatky maloměstské minulosti", kterých se socialismus na a ne zbavit.

Historii zápasu s masitem osadil autor postavami, jež jsou jako obvykle obměnami už dobře známých charakterů a taky syžetové rozkmity, jichž jsou nositeli, představují jen odliky těch předešlých. Tak je tu především sebevědomý, geniálněcky úspěšný technik doktor Eda Rohan /42/, lehkomyšlný milovník života i žen. Má andělsky čistou ženu, už zmíněnou knihovnicí Pavlu, ale ovšemže ji soustavně podvádí s neřestnou zdravotní sestrou Leonou Bimoňovou. Leonin muž Stanislav je nešťastný smolař, závidící úspěchy Edovi Rohanovi, ale jinak je dobrák a pořádníček, o podrazech své manželky nemá ani tušení; své mindráky si odreagovává jako velitel spolbytu. Syn Pavly a Edy Rohanových Michal /18/ je zase variací typu zbožňujícího jinocha, jeho "obětí" je vdaná paní Tina Trnková, nešťastná z toho, že ji zanedbává manžel Tibor - ten ji zase podvádí s proradnou divokou kočkou Míjou Robovou - a tak mladíčka posléze vyslyší. Pak je tu ještě cynická, požívačná číšnice Rita, zosobnění lidské spodiny, ale i ta nakonec svého štěstí dojde. Náš satirik si tímto repertoárem postav opět připravil možnost předvést celou sérii "lásek": nezávazné sexuální vyžívání, plaše obdivnou mladickou erotiku, zrazenou věrnost poctivé ženy, svůdnost chvilkového milování, čistotu ušlechtilé intelektuálky, manželskou "generální radost" napravených trbsečníků života atd. Tyhle vztahy všelijak v průběhu děje obměňuje, kombinuje a prolíná, jednou Trnka miluje svou ženu, vzápětí ho svede Míja, načež se zase pokorně vrátí ke své Tině, doktor Rohan je chvíli přitahován svou čistou Pavlou, jindy ho neodolatelně strhuje vášnivá Leona, totéž prožívá Leona - miluje svého krásného, urostlého, byť omezeného Standa, ale pak se znovu vrhá do náruče profesionálního svůdce Edy atd.

Takto připravené charaktery jsou už předem určeny k různým reakcím na pokušení masitu a hnědáctví: pro požívačnou Ritu je nouzový stav takříkajíc rodným živlem, šmelí s cigaretami a alkoholem; hnědáctví brzy podlehne lehkomyšlná Leona, intelektuálně silný, leč mravně labilní Eda Rohan kupodivu dlouho odolává, zato pak se z hnědáctví těžko dostává a svatou trpělivostí ozbrojená Pavla i se synem ho z toho musí doslova rvát; zato primitivní šofér Tibor Trnka je proti hnědemu moru bezmocný a jeho věrná ženuška mu rovněž musí moc a moc pomáhat, aby se vrátil ze zločinecké party hnědáků zas mezi řádné občany. Tělesně zdatný Standa Bimoň je v čele inspektorů, kteří pronásledují skrývající se hnědaky a vybojuje si na nebezpečném mnohozvířeti i svou proradnou ženu Leonu, leč nakonec neodolá pokušení na čas ani on. Prostě všichni z různých příčin svodu podlehnou a podle své letory se s ním buď rázně nebo laxe rvou. Jen Pavla, jak

už řečeno, zůstává čistá a nad vši tou spouští, ač ji neurvale uhání jisté individuum - ona tu však zastupuje princip čistoty, takže vše je od počátku jasné. Nakonec je tedy situace zvládnuta, továrny opět začnou vyrábět, hromadí se znovu odpad, lidé kouří - ocitáme se tedy u "výchozího stavu", všechno může začít od začátku, ale lidé jsou o zkušenost poučenější, nebo by alespoň měli být a vědět, že zápas s ohrožením lidskosti nikdy nekončí. Ale aby si to uvědomili i čtenáři - noscrožci, autor jim to v závěrečné moralitě řekne pěkně po lopatě.

A opět: vědeckofantastický výmysl zápasu s mnohozvířetem v nás, časově umístěný do politicky už nerozděleného světa, může každý, komu libo, chápat jako karikaturu sci-fi utopií, Páral už perfektně ovládá způsob, jak se v této sféře pohybovat na ostří nože, ví, jakou dávku ironie příběh snese, aby nemohl být ještě označen za čistou parodii a přesto určité rysy parodičnosti měl. Vážné životní otázky jsou do značné míry zlehčovány žánrovým přístupem, ale vylehčené podání zároveň neustále poukazuje k vážné etické problematice. Kdo toto napětí mezi tématem a žánrem nevnímá, má nad Páralovými knihami podivný pocit neuspokojení a rozpaky, v horším případě je rozhořčen tím, jak je tu promiskuita prezentována jako cosi přirozeného a samozřejmého.

Tento čtenářský odpor vůči Páralovým románům vyplývá z toho, že prožitek mravní krize současného člověka, který nám autor nabízí ve svých příbězích, je názorně epicky rozvinut pouze na pólu negace, jako historie záporných lidských typů a ohrožení křehké vrstvy kultury v dnešní civilizaci. Podstata groteskně-parabolických postupů neumožňuje jemné nuancování, všechny dějové a syžetové proměny se musí dít z jedné krajní polohy do druhé, bez psychologické přípravy se hrdinové z modelu pozemského ráje naráz ocitají v modelu flagelantského pekla, z "generální" lásky, zázraku, ukájení atd. se nezbytně musí propadnout do očištění trýznění, muk a špíny /v trojici sci-fi románů se objevují zákonitě hororové scény, koncentráky, bití dýtkami, řetězy od bicyklů apod./; parabola je živel antisentimentální, proto záležitosti citu a duše, psychologického prožívání zde nemají místa. Ale láska, takřka výhradní sféra, v níž Páralovy postavy vyjevují svou lidskou podstatu, přece nutně vyžaduje vhléd do duše, sledování oněch jemných záchvěvů, které v zamilovaném vyvolává tento tajemný cit. Prostředky, jimiž Páral pracuje a jež jedině ovládá, však mu k tomu neposkytují naprosto žádné možnosti, musí se před touto třináctou komnatou života vzdát. Řešení je nasnadě: ukázat, co láska není, jak degenerovala na sexualitu, milování, flirt, promiskuitu, požívačnost. Páral nás nesčetněkrát ve svých

tertech ujišťuje, že sex jeho hrdiny se změnil v éros, chce čtenáře přesvědčit, že muž či žena se "polepšili", že už jim nejde o pouhé tělesné rozkoše, ale i o zušlechťující, povznášející, hluboký vzájemný vztah. Ale vždycky se přitom musí spokojit jenom verbálním konstatováním, rozvinout toto tvrzení v příběh, dát mu epickou podobu, satirik nemůže, to je říše, kam je mu vstup zapovězen. Proto se omezuje výhradně na zpodobení sexu a miliskování, kde může svými postavami pohybovat bez psychologického motivování od jednoho partnera k druhému, kde mu není nic nemožného, to, co žil hrdina včera jako generální zázrak, blaženost a štěstí, to ho dnes ubíjí nudou, stereotypem a mukami prázdnoty, a naopak. Není divu, že čtenář, který čte jeho romány jako tradiční prózu a nevnímá je jako svébytnou groteskní parabolu, vytýká Páralovi propagování "amorálnosti", věčné opakování týchž milostných šarád a popis povhého povrchu lidských citových prožitků.

Na druhé straně dnešní, ke konzumování a zábavě vychovávané vrstvy společnosti, v níž je člověk jen účelovým prostředkem výroby a postrádá duchovní svobodu stvrzující jeho lidskou důstojnost, poznávají v Páralových prózách samy sebe, autorem vykreslený obraz honu za kariérou bez zásluh, za úspěchem bez skrupulí, za milostným vztahem bez citových vkladů je pro ně zábavně odhaleným mechanismem, jenž vede k sladkému životu v reálném socialismu: takhle se na to musí jít, takhle se dělá kariéra, takhle může našinec vyzrát na svět, který ho omezuje, ohlupuje a diriguje.

Autorovy slovní umravňující tirády o skutečné lásce, šťastném manželství, tvořivé práci, o překonání absurdity života jsou oproti epicky rozvinutým obrazům lidských selhání a poklesu životních hodnot nepůsobivé, čtenář je vnímá nanejvýš jako taktický manévr, úhyb před případnou kritikou. Autor už předem vyvrací námítky, že jeho vize spotřebitelského ráje s volnými mravy, promiskuitou a epikurejstvím je lákadlem pro jisté čtenářské vrstvy. Místo aby se spokojil s tím, že po zákonech svého žánru vytvoří příběhem memento, místo aby svým podobenstvím jen varoval čtenáře před poklesem do mravní bída románových hrdinů a burcoval v nich síly odporu vůči všem odlidšťujícím manipulacím, místo aby věřil, že vyjevená prázdnota a nicota naznačuje čtenáři cestu k hledání smysluplnosti života, stále a stále se snaží přesvědčit nás svými happy endy o tom, že to myslel dobře, že zlo není všemocné a dá se zažehnat, že člověk je vždycky napravitelný a má v sobě nezdolnou vůli po lepším, Katarze satiry je ale v působivosti, s jakou demaskuje hrozbu zla, nikoli v útěšných idylických výhledech k obzorům dobra, ty působí v satire vždycky násilně a nevěrojatně. Jen rozpořtaný mechanismus absurdity

indukuje v společenském vědomí potřebu rozbití ho a upnout se k hodnotově aktivně.

Známý bonmot hlásá, že když se velký autor vrací neustále ke stejným životním motivům, mluví se o jeho osobitosti, když však totéž dělá menší autor, vytýká mu kritika, že se opakuje. Na čtenářské besedě, z níž útržky otiskl časopis Scéna č. 4/84, připustil Páral, že píše vlastně stále jednu knihu. /Jen tři ze svých próz prý by vynechal, aby měl lepší autorský pocit./ Sílicí námitky, že se v té stále stejné knize opakuje, je důsledkem toho, že při obměnách svých známých motivů neusiluje o jejich prohloubení, ani nehledá nové, v nich utajené možnosti. Spíše naopak, zplošťuje svá stará témata, zbaňuje je konkrétní společenské kritičnosti a spokojuje se jen se zábavným posláním. Někdejší "zlá satira" Páralova, poukazující k nebezpečným společenským jevům, se proměnila v satiru bezzubou a chlácholivou. I opakující se repertoár postav ukazuje, že severočeský satirik stále jen variuje své staré objevy a nic nového z rozlohy života není s to zahlédnout a pojmenovat. Pohybuje se v dávno známých polohách a jiné nevidí, nemá snad ani ve svém talentu "orgán" pro vytušení jiných mravních svárů a ohrožení, proto se z autora osobitého obzoru a originálního vidění stal autorem obzoru značně úzkého a vidění omezeného. Ano, Páral se opakuje. Proč asi? Rezignoval pod tlakem dobových požadavků na poslání umělce, které kdysi uplatňoval svými začátky. Trauma roku 1969 ho zasáhlo tak, že je jím nadobro stigmatizován, literatura už mu není zápasem o hlubší poznání člověka a společenských vztahů, stala se pro něj účelovým prostředkem k optimální seberealizaci, kterou mu tato společnost nabízí v rámci pojetí umělců jako privilegované elity, zřikající se tvůrčí nezávislosti.

Celá cesta tohoto prozaika nám tak poskytuje pohled na znásilněný autorský vývoj, pohled na zradu vlastního talentu a na selhání charakteru. Všechno, co v jeho tvorbě tihlo ke společensky nesmiřitelné, a tedy jediné účinné satire, všechno, co mělo děsivým rozvínutím prázdnoty lidského bytí varovat reálný československý socialismus před mravní degenerací, vzalo za své a odumřelo. Páralovi zůstala jen snaha za každou cenu se spisovatelsky uplatnit, a té je podřízen každý jeho příběh, z ní vyplývá jeho ideové opatrnickví a ustrnulá myšlenková schemata, s nimiž rozvíjí teď i své sci-fi náměty. Zábavnost nahradila mravní naléhavost jeho prvních próz a obratnost je jedinou předností jeho uměleckého sebeuskutečňování. Poslední román Válka s mnohozvířetem je přesvědčivým dokladem, že ani

únik ze současnosti do "nepolitické" společnosti budoucna nevnese do Páralovy tvorby žádnou novou, osvěžující notu a že jeho vypravěčská rutina se prosazuje i v nové dobové kulise. Na rozdíl od Čapkovy "utopie" nechce jeho následovník v nejmenším sahat do svědomí těch, v jejichž moci je dát lidstvu naději na zdolání ekologické krize. Udržuje svůj fantastický příběh v obecné, moralistní rovině, jež se nedotkne konkrétně nikoho, ale chce zabavit každého. Po přečtení jeho románu nevnímáme ekologickou hrozbu, visící nad naší zemí a celou planetou, o nic víc než před přečtením. K tomuto smutnému konstatování možno jenom dodat, že fakta a výklad o současných civilizačních tendencích v časopiseckém článku otřesou člověkem mnohem víc než rozlehlý Páralův román.

Milan Jungmann

334

ORF /rakouská televize/ vysílala 17. března večer na druhém programovém okruhu vzrušující, často děsivou a rozhodně velmi poučnou televizní inscenaci s lakonickým titulem UCHO. Pracovníkům československé kinematografie a nečetným filmovým divákům se dosud nevytratilo z paměti, že film stejného jména byl na samém konci šedesátých let natočen podle scénáře Jana Procházky v barrandovských ateliérech režisérem K. Kachyňou. Jeho oficiální československá premiéra byla v důsledku známých událostí odložena o dvě a možná i tři desítky let /pokud mezitím snímek nebyl zničen/.

Nedávné vídeňské uvedení UCHA aspoň zčásti za nás tento dluh divákům splatilo. Procházkovu předlohu pro televizi upravil a současně režíroval Pavel Kohout. Neumím odhadnout, jestli ve své adaptaci vycházel z původního filmového scénáře Jana Procházky nebo z pozdější novely, a není to ani podstatné, hlavně že se mu podařilo citlivě, uměřeně a účinně prezentovat dílo, které ani po patnácti letech nepozbylo nic ze své někdejší sugestivnosti a alarmující varovnosti.

Je to příběh z počátku padesátých let, z období, které u nás předcházelo velkým politickým procesům se stranickými a vládními prominenty a současně už tyto procesy připravovalo politicky, technicky i psychologicky. Ústředními postavami jsou náměstek ministra a jeho žena, on dělnický kádr, ona dcerka z malé živnostenské rodiny, oba mladí, ctižádostiví, navenek příkladně angažovaní, v úzkostlivě tajeném soukromí však ne dost imunní vůči pochybnostem. Množící se zatýkání prominentních osobností deformuje život těchto nižších příslušníků nové

aristokracie ustavičným strachem, který se rozrůstá do panického děsu poté, co ve všech místnostech deputátního obydlí /nejintimnější prostory nevyjímaje/ postupně objevují odposlouchávací zařízení Státní bezpečnosti - a tedy kompromitující svědky jejich občasných výhrad k novému řádu.

Nebudu vyprávět obsah celého příběhu, sčkoli by si to zasloužil už pro svou nevyspekulovanou napínavost. Zmíná se jen o pointě. V hodině, kdy nás psychicky rozvrácený a zoufalý funkcionář očekává své zatčení, je naopak místo svého odstraněného předchůdce nečekaně jmenován ministrem. Přijímá své povýšení, zřetelován předchozími událostmi do ideální /pro režim/ podoby úředníčka totálně zmanipulovaného, nevléčitelně ustrašeného a nenapravitelně bezpáteřného.

Považuji březnové uvedení UCHA rakouskou televizí za významný, velice aktuální kulturně politický a umělecký čin. Inscenace byla vzácně vyrovnaná ve všech složkách, lituju, že jsem si nestačil poznamenat aspoň jména představitelů hlavních postav, abych mohl adresně kvitovat jejich znamenité výkony. O podílu upravovatele a kvalitě jeho režijní práce jsem se už zařnil. Pavel Kohout je přesvědčivým inscenátorem UCHA mimo jiné i proto, že ve stejném světě dost dlouho žil. Stejně tak Jan Procházka věděl, o čem píše. Životní realita mu ostatně osobní zkušenost na sklonku jeho předčasně končícího života potvrdila až otřesně. V začínajícím období tzv. normalizace asř před patnácti lety Čs. televize veřejně odvysílala Procházkovy rozhovory, zaznamenané tajně instalovaným odposlouchávacím zařizením v bytě jeho přítele.

Nedovedu odhadnout politický a morální účinek televizního UCHA na rakouského občana. Jihočeské a jihomoravské diváky /a vlastně už i středočeské - pokud jich není ještě víc/

však bezpochyby oslovilo jako memento, které se vysmívá naivním iluzím a varuje před nemístným optimismem. Je to včasná, nepřeslechutelná výpověď na prahu erwellovského roku a aktuální příspěvek do diskusí o posílení důvěry, do sírových kampaní i do sporů o lidská práva. Je to do písmene pravdivý příběh o přetrvávajícím stavu obležení občana systémem nedůvěry, represe a rukojemství.

Naš televizní divák má v oblíbě televizní hry a filmy v pravidelné relaci "pro pamětníky". Vidá tam díla stará dvě desítky let i ještě letitější; někdy se však do tohoto cyklu jaksi mimoděčně dostávají i výtvoři podstatně mladší. Na jejich předčasném zestárnutí od natočení do premiéry mají vinu spíše nízké umělecké kvality než nepředvídaně rychlá proměna zobrazovaného světa. Vzpomínám-li na spisovatele Jana Procházku, nezbyvá mi než kvitovat, že jeho UCHO ani po desítkách let nebude mít šanci na zařazení do jakékoli archaické přihrádky reminiscencí na minulost, která opravdu neodvolatelně minula. Myslím-li však na jeho potomky, nemohu je z téhož důvodu nelitovat.

fp

Všechny revoluce si jsou podobné, opakují tytéž ohyby, které, jak se ukazuje spíš než ohybami, jsou zákonitostmi. Všechno začíná lidovým hnutím, jež je daleko méně živelné, než se na prvý pohled zdá - za hnutím stojí vůdci fanaticky oddaní své pravdě a svému poslání. Revoluce musí přemáhat své odpůrce. Uvězňuje, nadržuje, ruší, vydává dekrety, tím vším rozvrací společnost i obvyklý chod života. Odpor proti ní narůstá, a není-li v samém počátku potlačena, musí stupňovat náclí. Revoluce začíná tím, že slibuje ráj, ale brzy rozpoutává peklo. Lid - tato temná a nevyzpytatelná síla, která se na počátku vzývá a v jejímž jménu se vše začalo, se mění v ohiméru. Kdosi ještě křičí v soudních síních i v ulicích, ale nikdo už nenasleuhá a křikleuny brzy vyvedou ze soudních síní a vyženu je i z ulic. Zbylé akty revoluce se odehrávají už jen mezi těmi, kteří jménem lidu vystupují. Nastává finale, boj o moc vrahodím, kterému padají za oběť odpůrci i stoupenoi, bezejmenní i vůdové.

Velká francouzská revoluce se stala předobrazem revolučního dramatu. To se od té doby znovu a znovu přehrává na nejrůznějších místech naší planety. K tragédii není mnoho co dodat, co nového na ní objevit. Lze ji jen připomínat těm, kteří ji zapomněli, lze jen zdůraznit ty její osudové okamžiky, které se zdají nejčasovější.

Wajdův Danton zachycuje poslední ohvle revoluce - jaro 1794. Období, kdy lidové vrstvy jsou už odsouzeny do role diváka. Bezejmenní stojí ve frontách na ohleba a tvoří špalír pro káry, na nichž vesu odsouzenoe ke giletině. Danton ve Wajdově pojetí je ve srovnání s asketickým Robespierrem nejen vyznavač životních slastí a lidový tribun, ale i člověk, který ohápe slepou cestu teroru i klamnost revoluční důslednosti. Chce vrátit lidem pokoj, protože "lidé ohtějí především jíst a klidně spát", proto žádá snášenlivost a usiluje zastavit rozpoutaný teror.

Jeho úsilí nemá nadějí na úspěch. Fnatoci velkých myšlenek nemohou ustat ve svém díle, připustit svůj omyl, a protože vše kolem nich o tomto omylu svědčí, musí aspoň umlčet ty, kteří toto svědeotví nahlas vyslovují.

Danton musí zemřít také proto, že se ještě stále odvolává k lidu. Neohápe, že lid už nemá do ohodu události co mluvit. Vývej

teď určuje hrstka fanatiků a aparáty, kterých se zmocnili, anebo které vytvořili. Tímto okamžikem se vlastně začíná moderní doba. Ne hesly o rovnosti, volnosti a bratrství, ale tím, že se poprvé odkřtěně objeví hrůzná síla maoenských aparátů. Král je zavražděn, na jeho místo se derou posedlí a aparáty se ocitnou na okamžik bez hlavy. Kdo se jich zmocní, ať už ve skrytu anebo veřejně, povládne. Armáda rozežene lid, policie zatkne nepohodlné, soudy je odsoudí na smrt a kati popraví. Revoluce se změní v boje o ideály v zápas o mao, tedy o aparáty. Během tohoto zápasu se musí ti nejvášnivější zastánci revolučních ideálů v jejich jménu depouštět nejohavnějších podlostí, musí své ideály zbavit obsahu, změnit je v pouhou slepou frázi vhodnou leda k tomu, aby se ji naučily děti odříkávat ve škole.

62

Takevým je zákon revoluce a Wajda jej neúprosně předvádí. Jeho Danton i Robespierre jsou postavy tragické, Robespierre o to tragičtější, že plně pochopil zákony pohybu, který rozpoutal. Vytušil, že jeho vítězství v zápase o mao, je zároveň prohrou v zápase o uskutečnění ideálů, v něž věří. Wajdův Robespierre ve chvíli, kdy Danton z jeho vůle umírá pod gilotinou, leží na svém lůžku a zahaluje si tvář prostěradlem. Když ji na chvíli odhalí, aby vyslechl zprávu o svém vítězství, divák spatří sinalou tvář umírajícího muže. Revolucionář ve chvíli, kdy vítězí, umírá jako revolucionář, jako služebník svého snu. Zůstává jenom kat. Jak praví Camus: "Každý revolucionář je předurčen, aby se stal obětí anebo katem."

Wajdova bezohybná režie dokázala až příliš ideovému námětu dát život a vytvořit působivou podívanou mimo jiné také díky vynikajícím představitelům obou hlavních protagonistů /Depardieu a Pszeniak/.

1k

Čtenářka Nina Kopřivová z Erna nám poslala dost rozhořčený dopis: "Jsem pravidelnou čtenářkou týdeníku Rozhlas. V č. 7 Jazykový koutek doporučuje čerpat potřebná poznání v čtyřsvazkovém Slovníku spisovného jazyka českého. K čemu bude slovník, když se v letech 1987-88 připravuje nový pravopis? Pro ilustraci přikládám článek... Nejsem odborník, abych mohla posoudit nezbytnost změny pravopisu. Docelem jistě vím, že do své rozsáhlé a kvalitní knihovny si nekoupím knihu napsanou novým pravopisem."

Oba připojené články byly vystřiženy z Brněnského večerníku dne 27.1.1984 a autor Jiří P. Kříž vysvětluje, že kvůli informacím o novém pravopisu navštívil předsedu pravopisné komise ČSAV, děkana filozofické fakulty UJEP prof. dr. Jana Chloupka, CSc. Z článku citujeme:

"Nejmírnější varianta počítá s odstraněním Ů, zrušením Y ve shodě podmětu s přísudkem /ženy šli/ a ve vyjmenovaných slovech... Pozornost věnujeme variantně tzv. nejradikálnější, k níž se přiklání mnozí odpovědní pracovníci. Do ní je zahrnuto především zrušení všech Y s výjimkou slabik DY, TY, NY a Y ve vlastních jménech... Všechny varianty počítají se zrušením Ů, což umožní mj. psaní ve výslovnosti již uplatňovaných tvarů kultura, literatura... Já vím, nevyniká tento článek zrovna čtivostí. A tak jsme si s prof. Chloupkem dohodli, že v našem deníku ověřím "dopad". Proto si můžete přečíst i dnešní "budoucí fejeton". Věřte, že je míněn zcela vážně a že mne jako autora jeho pravopisná podoba dost mrazí..."

A pak jsme si přečetli i připojený fejeton a mrazilo nás také. Posuďte sami: "Bil láski čas. Moto: neřekl bich, že práci desítek jazykovědců viváží malí fejeton, ať už pojatý diskuzně nebo vpravdě renezančně. Snad bi hned bili lepší klacki na hlavi příštích rípalů. Ale když už vízkumi bili uskutečněny, proč to bezchibně nezkusit. ... Přišli za mnou onehdy mé dvě dceri, prí chtějí zase nějakou kultúru... Epilog: Kdysi nás učili, že čeština je nejkrásnější z jaziků slovanských. Jak tak po sobě čtu tyhle precně stylizované řádky, věřím, že jím ještě dlouho zůstane. Bude asi lépe naučit se česki. Co vi na to, milé čtenářki?!"

Zkostnatělost a staromilství nejsou pěkné vlastnosti. Ale progresivita za každou cenu je správná? Budou děti zvyklé na nový

pravopis ochotny číst starší knihy? Co bude s klasiky? Budeme je přepisovat podle nových pravidel? Pravopis za posledních třicet let se hodně změnil, ale poznenáhly, drobným úpravám se může každý postupně naučit. Budeme schopni zvládnout tuhle radikální úpravu?

/Titulek "Informace česky mluvícím a píšícím Čechům" je náš, vše ostatní je opsáno z týdeníku Rozhlas č. 13 - 19.3.1984 z rubriky "Z dopisů našich čtenářů"/

45

Milý pane Vodňanský,

ať počítám, jak počítám, je to už skoro dvacet let, co jsme se viděli poprvé. Vzpomínáte? Bylo to v Klubu Svazu spisovatelů, udílely se tam jakési výroční ceny a my jsme se ocitli u jednoho stolu. Dal nás dohromady Antonín Brousek. Nikdy jsem mu za to nepoděkoval, ale snad ještě bude příležitost. Přiměl Vás, abyste přednesl pár veršů, sám zarecitoval svou parodii na Nezvala, šeptali jste ty texty, aby u okolních stolů neslyšeli, a já jsem zíral. Byl jste - neurazte se prosím, myslím to dobře - zralý autor, věděl jste, co chcete, a taky jste to dělal. Měl jsem dojem, že jsem ve Vás poznal vážného člověka. Snad proto jsem se vždycky potichu bouřil, když Vás někdo zařažoval mezi humoristy nebo dokonce satiriky. To je podle mne omluvitelné jen tehdy, když je to řečeno na obranu. Ano, autor vidí věci ostře, ale je humorista, to znamená, že dělá legraci, a proto se na něho nehněvejte a neberte ho doslova. - Takové hry na schovávanou se kdysi hrály. Teď už jsou všechny skryše promraženy. Samozřejmě, že i já jsem se Vaším písničkám a promluvám smál. Ale za to může jistý druh zoufalství, který se projevuje smíchem. Říká se, že humor je třeba dělat vážně, ale mně to zní jako technologický návod, jako jakási obzvlášť rafinovaná past na diváka. U Vás tomu tak nebylo. Pro mne jste - jestli dovolíte - básník, který má svůj svět. Vaše texty mohou být k smíchu asi tak, jako někomu připadá vtipná Picassova odpověď na otázku jistého nacisty nad obrazem Guernicy. "To jste udělal vy?" "Ne, vy." Na tomhle já nic vtipného vlastně nevidím. Guernicu zničily bombardéry, malíř ji jen namaloval, a tak vlastně za svůj obraz úplně nemůže. To, co vypadá a působí zdánlivě jako vtip, je jen bezohledná schopnost vidět pravdivě a vést mezi příčinami a následky ostrá krátká spojení. Ale teď jsem dostal strach,

že Picasso a Guernica mohou asociovat něco, čemu se říká angažované umění. Mně se na Vás vždycky líbilo a líbí, že jste jen sám za sebe a nenosíte odznaky, ani ty nejvýnosnější, ani ty nejušlechtlejší. Není to lehké, ale kdo je takový jako Vy, nemůže jinak. Četl jsem Váš rukopisný soubor veršů, mezipísničkové proslovy z Vašich představení s Petrem Skoumalem a teď se mi dostal do ruky rukopis Vašich próz Přesýpací hodiny. Měl jsem z toho všeho radost, a to je teď vzácný pocit. Taky mě zajímalo, jak na to jdete, jak provádíte ty svoje nápady, které Vám upřímně závidím. Píše-li lyrik groteskní prózu, vyjde zpravidla od skutečnosti, která se vůbec groteskně netváří. On ji teprve z té groteskosti usvědčí. Obdivuju Váš způsob, který je většinou opačný. U Vás je to groteska od začátku a působí neskutečně, jako těch Pětiných pět hlav. Čím víc se však blíží pointa, tím hlouběji člověk propadá představě, že groteska je skutečná, že je to skutečnost nejkutečnější. Tak to přece taky doopravdy je. Probouzíme se z něčeho, co jsme snad pokládali za zlý sen, a ono to pokračuje i potom, a není to sen. Snili jsme kdy vůbec? A vůbec: Není to jedno? Není jedno, zda statistika skutečně ukazuje, že největší procento sebevražd mezi učiteli se děje cirkulárkou? Je tak těžké tomu uvěřit? Pro mne ne!

Moc Vás pozdravuju a těším se, že se zas někdy sejdem. Ale v Klubu spisovatelů už ne. Radši někde, kde to není na legitimaci ani na pozvání.

Váš

Milan Uhde

Kamenná dělová koule pořád leží u zne na polici, zatímco strýc Jošek od počátku leží v hrobě ve věku 79 let. Nestáčil jsem tady jeho smrt pro nedostatek vhodných souvislostí zaznamenat, ale myslím na ni často. Dnes je vhodná souvislost, protože pod Holým vrchem taje sníh a hočňovský potok jistě pod ledem stoupá. Kež tady ještě trochu stoupne, zastavím se u vyjádření, že "dělová koule leží": vsadme se, že vás to ani netuklo. Cit pro čistý smysl slov upadá, a to i v naší kulturní opozici, jež tím nevědecky ztrácí část účelu. Je samozřejmě otázka, zda v řeči samé je nějaká cena, ale nemůžu tu přeci probrat všecko. A tak než se vrátím k hlavnímu tématu, jímž je strýc Jošek a pětiliberní dělová koule, kterou vyoral na dostřel od brumovského hradu, zdržím se ještě u jazyka.

Chtěl jsem si koupit zpěvník ruských lidových písní, a myslíte, že něco takového v Praze měli? Nakonec mi nabídli "Písně národů SSSR" a já je koupil, protože jsem nepomyslel na odlišný smysl jistých slov u nás a tam: u nás by se tím mínily písně, jež si národ zpívá či zpíval, kdežto u nich jsou to písně, jež si místo nich zpívat má. Když jsem se potom chtěl do zpěvníku zabrat, zavadil jsem o píseň v románském jazyce, psanou však azbukou. To mě tak dopálilo, že jsem sešit roztrhal a zahodil. Když dopal přešel, sůstal se ním strach a trvá.

Protože u koule není mezi ležením a stáním rozdíl, buče i výraz, že koule sedí, jenom opísem z nouze. (pravdu, co říct o kouli? Dívám se na ni, jak tam... trvá? dlí? trčí? čumí? tkví! Ano, ona tam tkví na podložce z plsti, do níž se zabčfils, lépe řečeno vtiskla, takže se nemůže při běžném otřesu Prahy sama rozkutálet, a kterýmžto sloven by se každý spokojil, já však řeknu rozkoulet, protože ta dvě slova nemají podle mne týž, přecněji řečeno stejný smysl!

Strýc Jošek byl od mládí po avém otci švec. Sedal u verpánku pod oknem a občas pohlédl ven, kdo jde. Když jsem šel já, lekli se, abych

nešel k nim. Když jsem přišel, ignoroval mě, jak doveče snad jenom žvec: žvec dělá, nezdvihne hlavu, jenom mrčí. V neděli však usel strýc napínavě vyprávět, proto jsem ho ve své hlouposti i ve všední den tá-
dával: "Strýčku, vykládejte něco," což znamenalo "vykládejte něco".
Mechci tu nářečím strhávat pozornost od příběhu k jazyku. Příběh:

"Chceš, Lučviku, do školy přes město, či Hodňovem?" - "Hodňovem,"
řekl jsem. "Tak poč hlíž," řekl strýc. Přišinul jsem se po zemi k ně-
mu, a tu vysvitlo, že strýc právě hrozně sardí. Ale neváci, příběh za-
čínal napínavě: "Budeš poslouchat dobře?" zeptal se strýc. "Budu, bu-
du!" řekl jsem. "Tož poslouchej," řekl strýc, hrábl do bedničky s flo-
ky a strčil si jich šikovně pár mezi rty. Teď bude jeden po druhém
brát a zarážet kladivkem do dírek v podešvi. Musel jsem počkat. Napja-
tě jsem hleděl na jeho sevřené rty, on si však další floky bral zase
z bedničky! "Šak máte v hubě nachystané," upozornul jsem ho. Když je vy-
potřeboval, začal: "Tož teda víš, že Hodňovem teče potok. Víš to?" -
"Vím." - "A vedle něho vede cesta, všial sis?" - "Jak po ní chodím!"
řekl jsem. "Ten potok bývá skoro vyschlý, když dlouho neprší, protože
jak neprší, tak není vody, tak chytrý jistě jsi." - "Ano," pravil jsem
dychtivě. "Já jsem věděl, že nejai blbý," řekl strýc, "kolik je tři-
krát tři?" - "Devět," odpověděl jsem. "Tož chytrý bys byl," řekl strýc,
"a nebojíš se?" - "Ká čeho," řekl jsem. "Tož vem lepač a zabij tu osu."
Chvilí jsem honil vozu, až jsem ji dostihl. "A všil si sedni, když se
nebojíš," přistrčil mi nízký stolec, "a podrž mi to kladívko." Když
jsem je chytl, ukázalo se, že je vespod zašernaná, a když jsem si chtěl
jít uasýt ruce, ukázalo se, že stolec byl namazaný popem. Když jsem se
usyl a otřel trenýrky na dvorku alazou, nobl strýc pokračovat: "Ten
potok je dnes, pravda, už sregulovaný, ale nebýval. A jak noc přišlo,
tož se vylal na cestu a nikde, ni-kde!" řekl důrazně, "tam nepřešel
suchou nohou. A blato tam bylo potom i čtrnáct dní." Strýc vstal, šel
za chalupu na dvorek, a když se vracel, nabral si hrákem v puténce vody
a napil se. Usedl zas na trojnožku, připjal druhou botu potěhem ke ko-

lení a narazil si párkem do podešve tři ředky dírek. "A ty krávy," řekl a nabral si zas do pusy floků. "Nevykládal jste o kravách, strýčku, ale o potoku," připomněl jsem. "Ja tož ten potok, máš recht, co byl skoro suchý, když nepršelo, tak se vyvalil na cestu, když přšlo, a bláto tam bylo i čtrnáct dní." - "To jste už pravil," upozornil jsem. "Jedenkrát v červenci, nebo v srpnu?" strýc se zamyslel. "Ne, v červenci to bylo. Se odpoledne velice zamračilo, ale tak hrozně se zamračilo, přece jenom to muselo být v srpnu, v srpnu se tak mračí." - "To je jedno, strýčku," řekl jsem. "Jedna je dírka do řiti," řekl strýc, "ale teda udělala se taková, ale taková tma," strýc se nakrbil, vstáhl ruku k okenní desce, chvíli tépal jakoby potmě, až našel ražplí a tou začal odírat přečnívající floky v podešvi, "tma a černo, a naráz prásk! A prásk! Hrom za hromem. A vošal! A kroupy! No hrůza! A hůů, zahučelo tto v potoku, a co myslíš, že se stalo?" zeptal se strýc a namířil proti mně knyp. Pomyšlel jsem na zbořená chalupy, na utopence... "Zas čtrnáct dní bláto!" řekl strýc, ofezáváje knypem okraje podešve. Funěl při tom chvílku, pak pravil: "A tož si lidé řekli kakra už do toho, ten potok by se měl zregulovat." Naklonil se ke mně, rozhlédl se po veržtatě, já také, a strýc tajemně řekl: "No a tož ten potok zregulovali."

Vlastně bych na první stránce v prvním odstavci měl ve větě, že naše kulturní opozice kně "nevědomky ztrácí část účelu", škrtnout slovo nevědomky: ztráta je samozřejmě nevědomá, při vědomé už zas nejde o strátu. Ale to bych se nedobral konců přesnosti. Nebo bych musel přislat, že nejpřesnější je mlčet. Mlčet a trvat jak ta krasná koule vystřelená před pěti sty lety a pořád letící, teď zrovna přes mou polici, do neznámého lepšího času.

ní týče. Dozvěděl jsem se, že jsem to představení zhlédl proto, abychom měli definitivní důvod ho angažovat.

2. Ukryjeme se s Grossmanem na týden do jakési zotavovny v Harrachově; já tam píšu svou Zahradní slavnost, napsané scény nosím Grossmanovi, on si mezitím pracuje na svých věcech. Místo našeho pobytu znala pod přísahou absolutního mlčení jen tajemnice divadla; nechtěli jsme být nikým a ničím vyrušováni. Jednou sejdeme dolů na snídani a zatají se nám dech: u našeho stolku sedí Landák, blbě se tlemí, pak zvážní a ptá se, kdy ho tedy konečně přijmeme.

3. Jan Grossman tráví s Marií Málkovou, svou budoucí ženou, dovolenou v severních Čechách, podnikají různé výlety, octnou se kdesi až v Hřensku, prohlížejí si městečko, Grossman vstoupí do trafiky, chce si koupit cigarety. Za pultem nikdo není. Grossman čeká. Po chvíli se zpod pultu vynoří Landák s krabičkou cigaret Grossmanovy značky, podá mu ji a zároveň se táže, zda může od nové sezóny nastoupit.

4. Jedu autostopem se svou ženou z dovolené. Auto, kterým se vezeme, je najednou divoce předjeto motocyklem se sajdkárou, který mu zkříží cestu. Motocyklista energicky zamává na řidiče, aby zajel ke kraji silnice a zastavil. Má to všechny znaky teroristického přepadu. Rozkaz zní: autostopáři vystoupit, věci s sebou. Je to samozřejmě Landák. Musím usednout za něho, Olga do sajdkáry. Odsvištíme a Landák na mne dozadu křičí, že se rozhodl od nové sezóny nactoupit do Divadla Na zábradlí. Na směrná čísla prý kašle.

Mám rád postavu Robinsona z Célinova romanu Cesta do hlubin noci. Je to člověk, který se každých padesát stránek mihne knihou, hlavní hrdina ho letmo zahlédá či potkává na nejnepravděpodobnějších místech svého putování. Pochybuji, že to Landák četl. V každém případě si ale dokázal Robinsona vymyslet a zahrát. Z věci celkem normální - totiž ze své touhy dostat se nejen do Prahy, ale navíc do divadla blízkého jeho srdci - udělal tajemnou povídku. Jeho život je takových povídek plný. Nejsou to artefakty (jako různé performances nebo events), určené k dokumentaci v odborných revuích. Je to prostě jeho způsob bytí.

Časem jsme začli chápat, že Landčák - navzdory všemu, včetně své nesnesitelnosti - je neobčejně citlivý, čestný, jemný a dost komplikovaný člověk a že to je navíc skvělý herec. Našemu divadlu jsme moc nepomohli, že jsme si jeho angažování nějak nevybojovali. Jemu jsme tím ale, myslím, pomohli: Činoherní klub, který měl zřejmě slabší nervy a Landčáka později přijal, umožnil jeho herectví rozkvést a rozvinout se tak, jak by mu to tehdejší Zábredlí ani nikdy neumožnilo. Estetika Činoherního klubu totiž stála a pádala s herectvím; zatímco nám šlo v prvním plánu o rozvinutí dramatického tématu a významového apelu hry, Činohernímu klubu šlo především o rozvinutí osobnostních témat (termín Jaroslava Vostřého) a uplatnění osobnostních možností jeho herců. Takové divadlo mohlo Landčáka jako herce opravdu objevit a udělat; na Zábredlí by se to těžko stalo.

Kdybych byl Landčáka potkal dvakrát za život a pětkrát zhlédl v divadle, uměl bych za odpoledne napsat jeho herecký portrét. Psát ale o člověku, kterého znáte lépe než své boty (málokteré boty vás totiž provázejí pětadvacet let životem) a o jehož nejtemnějších, nejpodivnějších a nejparadoxnějších stránkách přeci jen začínáte cosi podstatného tušit, to už věru tak snadno nejde! Musela by z toho být kniha a i tu knihu byste pouštěli do světa jen s velkými rozpakami, vědouce, že člověka (a samozřejmě i herce) proměnit v text prostě nejde. Čím víc o někom víme, tím tíž se nám o něm mluví, protože tím víc se děsíme nevyhnutelné simplifikace, s níž je takový úkol spojen.

Svou dnešní vzpomínku na Landčákovu cestu do Prahy (z Teplic přes Pardubice a Klatovy) teď rychle ukončím, dřív, než se začnu děsit brutálního zkreslení Landčákově obrazu, kterým je stručný popis této vzpomínky nutně zěplacen.

Pavlu Landovskému bylo nedávno padesát let a má už šedivé vlasy. Leccos ale nasvědčuje tomu, že se od dob, kdy ho Vízner uváděl do pražské intelektuální společnosti, moc nezměnil.

Je to dobře. Nebo přesněji: existuje člověk, který je rád, když se tu a tam něco nemění. Tím člověkem je Landovského starý kamarád.

